

Aydın Boysan

Ne Güzel Günlermiş!

YAŞANTİ

YKY

YAPI KREDİ YAYINLARI

NE GÜZEL GÜNLERMİŞ!

Aydın Boysan (17 Haziran 1921, İstanbul-5 Ocak 2018, İstanbul). Öğretmen Nevreste Hanım ile muhasebeci Esat Boysan'ın oğludur. 1939 yılında Pertevniyal Lisesi'ni, 1945'te Güzel Sanatlar Akademisi'ni (Mimar Sinan Üniversitesi'nin Mimarlık Bölümü'nü) bitirdi. Mesleğini 1999'a kadar ara vermeden sürdürdü. Türkiye Mimarlar Odası'nın kurucuları arasında yer aldı; yönetim kurulu üyesi, ilk genel sekreteri ve İstanbul şube başkanı oldu. 1957-1972 yıllarında İstanbul Teknik Üniversitesi'nde ders verdi. Ulusal ve uluslararası mimarlık yarışmalarında ödüller kazandı. Kendi kitaplarını basmak için Bas Yayıncıları'ni kurdu (1984-93). Aralıksız olarak on yıl *Hürriyet* ve üç yıl *Akşam* gazetelerinde köşe yazıları yazdı.

Yapıtlarından:

Mızah Paldır Güldür; Yangın Var; Umut Simit; Yalan; Oldu mu Ya!; Fısıltı; Dostluk; Aldanmak; Söylesem Bir Türlü; Ayıp Olmadan.

Gezi Dünyayı Severek I, II, III; Yollarda; Uzaklardan.

Roman Yıl 2046 Uzay Anıları,

Deneme-Anı İstanbul Esintileri; Leke Bırakan Gölgeler; Yaşama Sevinci; Sev ve Yaşa; Damlalar; Zaman Geçerken; Aynalar; Yüzler ve Yürekler; Felekten Bir Gün; İstanbul'un Kuytu Köşeleri; Neşe-ye Şarkı; Nereye Gitti İstanbul?; Ne Hoş Zamanlardı; Şerefе; Uzun Yaşamanın Sirri; Hayat, Tatlı Zehir; Haydi Dostlar; Acele Et Çabuk Ol; Bikma Yaşa; Hayat, Tatlı Zehir-Aydın Boysan Kitabı (Aydın Boysan - Ümit Bayazoğlu).

*Aydın Boysan'ın
YKY'deki kitapları:*

Yüzler ve Yürekler (2002)
İstanbul'un Kuytu Köşeleri (2003)
Nereye Gitti İstanbul? (2004)
Ne Güzel Günlermiş! (2005)

AYDIN BOYSAN

Ne Güzel Günlermiş!

Yaşantı

Yapı Kredi Yayıncılı - 2202
Edebiyat - 662

Ne Güzel Günlermiş! / Aydin Boysan

Kitap editörü: Tamer Erdoğan
Düzeltiler: İncilay Yılmazyurt

Kapak tasarımları: Nahide Dikel

Baskı: A4 Ofset Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş.
Otosanayı Sitesi Yeşilce Mah. Donanma Sok.
No: 16 Seyrantepe - Kağıthane / İstanbul
Telefon: (0 212) 281 64 48
Sertifika No: 12168

1. baskısı: İstanbul, Mayıs 2005
8. baskısı: İstanbul, Mart 2019
ISBN 978-975-08-0951-3

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2018
Sertifika No: 12334

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayınçının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: <http://alisveris.yapikredi.com.tr>

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

İÇİNDEKİLER

- Sunuş • 7
Gülmenin Zevkine Varmak • 9
    Polemik Nedir ki? • 12
    Eski Dil Kalıntıları • 15
    Bilgisayar Olmasaydı? • 19
        80 Yılın Ardından • 22
    Dünya Dışı Uygarlıklar • 26
    Önde Sıfır – Arkada Sıfır • 29
        Dünya Düz Değildir • 32
    Mizah Konusunda Freud • 36
        Binlerce Yıl Sonra • 39
Darılbedayı, Güzellikler Evimiz • 42
    Müziğin Benzersiz Etkileri • 44
        Konfuçiyus Üzerine • 47
        Refahın Arka Tarafı • 50
        Süzgeçten Geçirmek • 52
    Bilgisayarsız Yaşam Yok! • 56
    Bir Montaigne Yaşamıştı • 59
    Çin'e Düşünce Penceresi • 62
        Mutluluk Ararken • 66
    Delirmek İsten Değil • 69
        Alacak Hesabı • 72
        Nasıl Öğrenmeli? • 75
    Çok İlerledik Diyenin! • 79
        Açık Sözlük • 82
        Beş Dakikada Tarih • 85

- Akşam Sofrasında • 88
İlginç Sonuçlar • 91
Yaşamanın Anlamı • 94
Uykular Kaçınca • 97
Satranç Oynarken • 99
Sevinçle Üzüntü • 102
Altın Arayıcılar • 105
New York Anıları • 108
Zamanda Ziplarken • 111
Giderayak Kurtulmak • 114
Liderliğin Ücreti • 117
Konfor Aldatması • 120
Şaka Üzerine • 122
Tiyatromuzdan Bir Anı • 126
Komik Mizah Değildir • 129
Geçmişe Dönüş • 132
Sanat ve Teknik • 136
Şakadan Anlamamak • 139
Zaman İçinde Ziplarken • 142
Eski İstanbul Surları • 145
Bir Şiir Hazinesi • 149
Demokrasi Nedir ki? • 152
İçerden-Dışardan • 155
Yine Uzaklardan • 157
“Okumak” Ne Demek ki? • 160
San Francisco Depremi • 163
Sonsuza Dek Yaşam • 165
Dağıtmak-Uzaklaşmak • 169
Asinus’lar Üzerine • 172
İstanbul Şiirleri • 175
Halk Uyumazsa! • 179
Kahramanların Bitisi • 182
Bir Dehanın Sonu • 184
Çok İlginç Zamandayız • 188

Sunuş

Biz, "söylemiyoruz", ama "söyleniyoruz". Konuşmuyoruz ama, mırıldanıyoruz. Biz niye böyleyiz? Genelde "sessiz"leştik.

Bizdeki sessizlik, iyi huylu olmaktan mı kaynaklanıyor, yoksa içinden geçeni söylemeye, çekinmekten mi?.. Daha kötüsü, korkmaktan mı?.. Yoksa hiç günah işlenmezse, sevap işlenmese de olur sanmaktan mı? Ya aydın kişi sıfatı yakıştırılanların sessizliği, neden ola ki?

Hiç günah işlemeyen, kendisini toplum görevini yapmış sañırı. Hiç sevap işlememiş olsa bile... Oysa Dante'nin Cehennemi'nde, hiç günah işlemeyen de, cehenneme atılıyor... Hiç sevap işlemedikleri için.

Toplumumuzda, "sıkıntılı insan" oranı yükseliyor. Bu nedenle, konuları daldan dala atlayan kitapları, yazmak kolaylaştı, okumak da...

Örneği, elinizde..

*Aydın Boysan
İstanbul 2005*

Gülmenin Zevkine Varmak

Gülmek... Sözünü bile edince, yüreğimiz ferahlamalı! Ama kime gülünecek?.. Ne'ye gülünecek... Ya yürek daraltan gülмелер? Onlar ne olacak?

Gülmenin, bin türlü var. En saygıdeğeri, "kendisine gülebilen" insanınki.

Niyete de bağlı bu sonuç... Öyle ya! Gülmek, bir sonuçtur. Ömründe aynaya bakmamış, yani demek isterim ki kendini hiç tanımayan bir pervasızın başkalarına gülmesi, onun kendini kurtarma çabasıdır. İçine düştüğü çukurdan, bu yolla çıkacağını sanmasıdır.

Eski "büyük adamlar", gülmenin ne demek olduğunu, pek anlamamışlardır. Hep, "başkalarına gülündüğünü" sanmışlardır. Mizahın, o şimşek hızıyla insan beyİNini çalıştırın gÜcÜnÜ kavramamış-algılamamış, yüzlerce kuşaktır bu insanlar.

Gülme eyleminin mizahla doğru bağlantısı, ancak 20. yüzyılda, o da sonuna doğru kurulmuştur. Bu da o demektir ki, mizahın insan beyinindeki bir parlak oluşuma varma basamağı olduğu, bilinmemiştir.

Çok eski yıllarda gülme, üstatlar tarafından bile küçümsenmiş, hatta batırılmıştır. Örneğin Platon'a göre gülme, büyük kısmı ile başkalarının sırtına yüklenir ve kötü bir karakteri vardır. Bir başka üstat da (Bergson) gülmede "Başkalarına yöneltilen ve itiraf edilmeyen bir baŞegdirme amacı vardır" demektedir.

Aynı üstatların gülme konusunda başka ne söyledikleri bir-

likte düşünülmekçe, yalnız bu tanımların, "gülme"yi küçülen yanlış ve eksik yargilar olduğu, hemen görülür.

Gerçekten de "gülme"de, bir "küçültme" niyeti olabilir. Ancak insanların, "küçük" olanları ortaya çıkarmak, görevleridir. Tüm küçük davranışlara insanlar, yani mizah, ayna tutmalıdır. Öyleyse "küçük insanları küçümsemek" onları küçülterek gülmek, hatta kahkaha patlatmak, insanların öncelikli "hakkıdır". Biraz öteye gidersek, "görevi" de diyebiliriz.

Mizahin günlük yaşama, fıkra ve anekdotlarla girebilmesi, olağanüstü hoş bir olanaktır. Yaşamı zehirlerden arıtmadan, güvenli yoludur.

Fıkra anlatıcısı, sözü uzatıp macunlaştıramaz. Hele başına, kendi çocukluğunu ekleyerek lafi uzatması, kafasızlıktır. Tüm gereksizlikleri atarak, anlatılması şart olanı, yani "vurucu son'u sunmalıdır. "Kısalık, fıkranın ruhu ve vücutudur" (J. Paul).

Paradoks şakaları da, kısa olur: Suçu "ayaklandığı" için de like "oturtulur". Gençlik, yaşılanmanın en güzel derecesidir. Bir "matematikçi" tanımadığı bir kişiyle söyle nereden başlayacağını "hesaplayamaz". Otobüs biletçisi tatil günleri otobüse binip, şehri gezer.

İsteğe Göre

Vaktiyle, ciddi bir yabancı gazetede okumuştum. Sığırlarda isteğe göre inek veya öküz doğurtmanın çaresi bulunmuştu. Gen araştırmalarının, zaferiydi bu!

Şimdi aklım başına geldi. Bu uygulama insanlarda da başlarsa, erkek çocuğa pek meraklı olan ülkemizde nüfus yapısı, iyice garipleşir. Yarım yüzyıl sonra tek cinsiyetli ülke olma yolunda, kim bilir nerelere varız.

Aklın Sanatı

Zaman kavramını en iyi kullanan sanat Mizah'tır. İnsan aklını en hızlı çalıştırın yakıt ise, yine mizahtır.

Mizah, zihinsel patlamalar yaratır. Standart yaşama akışı içinde röllantide eşinip duran akıl, mizahın kurduğu pusu bom-bası şartlanmasıyla öylesine hızlı çalışmaya başlar ki, zor görülebilen gerçekleri, bir anda kavrar-algıları.

Çağdaş mizahın amacı, insanların aklını, gerçekleri göründeye kadar çalıştırılmaktır.

Mizah, aklın sanatıdır.

Vazgeçilemeyen Onur

Ünlü avukat Campinchi, önemli bir ceza davasında, bir tanık tarafından zor duruma düşürülmüş. Avukat, çaresiz kalıyor. Pek ağırbaşlı tanık hanımfendinin ifadesini çürütebilmek için açıklıyor ki, sayın tanığın, 25 yıl öncesinden, ahlak zabıtاسında kaydı vardır.

Tanık hanım şiddetle karşı koyarak, 25 yıldır düzgün bir yaşam sürdürüğünü, belgelerle kanıtlıyor. Amaaa, avukat, olayı çok ince ve geçerli bir gelenekle açığa çıkarıyor:

“Madam! Bütün ömür boyu, isterse tek bir gün olsun, bakan da olunsa, fahişe de olunsa, bu sıfatı taşimanın onurundan vazgeçmeye, kimseyin hakkı yoktur.”

Gurur Okşanınca

Elli yaşlarında bir adam, çok eskiden beri tanıdığı, yetmiş yaşlarındaki arkadaşına rastlıyor. Soruyor: “Çoktanıır görüşmedik, nerelerdeydin?” Yanıt:

“Hapiste...”

“Nee? Trafik suçu mu işledin?”

“Hayır... Bir genç kızı zorla tecavüzden, içeri atıldım...”

“Ama bu mümkün değil...”

“Değil, değil ama, o kadar gururumu okşadılar ki, suçu reddedemedim.”

Polemik Nedir ki?

Hele politikada herkes birbirini, "Polemiğe kaçmak"la suçluyor.

Nedir ki polemiğe kaçmak? Anımsayalım... Ciddi anlamı: Karşılığı belirtmek gibi... Siyaset piyasasındaki anlamiysa: Düşmanlık, memnun olmamak, küçüklerarası savaşım gibi. Bir tanım çok söz kullanırsa, unutuluyor. Onun için söz piyasamızdaki anlamını, tek bir sözcükle özetleyelim:

"Dalaşma"

Alışageldiğimiz gibi polemikte, yani 'dalaşma'da, hınc ve inat bulunuyor. Bu nedenle G. Hauptmann üstat, polemiğin ne olduğunu şöyle özetliyor:

"Öyle eşekler vardır ki, ölü kartalın tüylerini, üstünde yuvarlanmak için dişleriyle yolar."

Eşeklerin sözü edilirse, onları tadını çıkaracak gibi anmadan geçemem. Gerçekten de eşekler, sırtüstü yatıp debelenerek, sırtlarını kaçırlar. Bu sırada, eşeğin gülümsemiği bile görülebilir. Hele sırtüstü kumda yatıp debelendiye.

Evet, biz çocukluğumuzda, televizyon, kalorifer, otomobil bilmezdi. Ama eşekleri tanırdık. Eşek tanımak, çok ciddi ve hoş bir gördür. Eşekleri tanımayan kişinin, insanları anlama konusunda eksikleri olur. Örneğin sırtüstü kumda debelenen eşek keyfinin, seçim kazanmış politikacuya benzediği, anlaşılmaz.

Eşeklerin okumuşları da olur. Örneğin iki okumuş eşek arasında, söyle bir konuşma geçer. Birisi der ki:

"Şu insanların edebiyat zevkine akıl ermıyor. Örneğin Di-

van Edebiyatının en büyük hayal dayanakları, bülbül ve gül... Hadi bülbülü anladım ama, gülün zevkini çok merak ettim. Bir tanesini 'yedim', hiçbir şey anlamadım."

İşte böyle... Herkes zevkleneceği konuyu, en önemsediği organıyla kabul eder... Sanat güneşimiz gibi.

Polemik yapmanın zevkine doyamayanlar, politikacılardır ya da politika heveslileridir. Bu dalaşmaları yansıtmak ise, gazetelerin görevidir. Çünkü gazeteler, dünyanın aynasıdır.

Tüh!.. Konu yine çaresiz, eşeklere geçti. Çok meraklı bir olay, aynada kendini gören eşeklerin fena halde sınırlenmesidir. Hatta öyle eşekler vardır ki, aynaya çifte atarlar.

Yine gazetelere dönüp, dünyanın aynası olduğunu yineleyelim... Ekleyeceğimiz bir bilgi, politikacının da kendisini yansitan aynaya, sınırlendiğidir.

İşin içinde olmayanlar, yanlış düşünülebilirler. Sanırlar ki gazete haberciliğinin esası, 'normal'in ilgi çekici olmayışına dayanır. Oysa bu düşünce, tümüyle yanlıştır. Bir gazeteci şöyle haberleri vermek için, can atar:

"Parti genel başkanlarının diktatörlüğü tarihe karışıyor" - "Adaylar yoklamayla belirlenecek" - "Hükümet, muhalefetle her konuda anlaştı" - "Dün hiçbir şeye zam yapılmadı".

Şimdi tartalım bakalım... Normal değil de "anormal" olanlar, gazeteciler mi, yoksa politikacılar mı?

Politika Yanlışları

"En iyi politika, doğruya söylemektir" denir ama, inanmalıdır bu söze... Çünkü kısa bir süre sonra doğru söyleyen politikacının adı yalancıya çababilir.

Çünkü o denli çok yalan söylenir ki, halkın kafası karışır, doğruya-eğriyi, ayırdedemez olur.

Bu şaşkınlıktan daha kötü bir olasılığın tanımını bir Fransız politikacı, gerçek aydın kafalı ve vicdanlı bir politikacı, söyle yapmıştır:

"Politikada zaman zaman herkesin yaptığı yanlışlar, sonunda kural olarak tanımlanabilir" (A. Malraux).

Beyinlere Girmek

Politika Magandası, hep sureti haktan görünür. Ama yalnız görünür. Gizli ve kirli çırınlardaki servetinin hesabını, kimse bilemez. Politika Magandası cahil kişilerin beyinlerindeki düşünce düzenini, haince şaşırmalarla, saçma ve uydurma hura-felerle, düşünce salatasına dönüştürür. Kalbura döndürdüğü bu beyinlere, hangi deliklerden gireceğini bilir.

Eski Dil Kalıntıları

Bebekliğimden beri, üzüntüsünü çektiğim bir konu var: Dilimiz ve kullandığımız sözcükler. Bugün bile sıkıntım, sürüp gitmeliyorum.

Ben ilkokulun birinci sınıfını, Arap alfabesiyle okudum. Eski yazı falan diye, gerçeği çarpitmayalım, düpedüz Arap alfabetesiydi öğretilen. 1928 yılı yazında Latin alfabesine, yazı devriyle geçmişistik.

Okul kitaplarımızın dili ise, Osmanlıca idi. Osmanlı döneminde gerçek şu idi ki, halkın Türkçesiyle saray dili, birbirine benzemezdi. Arapça ve Acemcenin kiyasiya işgaline uğrayan saray dilini, halk anlamazdı. Edebiyat ve bilim de, saray dilini kullanırdı. Okul kitaplarının da hepsi Osmanlıca yazılmıştı.

Dil devrimimizin tarihi, 1935 yıldır. Bu yıllarda, bütün okul kitaplarının duru Türkçe ile yeniden yayımlanmasına, başlandı. Ancak benim akranlarımı, bu kitaplar, lisede yetişmedi. Biz son olarak 1939 yılında liseyi bitirenler, yeni terimlerle yazılmış kitapları okuyamadık. Hep eski terimleri ve dili öğrendik.

Ben çocuk ve gençlığımızda öğrenmek zorunda kaldığımız işgalli Osmanlıcanın yabancı sözcüklerinden, hâlâ kurtulamadım. Ne yazık ki ben ve akranlarım anadilimizi, iki kez öğrenmek zorunda kalmış bir kuşağız. Dilimizi, bazı övgüye değer sabırlılar hariç, temizleyemedik... Üzgünüm.

Değerli ve sevgili Oktay Akbal, benim gibilerin hâlâ yabancı sözcüklerden kurtulamamış anlatımlarımız için “Aşure dil” diyordu. Haklı olmanın da ötesine geçmişti. İltifat bile ediyordu.

Çünkü aşure, tatlı bir kompozisyondu. İçine giren bütün malzeme, pişmişti... Nohuttan, kuru incire kadar... Hepsinin birden tadına doyum olmazdı.

Oysa, örneğin benim kullandığım dil, aşure değil salatadır. Pişmiş değil, çiğ malzemelidir. Bazan, sirke veya limon tadı ile verir.

Düşünüyorum, Öyleyse...

Geçen akşam, arada bir buluşup söyleştigimiz bir arkadaş grubundan Prof. Ahmet Yücekök dostumuz, şaşırtıcı bir uyarıda bulundu. Konu, filozof Descartes'ın (1596-1650) herkesin bildiği bir özsözünün çarpılmıştı.

Descartes, önce kilise görevlilerinin sonra cizvitlerin yetiştiirdiği, bir iyi aile çocuğu. Çok Avrupa ülkesinde dolaştı ve yaşıdı. Filozof ve matematikçi olan Descartes "Aklını iyi kullanmak ve bilimlerde doğrulu aramak için" yöntem araştırdı.

Ünlü benzetmesi şöyleydi: "Felsefenin bütünü, bir ağaca benzer; ağacın kökleri metafiziği, gövdesi fiziği ve bu gövdeden çıkan dallar özür bilimleri oluşturur ki, bunlar da başlıca üç bilime, yani tıbba, mekanike ve ahlaka indirgenebilir."

Descartes matematik kesinliği, tüm bilgi alanlarına yaymak istedî. Ortaçağ biliminin kuşkulu ve kesin olmayan yanlarının yerine, gerçek bilimin sağlam temellerini koymak istedî. Fizikte, tipti ve fizyolojide mekanikçi belirlenimciliğin temellerini attı. Analitik geometriyi kurdu. Geometrik optikte kırılma yasalarını buldu.

Düşünme sanatı ve bilimde büyük aşamalar yapan Descartes'in kitapları, fazla düşünülmesinden hoşlanmayan kiliseyi ürküttü. Eserleri, Papa'lık tarafından yasak yayınlar listesine alındı.

Descartes'in unutulmaz bir özsözü: "Düşünüyorum, öyleyse varım!" deyişidir. Geçen akşamki toplantıda Yücekök, içinde bulunduğuımız politik ve ekonomik bunalım nedeniyle özsözü değiştirmiştir ve: "Düşünmüyorum, öyleyse yokum" demiştir.

Gariplik Meraklı

Kamuoyuna saygı... Pekâlâ... Hele politikacıların aklı ve vicdanı, bunda kusur etmemeli... Ona da pekiyi... Ama toplumların bütün dünyada öyle eğilimleri oluyor ki, bunların yanlışlığını ya da garipliğini örtmeye kalkışmak, ancak dalkavukluk olur.

Normal otomobil değil de, yabansı boyutlarda arazi otomobili kullanmak moda oldu. Dört vitesli, traktör gibi tekerlekli, kamyon gibi kocaman kara renkli bir arazi arabasının direksiyonunda, minnacık sarışın bir küçük kız, kafayı iyice kaldırarak oturuyor. Altına yastık konduğu halde... Yoksa öünü, hiç göremeyecek.

Yetmedi... Cici hanım kız, direksiyonda bir de sigara içiyor... Yine yetmedi. Cep telefonu ile de konuşuyor.

Benzini, tulumba gibi çekerek harcayan yakıt savurganı-döviz katili bu arabaların, sadece ihtiyaç olarak çiftlik sahibi olduğunu kanıtlayanlardan başkasına satılması, saçmadır.

Konukları Gezdirirken

Ailenin, birkaç yıl hep birlikte uğraşarak yaptırdığı görkemli villanın, yapı işleri bitirildi. Eşya, özene-bezene seçildi, getirildi yerleştirildi. Bu durumda elbet, tanıdıkları çatlatmak için bir ziyafet düzenlendi.

Seviştikleri ve elbet zıtlaştıkları kişiler de çağrıldı. Villa gezdirildi. Konuk hanımlardan birisi, düşüncesini bildirdi:

“Kutlarım... Çok güzel olmuş. Demek ki kendi kafanıza göre döşediniz. Onun için arada boşluklar var...”

Vahşi Batı

Amerika'nın batısı, hâlâ "vahşi batı" iken, "Saloon" kapısını tekmeleyerek açan bir kovboy, içeri dalıp tabancasını çeker ve haykırır: "Herkes dışarı, defolun!"

Salon bir anda boşalır. Ancak, tezgâh kenarında ayakta duran bir İngiliz hariç... Kovboy ona da kükrer: "Sen ne duruyorsun?" İngiliz bir yudum viski aldıktan sonra, açıklar:

"Sir! Ben de sizin gibi düşünüyorum. İçersi çok kalabalık olmuştu..."

Bilgisayar Olmasaydı?

Öyle görünüyor ki bilgisayar, tüm yaşamımızın baş köşelerine kurulacak... Onsuz, hiçbir iş yapılamayacak. Pek anlamıyoruz ama, bu gelişme başladı bile.

Üstelik bilgisayar planlamasıyla, öyle robotlar yapılacak ki, çok yerde insanların yerini alabilecekler. İnsanlar önce bu gelişmeye sevinecekler... Çünkü tüm karışık işleri, robotlara kışlayacaklar diye.

Ama olabilir ki robot gelişmeleri sürüp giderse, insanlar bu kez, korkuya kapılacaklar... İyice gelişip, robotlar insanları dünya sahnesinden silerler diye.

Şimdi bilebildiğim ve görebildiğim kadarıyla, bu korku gereksiz. Bilgisayar her şeyi yapabilir ama, hayal kuramaz. Yaratıcı gücü yoktur.

Aksi savı ileri sürenler, müzik alanında bilgisayarla yapılan besteleri örnek gösteriyorlar. Müzikten anladığını sandığım kişilerin görüşüne göre bu besteler, sanat eseri değil... Öyleyse, ortaya konmaları yanlış. Ama denirse ki, bilmem kaç yüzyıl sonra bilgisayarlar insanlardan daha "insancıl" besteler yapacaktır, buna karşı durmam... Çünkü gelecek zamanda, pek çok sınırlamaların ortadan kalkabileceğine, inanırıım.

Şimdi uzun yıllar içinde bulduğum bir alana, gecebiliyim. Mimar olarak 55 yıl (1945-2000) planlama konularında çalıştım. Bilgisayarla çalışabilme lüksüne, ancak son 15 yılda kavuşabildim.

Mimarlık planlamalarından, paralelindeki inşaat mühendisliği planlamalarından, otomobil dizaynına kadar tüm eser ve ürün planlamaları artık bilgisayarsız yapılmıyor. Bilgisayar, bu ve bunlara benzer tüm planlama işlerinde, müthiş yararlı bir "yardımcı..."

Neden "yardımcı?.." Çünkü "Yaratıcı", yine insan da ondan.

Bilgisayarın bu tip planlamalardaki çok önemli rolünü, abartamam da, küçümseyemem de... Bilgisayar o denli şimdik hızında bir yardımcı ki, aynı zaman ölçüsünü kullanan yaratıcıya, yeni ufuklar açıyor, yeni zihinsel olanaklar sağlıyor. Onsuz yapılamayacak işleri, ortaya koyabilme olanağını yaratıyor.

Hakkını yemeyelim, onsuz olanak dışı olabilecek yaratmaların da, kapısını açıyor.

Bilgisayarsız erişilemeyecek bir gelişme de, aya gidilebilmemiş olması... O geziler hızla izlediğimiz televizyon programlarında anlatılırdı. Uzay gemileri, arada bir rota düzeltirlerdi.

Bu düzeltmeler ancak, görkemli bilgisayar cihazları hesaplamasıyla yapılabildi. Hesapların çok hızlı yapılması şarttı ki, rota düzeltilebilsin... 100-200 bilgin bu hesapları, kalem-kâğıdı yapmaya kalksaydı, sonuç alınıncaya kadar uzay gemisinin rotası, düzelemeyecek kadar şaşardı. Dünyadan uzaklaşır, kopar giderdi.

1940 yılında başlamış mimarlık öğrenciliğimdeki çizimlere; T cetveli, gönye, Çin mürekkebi ve tırınlı başlamıştık. İkinci çizgide Çin mürekkebini kurutan o tırınlı, minyatür bir canavardı. Ben ondan çektiğim işkenceyi, bilgisayara kavuşmuş olsam bile, unutamam.

Elbet mimarları, bütün mühendislik ve planlama disiplinlerinde bulunan bütün gençler ve ortayaşlıları, bilgisayar olanaklarına kavuştukları için, kutlarım. Dilerim ki, değerini bilsinler.

Ancak, hiç gecikmeden ve açıkça belirtirim ki, ben onları kıskanmıyorum.

Kıskanmıyorum, çünkü benim çocukluğum ve gençliğimde, sonradan 2. Dünya Savaşı'nın da getirdiği dramatik yoksulluklara karşın, biz o zaman daha huzurlu yaşamaktaydık.

Çünkü devletimizin üst kademelerinde, "şaibeli kimse" yoktu.

Ahlak Öğretisinin Gücü

Konfuciyus öğretisinde insan, yaşamın başyapıtı... Sayısız ölümsüz varlık olduğu kadim inanışı, üstat tarafından yenilemeliyor. Dağlar, ağaçlar, nehirler, hatta kaplumbağalar bile, çok uzun bir yaşam sonunda, ölümsüzlüğe erişiyor. Bu inanç, her şeyin Tanrılaşması halini kapsıyor.

Elbet insanın da.

Öğreti insanın ölçüsü insandır temeline oturuyor. Gösterilen yol: İnsancıl olmak, iyilik, erdem ve ahlak yolu... Değerlerin ve normların kişilerden aileye ve topluma aktarılarak bütünlüğe ulaşması... Eğitilen kültürlü bireylerden, bir toplum yaratılması.

Konfuciyus imparatorlardan sıradan her kişiye kadar yaşayışa özen göstermenin, her şeyin temeli olduğunu anlatıyordu. Temel düzgün olmazsa, üst yapının da yanlış olacağını belirtiyor. Düzene uymayı, bilgeligin ilk şartı sayıyordu.

Çinlilere özel yaşam öğütleri vermeye çalışarak diyordu ki: "Olabilir ki gerçek, insan tabiatından doğmamıştır ama, eğer insan tabiatından doğan sahte bir gerçek varsa, olabilir ki o da, gerçek değildir."

Konfuciyus öğretilerini günümüzde inceleyenler, hiçbir dinci öğreti bulamıyorlar. Yok da ondan... Oysa Çin'de hâlâ Konfuciyus dininden olduğuna inanan, yüz milyonlar yaşıyor. Fransız Çinbilim uzmanı M. Granet yorumluyor:

"Konfuciyus'un ahlak öğretisi, hiçbir zaman Tanrisal yaptırımlara dayanmaz, tersine, yaşayışın anlamı konusunda akilla yapılan yorumlara dayanır."

Hamiline Çek

Bir İngiliz ölüyor. Sahibi olduğu çiftliği, üç mirasçısına bırakıyor. Ama şartı var: Her üçü de tabutuna, onar sterlin koymacak, öyle gömülecek. Gerçekten de cenaze gömülmeden önce, iki vâris onar sterlini tabuta koyuyor. Üçüncü vâris ise iki banknotu alıp yerine, 30 sterlinlik hamiline bir çek bırakıyor. Ama fikra bitmedi. Çek üç gün sonra, bankadan tahsil ediliyor.

Çünkü cenaze gömucusu, İslkoçyalıymiş.

80 Yılın Ardından

Ben dünya üzerindeki ikametimin, 80 yılını tamamladım.

Tamamladım da, acaba kaç yaşındayım? Toplama-çıkarma kurallarına göre, 80 yaşında olmam gerekiyor ama, gerçek sayının bakkal hesabı ile bulunamayacağı, belli.

Üstelik, tek bir sayı ile de, sonuç çıkarılamaz. Ben, hangi açıdan bakıldığına göre, kaç yaşındayım ki?.. Hangi sıfatımla?

Cumhuriyetimizden iki yıl daha önce dünyaya geldiğime göre, tarihimizin en ak sayfaları olan Milli Mücadele döneminde varmışım demek... Yükseköğrenimi bitirdiğim 1945 yılına kadar da, 2. Dünya Savaşı'nın ülkemizdeki karanlık ve yoksul yıllarını, yaşamışım demek.

Günde 150 gram karneli ekmekle, katık zaten yok gibiyken, soğuktan titreye titreye yaşadığımız o yılların, yine de unutamadığım mutlulukları vardi. Ben o yılları yaşamaktan, hâlâ kopmadım.

Bütün yokluklara ve acılara karşın, politikanın üst kademe lerinde "şaibeli yönetici" bulunmayan o yılların bana verdiği güven ve mutluluk, olduğu gibi hâlâ yüreğimde duruyor. Bu açıdan bakılırsa, ben hâlâ 25 yaşındayım... 80 değil.

Babaevinde, lisemde ve Eminönü Halkevi'nde kivilcimlenmiş, sonra da hâlâ sönmemiş kitap okuma aşkımla, 70 yıl önce başlamış tiyatro hayranlığımın, bebekliğimde başlatılan müzik dinleme mutluluğumun, hâlâ şiddetlenerek sürüp gitmesiyle, acaba kaç yaşında olmalıyım?

30 yașını geçmiş olamam.

20. yüzyıl bitti... Son yarımda yüzyılın gelişmelerini gözden geçirince, neler mi görüyorum?

Liselerden felsefe ve mantık derslerinin dışlanması gibi, bir gericilik felaketi yaşandı. Ortaçağ hurafeleri ve kafası, okullarda uç verdi. Benim gençliğimde herkese açık olan parasız lise ve üniversite öğreniminin kapıları, güçsüzler için kapanır gibi oldu.

Yeteneksiz hırslı mahalle politikacıları, kendi şehirlerine para aksın diye, üniversite açma ticaretine girdiler. Sayıları 70'i geçen üniversitelerde, hâlâ 1930'lar-40'lar düzeyinin korunduğunu iddia eden varsa, bir ruh doktoruna başvurmalıdır.

Hele demokrasimizin hali?.. Yürekler acısı...

Şaibeli insanların doruklara çıkabilmesi... Her siyasal parti de, ülkeye dağılmış birkaç bin kişinin, çıkar musluklarına egenmen oluştu... Diktatörleşen siyasal parti genel başkanları aristokrasisi... Gençliğin pasifleştirilmesi... Siyasal uşaklısı meslek edinenlerin yaygınlaşması... Sonu gelmiyor.

Bütün bunları yaşamaya mahkûm olmuş bir vatandaş olarak, acaba ben kaç yaşında olmalıyım ki... 150'den aşağı olursa, tükettiğim oksijen bana haramdır.

Kötülüklerin yok edildiği bir ülkede yaşayabilmek umudumu, yitirmek istemiyorum. Göremesem bile gün olur, dostlarım bana öbür tarafa yazar diyorum.

İngiltere Veliahdi

Ben bütün dertlerimden silkindim, İngiltere Krallığının Veliahdi Prens Charles'ı düşünmeye başladım. Adamın hali zor mu zor.

Veliaht denince, normaldir ki akla, genç birisi gelir. Bu zat orta yaşı da aştı, iyice yaşılanıyor. Bekliyorum ki Kral olsun! Saygideğer valideleri Kraliçe, makamı boşaltacak ki, hazret Kral olsun...

Prens Hazretleri herhalde, validesi hanımfendinin dünyamızı terketmesi dolayısıyla, Kral olmayı düşünmüyordur. Na-

sıl düşünsün ki, tek olasılık, saygıdeğer Kraliçe Hazretlerinin, tahttan çekilerek, sevgili ogluna yer açması...

Ben, ülkemizdeki yolsuzlukları, bütçe açıklarımızı, liramızın halini falan, bir kenara bıraktım, İngiltere Veliahdının, artık iyice yaşılanmasına üzülüyorum. Bu iş böyle giderse, muhterem yaşılanaa, yaşılanaa, dünyamızı Veliaht olarak terkedecek... Kral olamadan.

Durum, valide hanımfendinin insafına kalmıştır.

Punduna Getirmek

Geçen gün bir konuşmada, yakıştırıp kullandım: "Punduna getirdi" dedim.

Sonra da anımsadım ki, bazı sözleri alıştığımız için söyleyiveriyoruz. Sanırım, derdimizi de anlatıyoruz. Ama sözlerin asıl anlamını, unutmuş gitmişiz. Açıtm bizim TDK sözlüğünü... Punduna getirmek karşılığı olarak "Bir şeyi yapmak için, uygun zamanı seçmek" yazıyor.

Kabullenemedim... Niyet, yalnız uygun zaman olamaz. Sanırım ki bu deyim bizde, yapı işlerinden kaynaklanır. Anlatılmak istenen, zamanda değil, mekânda bir uygunluktur. "Noktalanan" yani planlanan yerle bir uygunluk anlatılıyor.

Planın yapıya uygulanmasında da, planla yapıyı üst üste, noktası noktasına getirmek, bireleşecek çelik ve ağaç parçalarda da, delikleri ve civataları, noktası noktasına getirmek, "punduna getirmek"tir.

Boşuna söylediğimi biliyorum ama, neme lazım, ben yine de anlatmış olayım.

Başarı Merdiveni

Melih Aşık köşesinde, J. Keth Moorhead'ın bir sözünü yazdı. Şöyledi: "Hiç kimse başarı merdivenini, elleri cebinde tırmamamıştır."

Güzel... Doğru... Yakışıyor. Ancak, bu özsöz bana, ülkemiz-

de başarı merdivenini, yine de ellerini cebe sokarak tırmananları hatırlatıyor. Nice eski politikacıları... Etkili kişilere uşaklık eden genel müdürleri... İktidara tırıl gelip de, ölümünden sonra ailesine Karun serveti bırakanları.

Bu kişiler başarı merdivenlerini, ellerini cebe sokarak tırmadılar ama, kendi ceplerine değil, halkın cebine sokarak.

Dünya Dışı Uygarlıklar

Her yaştan dostlar, merhaba!

Son günlerde yaşadığımız dünya, bana yine sıkıntı verir oldu. Yanlış anlaşılması, ben dünyamızı sevmiyor değilim, seviyorum. Ama ola ki insan gün olur, sevdiginden bile sıkılır. Hak'tır bu!

Dünyadan sıkılınca yapılacak tek iş, dünyamızın dışına çıkmak... Yıldızlar arasına karışmak... Yalnız, zihinsel olarak da olsa.

Fizik yasalarının, tüm evrende geçerli olduğu, artık tartışılmıyor. Yalnız ciddi bilim çevrelerinde değil... Popüler bilime azıcık olsun ilgi duyan dünya aydınları arasında da, tartışılmıyor.

Kimyasal elementler ile onların bileşimleri ve kanunları ise, yine öyle... Hidrojen deyince, karbon deyince, tüm evrendeki maddeler, tereeddüt yaratmayacak kadar tanınıyor.

İlgilenenler, artık bilinenleri merak etmiyor, bilinmeyenleri ediyor. Bilinmeyen, ama çok merak edilen konu, dünya dışı canlılar... Yaşam... Uygarlıklar.

Uzay bilgini Paul Davies, evrende birbirine benzeyen mil-yarlarca gezegen olduğuna inanıyor. Sonuç çıkarıyor:

“Ancak, bu sonsuzluğun yanında, DNA halkası baz yayalarının kombinasyon olanakları, sınırlı... Bu durumda evrende, DNA'sı bana benzeyen başka bir organizma, kesinlikle yaşıyor. Bu canlı, benim tipatıp benzerim olmalıdır. Evrendeki sonsuz sayıda yerde, benim çok sayıda ikizim yaşıyor. Bir adım daha

ilerisi düşünülürse, dünyadaki her insanın benzerlerinin de, evrende yaşadığı anlaşılır.”

Bu mantık döneminde, hafiflik olduğu söylenemez. Asıl hafiflik, zamanda ve mekânda, sonu bilinmeyen bütün evrende geçerli olan şartların ve kanunların, yalnız ve yalnız minicik kenar mahalle gezegeni dünyamızda hayatı yaratabileceğini düşünmek ve kabul etmektir. Böyle bir eğilim, evrende geçerli kanunlara aykırı olduğu gibi, insan mantığına da sığmaz.

Öyleyse evrendeki sonsuz sayıda gezegende, dünyamızdakine benzeyen veya benzemeyen, milyarlarca tür, katrilyon ke-re katrilyon sayıda, canlı yaşamaktadır.

Zaten önemli olan da, canlı olup olmadığı değildir. Ne biçim-ne boy olursa olsun, onlar nasilsa vardır. Önemli olan, evrende başka uygarlıkların, nasıl olduğunu? Bu uygarlıkların olup-olmadığı değildir. Bunlar nasilsa vardır... Önemli olan “nasıl” uygarlıkların olduğunu.

Geçen yüzyılın ünlü uzay bilginlerinden Carl Sagan, sürekli olarak dünya dışı zekâlar, yani uygarlıklar olup olmadığı sorusuyla karşılaşıyor. Açık ama çok ihtiyatlı yanıtlar veriyor, gerçek bir bilim adamı olarak.

Verdiği yanıt standart savları içeriyor. Uzayda milyarlarca yıldız olduğunu, yaşam moleküllerinin her yerde mevcut olduğunu belirttikten sonra diyor ki: “Evrende bizden başka zeki varlık olmaması görüşünün, benim için çok garip olduğunu, ama henüz olduğunu kanıtlar yönde güçlü verilere de rastlamadığımızı belirtiyorum.”

Carl Sagan, çok ama çok ciddi bir bilim adının olağanüstü ihtiyatlılığı ile davrandıktan sonra, hâlâ ne denli ihtiyatlı olursa olsun, olasılığın kapısını ardına kadar açıyor:

“Kanıtın yokluğu, yokluğun kanıtı değildir.”

Avukat Böyle Olmalı

Ünlü bir ceza avukatı yaşamış. Adı Moro Giaffer... Bir duruşmasına öylesine gecikmiş ki, hâkim müvekkilini altı ay hap-

se mahkûm etmiş, ama son dakikada yetişen avukata yine de söz hakkı vermiş. Moro Giafferî, çok kısa konuşmuş:

“Söz hakkı verdığınıze teşekkür ederim. Ancak düşünüyorum ki, ben eğer savunma yaparsam ve sonra da siz cezayı artırırsanız, benim avukat olarak yalnız cezayı yükseltebileceğimi göstermiş olursunuz. Cezayı değiştirmezseniz, savunmanızın hiçbir işe yaramadığını anlatmış olacaksınız. Bu durumda mantık, ancak cezayı indirmenizi gerektirir.”

Gerçekten de hâkim, cezayı iki aya indirip, tecil ediyor.

YemeK Konuşması

Törenlerde ve düzenli yemek toplantılarında konuşmacıların bulunması, Birleşik Amerika'dan dünyaya yayılan bir alışkanlık oldu.

Böyle bir toplantıda konuşan Mark Twain sözlerini bitirdikten sonra konuşma sırası alan avukat, çok alışıగı rahatlık içinde, ellerini cebine sokarak, Mark Twain'ı küçümsemekle söze başlıyor:

“Tuhaf gelmedi mi size, bir profesyonel mizahçının bu denli komik oluşu?..” der demez, Mark Twain yerinden atılıyor:

“Tuhaf gelmedi mi size, bir avukatın ellerini kendi cebine sokuşu?..”

Göklere Uçmak

Doktorlarla avukatlar, sürekli takışırlar. Her iki yandan da sevgili dostlarım olduğu için, ben tarafsızım. Sadece, bir fıkra aktarıyorum.

Doktor, avukat arkadasına takılıyor: “Demiyorum ki bütün avukatlar, insanları pusuya düşürüler. Ama kabul et ki, meslegeniz sizi melek yapıp göklere uçurmaz.” Avukat, hiç söz altın da kalır mı? Yanıt veriyor:

“Aman azizim! Melek yapıp göklere uçurma konusunda, doktorlardan daha iyi uygulama yapan meslek yoktur ki...”

Önde Sıfır - Arkada Sıfır

“Politika, satranç oyununa benzer. Bir tek yanlış taş sürüsü, bütün oyunu berbat eder” denir (Couve de Murville).

Uygar ülkelerde geçerliği olan bu sözün ülkemiz için de geçerli olması, olanak değildir. Nedeni, çok basittir. Son 50 yılda ülkemiz politikasında doruklara çıkmış politikacılar, ülkenin başına dertler açan dizi-dizi yanlışlar yapmışlardır.

Ama yine de katlanma gücü akıl almayacak kadar yüksek olan toplumumuz, bu yanlışlık hastalarını uzaklaştırmaz. Hatta, baş tacı bile eder.

Bunun da nedeni, politikacılarımızın halkı uyanmaya değil, uyumaya özendirmeleridir. Uygar ve vicdanlı politikacının görevi toplumu, gitmelerini istedikleri yöne bırakmak değil, asıl gitmeleri gereken yöne sevketmek için çalışmaktadır.

Toplumlar, kendi kendine bırakılarak, doğru yolu bulamazlar. Hatta toplumların yoldan çıkarılmaları, olağanüstü kolaydır. Dünyanın en önce uyanmış ülkelerinden Fransa'da, geçen yüzyıl trajikomik bir politik hareket başlamıştır: Pierre Poujade adında bir sergerde ortaya çıkarak, devlete vergi ödemek istemeyenleri bir partide toplamış, hatta 50 kadar da milletvekilliği kazanmıştır.

Ahlak sorunlarında, doğru “tek”tir. “Az bir şey hırsız, az bir şey dolandırıcı” olunmaz. Ahlak sorunları da, matematikte olduğu gibidir. Yüzde yüz doğru olmayan, bütünüyle yanlıştır. Az bir şey hırsızlık, az bir şey gebelik gibidir. Gebeliğin “az bir şeyi” olmaz. Ya vardır, ya da yoktur.

Yakınlarının suçlarını sisleyerek, görünmez biçimde döñüştürmeye çalışan politikacı, kendisi apaçık suç işler. Kendisi hiç suç işlemediği halde başka politikacının bu gibi suçlarını perdelemeye çalışan politikacı da, suçludur.

Bir ciddi kişi (R. Searle), ciddi bir değerlendirmeyi şöyle yapar: "Politikada 'sıfır'lar tehlikelidir. Politikacı olarak onde, ekonomide ise arkada olan sıfırlar."

Bu büyük gözüken sözü ufaltıp güncelle çekersek, paramızdaki sağda sıfır bolluğu anlaşılır. Son otuz yıllık politikacılarımız, insanlarımıza "sağda sıfır" hammallarına döndürmüştür. Toplumumuzu enflasyona ezdirenler ise, "solda sıfır" politikacılardır.

"Az bir şey çaldığını" ya da çalanları "az bir şey koruduğunu" bildiği halde bu politikacılara "az bir şey" oy veren vatandaş, taksitle intihar girişiminde bulunduğu bilse, iyi olur.

Iskatçıdan Beter

Sanırım biz bu ülkenin vatandaşları, bir mayın tarlasında yaşamaktayız. Çevremiz her an patlamaya hazır gerçeklerle sarılı... Her kımıldanışımız, bir tehlike doğurmaktır.

Oysa biz, oralı değiliz. Sözcüğü kullanmaya çekiniyorum ama, yerine koyabileceğim her sözcük, zayıf kalıyor. Öyleyse söyleyivereyim: Biz milletçe kaşarlandık. Her şey, bize vız geliyor. Hiçbir gelişmeyi önemsemiyoruz. Daha gençliğimden, unutamadığım bir kitap adı var: "Uykulu Kuytu Menkibesi". Yazarının adını yanlış yazarsam üzüleceğim: Washington Irving idi sanırım.

Evet... Bizim ülke tarihinin son bölümüne ancak, "Uykulu Kuytu Menkibesi" başlığı yakışıyor. Biz milletçe uyukluyoruz. Batıyoruz batıyoruz, ağızımızı açmıyoruz.

Kesin İstirahat

Eros Center'in en cici kızlarından biri... Ama işi o kadar çok ki, yorgunluktan hastalıyor. Gittiği doktoru, kendisini dikkatle dinleyip muayene ettikten sonra, kesin talimat veriyor:

“Size kesin istirahat veriyorum. Üç ay süreyle yatağa girmenizi yasak ediyorum.”

Dünya Düz Değildir

Tarihteki ilginç ve önemli insanlardan biri, Polonyalı Mikolaj Kopernik'tir (1473-1543).

Din adamı olarak yetişmiştir. Beş yüzyıl önce bile, bilimin ancak şimdî ortaya çıkarabildiği pozitif bilgilerin hiçbiri henüz bilinmezken, gözlerini işığa açmaya korkmamış bir bilgindir gerçekte Kopernik.

Polonya'nın hâlâ en güzel şehri olan Krakow'daki üniversitede, gökbilim (astronomi) öğrenimi görmüştür. Daha sonra İtalya'ya geçen Kopernik'teki öğrenim sabır ve aşkınnın, sonu gelmez.

Bologna ve Roma üniversitelerinde süren öğrenimine, doyamaz Padova ve Ferrara üniversitelerinde tıp ve hukuk eğitimi alır. Bunlar da yetmez, öğrenimi, Ferrara Üniversitesi'nde yaptığı Kilise Hukuku Doktorası ile doruklarına çıkar.

Kopernik daha sonra, ülkesi Polonya'ya döner. Gençliğindeki zengin mekân değişiklikleri, son bulur. Tam 40 yıl süreyle Frombork Kilisesi'nde, din hizmetlisi olarak görev yapar.

İnançlı din adamı olmaktan, ömrü boyu vazgeçmez. Ama yine ömür boyu, gerçekleri arama sabrına sahip olarak, boş kafalara yüzyıllarca istif edilen rahat düşünce paketlerinin yanılışlığını, ortaya çıkarır.

Dünyamızın, Evrenin merkezi olmadığı gerçeğini bulur. Ptolemaios'tan (Batlamyus) beri tüm dünyanın inandığı görüşlerin saçmlığını, ortaya çıkarır. Dünya, tepsi gibi dümdüz

değildir. Yıldızlar, dünyanın gökyüzünü süsleyecek dekor ışıklandırmaları değildir. Hiç hareket etmeyen, kımıldamayan bir dünya, yoktur.

Kopernik, kafasını çalışıtmaktan korkmayan bir adamdır. Üstelik çalışan o kafanın, doğru sonuçlar çıkarmasına kapı açacak, bilgilere sahiptir. O, bir bilim adamıdır. Bilgisi ve muhakeme gücüyle, gerçeklere varabilmektedir.

Dünyanın diğer gezegenlerle birlikte, Güneş çevresinde sürekli döndüğü, hatta dünyanın kendi çevresinde de, sürekli döndüğü gerçekine ulaşır. Zihinlere bomba gibi düşen buluşmasını, açıklamaya korkmaz.

Gerçekler, yobaz Hıristiyanların ödünu kopartır. Kilise çevreleri, dünyanın tek olmayışi düşüncesine karşı, ayaklanırlar.

Filozof Immanuel Kant, şu değerlendirmeyi yapar: "Kopernik devrimi, sorunla ilgili felsefi görüş açısından yapılan köklü değişikliktir."

Kopernik buluşunun bilimsel olarak kanıtlanması, ancak Galilei'nin (1564-1642), dürbünü buluşundan sonra, olanak içine girmiştir.

Gerçeklerin kanıtlanması nedeniyle Galilei de, kilisenin hismine uğramış ve 1633 yılında Engizisyon Mahkemesine verilmiştir.

Bu kan dökücü mahkemedede Galilei'nin davranışları konusunda, çeşitli söylentiler dolaşmıştır. Yadsınmayan bilgi, buluşunu diz çökerek inkâra zorlanmasıdır. Kanıtlanmayan bilgiyse Galilei'nin, doğrulurken ayağını yere vurması ve: "Ama gene de dünya dönüyor" diye haykırmasıdır.

Engizisyon Mahkemesi Galilei'nin evine çekilip, gözetim altında yaşamasına karar verir. Bir yıl sonra, rahibe olan kızı dünyayı terkeder. İki yıl sonra da kör olan Galilei, ölümüne kadar altı yıl daha, gözleri görmeden yaşıar.

Bugün benim dikkatimi, garip bir rastlantı çekiyor. Kopernik, Polonya'nın Krakow kenti kökenlidir. Beş yüzyıl sonra şimdiki Papa da, Krakow kökenlidir. Tarihteki ilk Polonyalı papadır.

Yakışma Şartı

Anekdot “baştan geçen”, yani yaşanmış olan bir olaydır. Fıkra ise, yakıştırılan... Fıkranın gerçekten yaşanmamış olmasının, “yakıştırma” olmasının, önemi yoktur. Çünkü eğer punduna getirildiyse o fıkra, “gerçekten daha gerçektir.”

Fıkra ile anekdot, sonunda şimşek gibi çakan bir vurguya son bulur. Öte yandan “baştan geçmiş” olmasa bile, tanınmış kişiliklere yakıştırılan anekdotlar anlatılır. Örneğin, eski bir Çin fıkrası, Nasreddin Hoca'ya yakıştırılarak dillenir. Bu anlatımın geçerli ve ömürlü olmasının şartı: “Yakışmak”tır.

Paris'te, bir tiyatro oyunu sahneleniyor. Piyes Sartre'in... İkinci perdede sahne bomboş... Dakikalar, böylece geçip duruyor. Seyircilerden Salomon, yanındaki karısının kulağına fısıldıyor: “Dayanamıyorum... Bir helaya gidip geleyim.”

Biraz sonra Salomon döndüğünde, sahne değişmemiş, yine loş... Karısı Salomon'un kulağına eğilerek diyor ki: “Biliyor musun? Sen sahnenin sağındaki büyük saksiya işedin...” Salomon heyecanla soruyor: “Yapma yahu! Seyirciler ne dedi?”

“Hiçbir şey... Tipik Sartre dediler.”

Meslek Sevdası

Grethe Weiser, geçen yüzyıl Alman tiyatrosunun, unutulmaz bir hanım yıldızı... Güzelliği vurucu ama, cin gibi zekâsı da, çarpıcı. Aktris olarak da, mesleğine o denli büyük aşkıla bağlı ki, sonuçta büyük başarılar kazanıyor.

Sayıdı ve sevdiği bir aktörün ölümü kendisine bildirilince, Grethe gözyaşlarına boğuluyor. Aktör arkadaşının ölümünde onu en çok üzен, onun tiyatronun dışında olmesi... Yakınıyor:

“Ne acı bir ölüm... Yapayalnız ve alkışsız.”

Sahne sevdalısı Grethe, kendi ölümünün hayalini bile, söyle kuruyor:

“Yaşam, herkes için böyle sonuçlanacak, elbet sonumuz

bu!.. Ama ben, kesinlikle sahnede ölmek isterim. Gökler gibi
gürleyen alkışlar sırasında..."

Biraz düşündükten sonra, eklemekten vazgeçmiyor:

"Kuşku yok ki, üçüncü perde kapanırken... Böylece seyirci-
ye, geri ödeme yapmak zorunda kalınmaz."

Mizah Konusunda Freud

Freud, "masum mizah" adını verdiği mizah türüyle, mantıksızlıklarla boşaltma sağlayan, türü kasdediyordu. Çocukların farkına varmadan, ama bazan da bilerek yaptıkları hinzirlilikleri da, bu türe sokuyordu.

Daha 10 yaşına varmayan bir erkek çocuk, gece yarısından sonra elleri cebinde, caddede dolaşıyor. Hayretle bakan bir polis kendisine diyor ki: "Olma böyle şey! Sen bu saatta, çoktan evine gitmiş olmalıydin." Çocuk razı değil:

"Niye?.. Ben evli değilim ki..."

Freud, masum mizah diye adlandırdığının dışındaki mizaha, "tezli mizah" demektedir. Bu tür ona göre yasaklanan – zorlanan ve gizlenenin ortaya çıkarır.

Freud tezli mizahı, dört bölümde toplar: 1- Pornografik mizah, 2- Agresif (saldırgan) mizah, 3- Sinik (kelbi, köpeğe ait) mizah, 4- Septik (şüpheci) mizah.

Bedevi, Büyük Sahra çölünün ortasında, eşeğine binmiş gitdiyor. Derken aklına, cinsel hevesler girmiş... Eşeginden başka, çare yok... Eşek ise, razı değil, kaçıp duruyor.

Bedevi bir süre yol gittikten sonra, yol kenarında arazi otomobilinin içinde ağlayan, olağanüstü güzel bir İngiliz kızına rastlıyor. Kızcağız arabası bozulduğu için, çöl ortasında çaresiz kalmış, ödü kopuyor.

Bedevi bu tamir işinden, anlarmış. Arabayı biraz sonra çalıştırmışın mı? Kız sevinçle Bedevi'nin boynuna sarılıp, borcu-

nu "nasıl isterse" öyle ödeyeceğini söylemesin mi?.. Bedevi ise, heyecanla diyor ki:

"Şu eşeğin başını tut!"

Politik, yani saldırgan mizah için benim verebileceğim en kısa örnek şöyle: Politikacıların kendi haklarında söylediklerinin tümü yalan, birbiri hakkında söylediklerinin, tümü doğrudur.

Halk arasına karışmaktan hoşlanır gözüken politikacı, ara sıra alışverişe bile çıkar. Örneğin manava gider. Tezgâhta kalmış tek kavunu göstererek: "Bir tek kavunun kalmış, o da çürük... Ben nasıl seçeceğim?.." Manav açıklar:

"Tipki seçimlerdeki gibi..."

Bir Çin atasözüne göre: "Bir köpek bir adama yol gösteriyorsa, o adam kördür. Ama eğer bir adam, bir köpeğe yol gösteriyorsa, o adam evlidir."

Bu atasözü Çin'den, sinik mizaha bir örnektir. Benim yakıştırmam değildir.

Mızmız bir adam, uzun araştırmalardan sonra kendisi için bir mezar yeri seçer. Ama yine de tereddüttedir. Bir arkadaşına sorunca, şu yanıt alır:

"Güzel olmasına güzel ama, sağılıklı değil..."

Zekâ Haplari

Ezelden beri tüm dünyada, kendi aklından memnun olmayan insan yaşamadı. Herkes, aklından memnundur. Hiç kimse, kendi aklını, başkasının aklıyla değiştirmek istemez. Eşegini, evini trampa eder de, aklını etmez... Neden?..

Çünkü dünyada aklını trampa etmeye, değiştirmeye razı olabilecek insan, yaşamadı da ondan... Çünkü hiçbir insan, kendi aklının bir karış ötesini göremez de, ondan.

Diyelim ki bir cin fikirli ortaya atıldı. İlaç endüstrisinin parlak gelişmelerinden, ders aldı. Örneğin iştah artırın ilaçlar gibi, zekâ artırın ilaçlar buldu... Cinsel güç artırın ilaçlar gibi, Viagra gibi, kapışılır sanıyor.

Bu girişimci, batmaya mahkûmdur. Kendi zekâ haplarını

kullansa bile, sıfır numara aptal olmaktan kurtulamaz. Ürettiği hapların, bir kutusunu bile satamaz.

Çünkü zekâsının daha ileri götürülmesi gerektiğini sanan tek bir insan, yaşamıyor. Herkes kendi zekâından, memnun. Çünkü ötesini göremiyor.

Düğün Gecesi

Gençler arasında, ciddi insanlar da var. Birisi anlatıyor: "Ben evlenirsem, 21 Aralık günü evleneceğim!" Nedeni sorulunca da, belirtiyor: "Yılın en uzun gecesidir de, ondan..."

Düğün bitiyor. Yeni evliler, odalarına çekiliyorlar. Kız çok deneyimsiz. Ama acımasız damat, onu bir kez "korkutma-ya" çekinmiyor. Sonra biraz, şampanya içiyorlar. Damat kızı, bir daha korkutuyor. Sonra biraz daha şampanya... Oğlan kızı bir kez daha korkutuyor. Sonra da arkasını dönüp, horlamaya başlıyor. Oysa kızın gözüne, uyku girmiyor. Sabaha karşı kocasını uyandırıp, rica ediyor: "Sevgilim! Beni bir daha korkutur musun?" Damat:

"Böööööö!.."

Arkadaş Arasında

İki hanım arkadaş, rastlaşıyorlar. Çok eski yakınlıklar var. Birbirinden saklısı-gizlisi de olmayan, iki kadim arkadaş bu hanımlar. Rahatça konuşmaya çekinmiyorlar. Başkalarının yanında tek sözcüğü kesinlikle ayıp olacak konulara bile, çekinmeden, girebiliyorlar. Birisi anlatıyor:

"Benim kocam seks açısından, yüzde 100 gücsüz..." Öteki aşağı kalmıyor: "Ya benim kocam?.. O yüzde 300 gücsüz." Birincisi şaşırarak bunun nasıl olabildiğini sorunca, ikinci açıklıyor:

"Dün merdivenden yuvarlandı. Parmaklarını da kırdı... Dilini de ısrırdı."

Binlerce Yıl Sonra

İçimiz sıkılınca bulunmamız gereken uygun davranış, yaşıdığımız zamandan kopmak... Ya geçmişe, ya da geleceğe dalmak. Kopup gideceğimizden, umutlanmadan... Ya da geriye dönmeyeceğimizden korkmadan.

Geçen 20. yüzyılın sonunda, evreni doğru anlamaya başladık. Edindiğimiz bilgilere, güvenir olduk. Hayranlık veren bilimsel araştırmalar, evrenin geçmişini de, geleğini de, epeyce öğretti. Bu konularda artık tümden, yakıştırmalara değil de, pozitif bilgilere dayanmak, olanak içine girdi.

Elbet yine bilinmeyenler var. Yakıştırmaların sonu gelmiş değil... Ama artık bunlar, ciddi bilgilere dayanarak yapılıyor. Verilen bu bilgilerin, o zamanlar gelip de, doğru çıkacağı kesin olmasa bile, gelecek zaman konusunda kafa gezdirirken yararlanacak daha ciddi başka bilgi yok. Öyleyse bu bilgileri, kullanmaktan başka çare yok. Bunların bir bölümü tatlı düşler bile olsa, ne zararı var? Hiç düşünmemekten iyidir.

Anlatlıyor ki beş bin yıl sonra, dünyamız üzerinde yaşayacak nüfusun 50 milyonu aşmasına, kesinlikle izin verilmeyecek. Bu sayıyı aşan nüfus, gökyüzündeki uzay istasyonlarına ve öteki gezegenlerdeki üslere taşınmış olacak. İstasyonlar ve üsler arasında, uzay gemileriyle, düzenli ulaşım sağlanacak... Uçak seferleri gibi.

Tüm ağaçlar, bitkiler ve çiçekler, tipki dünyanın ilk zamanlarındaki gibi doğal şartlar içinde... Çiçekler yapraklardan çok.

Gen operasyonları yapılmış. Harika bitki türlerinden başka, yarı entelektüel hayvanlar yetiştirilmiş. Bu hayvanlar dünya düzeninin korunmasında, görevli insanlara yardım ediyorlar.

Dünya fiziksel planı düzenlenmiş... Hiçbir vicdansızın bur-nunu sokmayacağı gibi, uygulanıyor. Çöller ve stepler de, ancak plandaki kadar korunuyor.

İnsanlar güneş sistemindeki bütün gezegenleri, o gezegen-lerin ay'larını, hatta göktaşlarını işgal etmişler. Hepsi, insanla-rın, yaşama birimleri olmuş. Hepsinde aile planlaması, bunun gereği olan doğum kontrolü, kesinlikle uygulanıyor.

Yeryüzünde 50 kadar müze şehir bırakılacak. Bu şehirler geçmiş dünya uygarlıklarının, seçilmiş örnekleri olacak... Hem iyilerin hem de kötülerin... Bütün öteki şehirler ve insan eser-ri, yeryüzünden silinecek. Dünyanın manzarası, sanki insanlar hiç yaşamamış gibi olacak. Koruma görevlisi insanlar bile, bu şehirlerde değil, yeraltı konutlarında yaşayacaklar.

İnsanlar baba evlerine, yani eski dünyalarına, turistik ge-ziler düzenleyecekler. Şehirleri gezip, ormanlarda piknik ya-pacaklar, ama yine geri dönecekler. Güneş sisteminin bütün insanları, geçim sıkıntısından kurtulmuş olacaklar. İstisnasız hepsi, üniversite bitirip doktora yapabilecek. Hepsi, kültür ve sanattan nasibini alacak.

Böylece güneş sisteminde uygar insancıl yaşam başlayacak.

Doktorlar Konusunda

Ben çoktanızdır, doktorların sözünü etmedim. Onlara takıl-madan duramam... Kızarlarsa korkmaz mıym? O eskidendi. Şimdi artık, korkularım da yalama oldu.

Biliyorum. Son yıllarda, onlarsız zamanım geçmiyor. Onlar beni, göndermemeye alıştılar. Ben de gitmemeye.

Ben öyle sahne yaşamadım ama, eskiden doktorlar birbiri hakkında gereksiz konuşurlarmış. Hatta Roma'da, imparatorla-rın doktoru Galenus, şöyle söylemiş:

“En iyi doktor ‘doğa’dır. Hastaların dörtte üçünü o iyi eder. Üstelik meslektaşlarını da kötulemez.”

Dalgın olmak, profesörlüğün şanındandır ya! Tıp profesörü de, üniversite dersleri, hastane derken, iyice yoruluyor. Akşamüstü dalgın, kendi muayenehanesinden içeri girip de köşede-ki iskeleti görünce, öfkeyle söyleniyor:

“Ama siz de, çok geç kalmışsınız canım!..”

Horoz Öterse

Özür dileyerek, bir olay anlatacağım. Mizahın en ilgi çekeni, kişilerin kendilerini ve çevrelerini sahneye çıkararak yapılmıştır, dedik ya! Hem zaten, anlatacağım olay, çok eski... Herkes, paşa gönlünün istediği sonucu çıkarabilir.

Hermann Bahr, Avusturyalı yazar... Berlin'de rejisör, Viyana'da dramaturg olmuş. Hep öncü, çok yönlü bir sanatçı. Bir yaz tatilini, minicik ve sessiz bir köyde geçiriyor.

Ama o ne? Sabah daha tanyeri ağarmadan, dehşetli yüksek bir horoz sesi, bütün aileyi uyandırıyor. Küçük oğlu, babasına soruyor: “Baba! Horoz neden ötüyor?” Baba öğretmeni rolünden vazgeçmiyor: “Birisini yalan söylerse, horoz öter...” Çocuk:

“Sabahın içinde kim yalan söylüyor?”

“Sabah gazetelerini basıyorlar da...”

Yetenek Sorunu

Olayların düpedüz kendileri, bazen zevkine doyulamayacak kadar güzel ve hoş gerçekleşiyor.

Geçen yüzyılın en ünlü orkestra yöneticilerinden biri, Furtwaengler... Viyolonsel virtüözlerinden biri de, Piatigorsky... İki-si de 20. yüzyıl klasik dünya müziğine, adını yazdırın kişiler.

Olgun yaşa geldikleri halde ikisi de, dans etmesini bilmiyorlar. Sonra da, üzülmüyorkar. Sonunda karar verip, bir dans okuluna, uydurma adlarla kayıtlarını yaptırıyorlar. Derslere başlıyorlar.

Dans hocası, ikinci dersin ortasında ikisini birden, “muzik yetenekleri olmadığı için,” kovuyor.

Darülbədayı, Güzellikler Evimiz

Bu yazıya, nasıl başlasam ki?.. Bu iki sayfada, nasıl bitirsem? Çok eski günleri, rastgele anmaktan başka, çare yok.

1930'lu yılların sonuna doğru... Tepebaşı'ndaki Darülbədayı (sonra Şehir Tiyatroları) binasında verilen temsillerden hiçbirini kaçırmayan bir lise öğrencisiyim... Bir yandan dökülen-akan harabeleşmiş soylu binadan akımda kalan; kırmızı koltuklar, döşeme tahtaları gıcırdayan koridorlar, minnacık fuaye... Siğmisdık bu ufacık binaya? Oyundan önce içimiz içimize sigmazdı ama, biz binaya siğardık.

Dram Tiyatrosu'nda da, Fransız Tiyatrosu'ndaki komedi kısmında da, normal olarak haftada iki oyun değişirdi... Ne müthiş ve yürekli çabamış bu başarı! Seyirci o kadardı. Neyire Neyir ve Süavi Tedü'nün oynadığı "O Kadın" piyesinin 50. temsile ulaşması, deprem yaratmıştı. İstanbul duvarları, 50. Temsil yazılı afişlerle donanmıştı.

Darülbədayı'nın, hak ettiği daha geniş çerçeveli tanıtımımla derim ki temel taşlarından biri, Muhsin Ertuğrul Bey'dir. Sezonu 1 Ekim'de Shakespeare ile başlatma geleneğini de, kuran oydur. Unutmadığım bir oyun ise, kendisinin oynadığı *Kral Lear* rolüydü. Kızlarından birini oynayan Cahide'yı de, yine o rolünde unutmuyorum. Daha sonra, vefatına kadar, ne denli çok ve değişik görmüş olursam olayım, akımda hep o rolündeki gibi kaldı.

Aynaroz Kadısı oyunda kadı rolünü oynayan Hazım Körmükçü'yü, papazın kızı rolündeki Bedia Muvahhit'i, unuta-

mam ki... Bedia Hanım'ı 1930'larda oynadığı o rolde öylesine unutamamıştım ki, aradan 50 yıl geçtikten sonra bir ankete verdiğim yanitta, kendisini Türkiye'nin en seksiz hanımfendiliğine layık görmüştüm.

Bir dost evindeki yemekte aynı masada oturduğumuz Bedia Hanım, beni azarlamıştı: "Benim sözümü, öyle geçen yüz yılı anlatır gibi, etme sakın!" diye.

Muhsin Ertuğrul Bey tiyatroda bedeniyle olmasa bile, günde 24 saatinde, ruhuyla dolaşırıdı. Elbet kadrodakileri manevi gücüyle etkilerdi ama, seyirciye de tiyatroya saygıyı öğreten, Muhsin Bey'di. Gonk dakikasında değil, saniyesinde çalar ve oyun başlırdı. Hiçbir hatırlı kişi, bu saniyeyi değiştiremezdi. Geciken, birinci perde sonuna kadar, dışarıda beklerdi.

Biz Dram kısmı oyunlarını, salonun iki yanında, çatıya yakın yükseklikte bulunan, on yedi buçuk kuruşluk mevkiden, boynumuzu saatlerce eğerek seyrederdik. Oyun bittikten sonra iki saat daha, eğrilen boynumuzu düzeltmemedik.

Helal olsun bizim o tiyatro sahnesine boyun eğişlerimize... Biz, çıkışlara değil tiyatroya boyun eğiyorduk.

Müziğin Benzersiz Etkileri

Söz kullanmadan yapılabilen işleri, hele sanat kollarını, ibretle izliyorum.

Hemen örnek vermeliyim ki, kuşku duymaya zaman kalmasın. Kalsa da ayrım doğmaz ya, neyse... Önce örneği, müzikten gösterelim. O yedi notalı hazine, yazı sanatına benzemiyor. Çeviriye gerek olmadan, tüm dünya insanların yüreğine ve kafasına giriveriyor. O tarz müziğe dinleyici olabilme düzeyine ve alışkanlığına erişebilmiş milyarlarca insanın.

Müziğin yazıya benzemeyen, başka bir parlak yanı daha var.

Üstün bir müzik yapımı, elbet düzey şartına bağlı olarak, "yeni"liğini, etki gücünü yitirmez. Klasik payesine erişebilmiş tüm müzik yapıtlarının gençliği, zamanın "bayatlama" duvarlarını aşar... Gelip-geçici güzellik gösterileri dışında.

Müzik sanatına hayran olunması, helaldır. Müziğin, duyulduğu anda ruha isleyen sıhiri, yazı sanatını yaya bırakır.

Tüm insanlara anında hitap edebilme konusunda, müzik sanatının yanında aklıma gelebilen bale var... Halk müziği ve dansları da, kalite garantisi şartından kopmadan, akla gelebiliyor.

Yazı sanatçılarının imreneceği, çeviri istenmeyen ötekiler arasında, elbet görsel sanat eserleri bulunuyor. Resim ve heykel de, tüm insanlara direkt hitap edebiliyor. Mimarlık yapıtlarının da, benzer özelliği unutulamaz.

Elbet, yazısız karikatürün de.

Müzik sanatının, hiçbir başka sanat dalında bulunmayan bir özelliği bitkilerle ilişkisi.

Bitki ve çiçekler, ne resimle ilgileniyor, ne mimarlıkla, ne de baleyle... Ancak çiçeklerin müzikle yakın ilişkisi, olağanüstü ilginç deneylerden ve verilerden kaynaklanıyor.

Darwin daha yaşadığı çağda (1809-1882), müziğin bitkiler üzerindeki etkilerini saptamış, ancak zamanın teknik olanaksızlığından, kanıtlama fırsatı bulamamıştı. Darwin'den çok daha önceki Hint söylencelerinde, müziğin bitkiler üzerinde etkisi olduğu, anlatılıyordu.

Geçen yüzylda, yine Hintli botanik uzmanı Dr. Singh, bitki hücrelerindeki canlılığı sağlayan plazma olan "substanz"ın, keman çalınca hareketlendiği bilimsel olarak kanıtlamıştı. Yine Hindistan'da sitar çalınan mimozaların, çalınmayanlardan yüzde 25 daha hızlı büyüdüğü, saptanmıştı.

Kaliforniya üniversitelerinde yapılan araştırmalarda, rock and roll müziğinin bitkileri kuruttuğu anlaşıldı.

Ancak, hem Kaliforniya, hem de St. Petersburg üniversitelerinde yapılan araştırmalardan, aynı sonuçlar alınmaktadır.

Bütün çiçekli bitkiler, klasik dünya müziğini seviyorlardı. Özellikle Mozart'a bayılıyordular.

Ben de çiçekçilikte dünya önderlerinden olan Hollanda çiçek seralarını gezerken, çiçekler için sürekli klasik müzik çalındığını duymuş ve şaşırılmamıştım.

Ölçü Kaçınca

Bırakmalı ki, insanlar kendilerini anlatsınlar. Örneğin kuzeylilerin bazı huylarını, kimse İsveçli yazar Willi Breinholst gibi anlatamaz. "Biz İskandinavyalılar" yazısı, şöyle başlıyor:

"İskandinavyalılar, içkiye öyle sanıldığı gibi çok düşkün degildir. Danimarkalılar birayla snaps, Norveçliler bira ve ispirto içerler. İsveçliler ise, sadece içerler. Danimarkalı üç kadehi içti mi şarkısı söylemeye başlar, dokuzuncuda içkiyi keser ve sonuncu olarak onuncu kadehi rica eder... On ikinciden sonra sizin bir kenara çekip kulağınızı: "Norveç'te İsveç'te sarhoşluğun rezalete döndüğünü" söyler."

"Norveçli on ikinci kadehden sonra, hiçbir şey açıklayacak

durumda değildir... Hatta İsvetçililer aleyhindeki bir şeyi bile... İsvetçili ise altı kadehte senli-benli olur. On ikinciyi tamamlayınca ağlamaya başlar... İkinci düzineyi içemeyeceği için!"

Belki Ne Demek?

20. yüzyılda, en çarpıcı ve aydınlatıcı bilgisayar eleştirisini kimin yaptığıni bilmek, zor mu zordur. Neden?.. Çünkü, hiç de yakın olmayan bir alandan olduğu için... Kim mi?.. Buyurunuz:

Yüzyılın, en güzel hanımlarından birisiydi o... Adı da Brigitte Bardot idi. Demişi ki: "Bilgisayarın en hoşlanmadığım yanı, yalnız evet ya da hayır deyişidir. Hiç, belki demiyor".

Kendi açısından, haksız sayılamaz. Erbabı bilir. Güzel kadınlar, hiçbir zaman "evet" demezler. "Hayır" dedikleri zaman, "belki" demek istedikleri anlaşılır. "Belki" dedikleri zaman, soran hemen bayram etmelidir, çünkü bu yanıt, açık bir "evet" anlamına gelir.

Bir Vuruşta

İzninizle, biraz da gazetecilere takılalım... Yıllar önce Haydarpaşa açıklarında bir deniz kazası olmuş, batan petrol tankevi, haftalarca yanmıştı. Bir gazeteci haber, şu başlıkla vermişti:

"Romen gemisi Yunan gemisini, bir vuruşta batırdı."

Hani "keskin zekâ keramete iç attırır" denir ya. İşte bu başlık da, kesinlikle bir keskin zekâ ürünüdür. Bir olay, bundan daha kısa ve olağanüstü özetenemezdi.

Şimdi, biraz daha eşelim. Bir yandan da, bundan daha saçma bir başlık, atılamazdı. Bu anlatım daha kökünden, aldatıcı bir yalanla başlıyordu.

Çünkü tarihte, iki vuruşta batırılan gemi olmamıştır. Yani birinci vuruşta batmadı diye, geri geri gidip bir daha vuran gemi yoktur.

Konfuciyus Üzerine

Çok, ama çok eskilerden anlatmanın hâlâ bir anlamı olabilir mi?.. Hele 21. yüzyıl başlamışken.

Hemen verilecek yanıt, anlatılanın ne olacağıdır. Eğer eskimemişse, geçerliğini yitirmemişse, anlatmanın elbet anlamı olacağıdır.

Konfuciyus MÖ 551 yılında, Çin ülkesinin Lu'sunda, Tsui köyünde doğmuş. Ömrünün ilk yılları, söylencelerle dolu... Belirli bilgiler edinilemiyor.

Filozof Konfuciyus ömrü boyu insanlara, nasıl yaşamaları gereği konusunda öğütler sunmuş. İnsanları eğiterek ahlaklarını yükseltmek, onun amacı olmuş. Bu nedenle onu peygamber sayan yüzlerce milyon insan, hep yaşamış. Oysa Konfuciyus, Tanrılarla kollar arasına girmeyi, hiç istememiş. Tanrıların vekili olduğu izlenimini hiç vermemiş, hep filozof kalmış.

Söylenceler hâlâ, esip duruyor. Çok çirkin doğan Konfuciyus'u, babası sürgüne gönderiyor. Çocuğu bebekliğinde, bir dişi kaplan emziriyor. Yaz sıcaklarında bir kartal, kanat çırparak bebeği serinletiyor. Sonunda, hayvanların bile duyduğu saygı, insanlara, en sonunda da onu sürgüne gönderen babasına intikal etmesin mi?

Peki de, bu masallar niye anlatılır?.. Halk kitlelerinin hayran kalması için, mucize tohumları atılır. Bu tohumlar yeşerince, halkın hayranlığı ve inancı, ürütün olarak elde edilir.

Şimdi, Konfuciyus konusundaki ciddi bilgilere gelelim. Dargelirli bir memur olan babası, kendisi üç yaşındayken, an-

nesi ise 24 yaşındayken dünyamızı terketmiş. Denir ki filozofun aile bağlarını olağanüstü yüceltmesi, bu erken öksüz kahıllar yüzündendir.

Konfuciyus'un kendisi de, saygın bir eşle, iyi bir aile kuruşuyor. Yetişen oğlu, kendisine yürekten bağlanıyor. Genç Konfuciyus, küçük Lu Devleti'nin hizmetine giriyor. Öylesine hızlı ilerliyor ki, önce adalet bakanı, sonra başbakan oluyor.

Konfuciyus'un büyülüğu, anlaşmazlıklar yüzünden, başbakanlığı tepmesiyle başlıyor.

Ondan sonra, kendisine bağlı öğrencileriyle, 14 yıl boyunca yollara düşerek, parçalanmış-düşmanlaşmış toplulukları eğitmeye-yaklaştırmaya çalışıyor. Amacı: "Gökyüzü altında büyük uyum (armoni) sağlamak..." Egemen kişilere anlatmak istediği: "Kültür köklerinin eriştiği yerde, sınıf farkları olmaz."

14 yılın sonunda Lu'ya dönen Konfuciyus, ruh ve beden geliştirme disiplinleri kurarak, çok sayıda öğrenci yetiştiriyor. Öğretilerin bölümleri arasında töreler, müzik, ok atmak, araba kullanmak da var ama, en önemlileri tarih ve matematik.

Konfuciyus'uluğun kitapları, üstadın ölümünden sonra, öğrencileri tarafından derlenmiş. Büyük Öğreti, Konfuciyus konușmalarının tartışmaları, en geniş biçimde, hâlâ yayılmaktadır... Ötekiler arasında, Töreler, Kasideler, Yaz Başı ve Yaz Sonu Yıllıkları bulunuyor. Müzik kitabı ise, yok olup gitmiştir.

İnci Dizileri

İnci... Çok önemli malzeme... İstiridyenin içindeyken değil.. Kolye, olup, bir hanımfendinin boynuna yükseldiği zaman.

Sözcükler de, inciler gibi... Günlük yaşamda, politikacı ağzında iken, önemleri yoktur. Beş para etmezler. Denizin dibindeki istiridyenin içinde bulunan incident farkları yoktur.

Ancak, yine aynı sözcükler, hanımları anlatan tanımların içine girerlerse, olağanüstü önem kazanırlar... Kolyedekiinci düzeyine yükselirler. İncinin nasıl bir gerdanda durduğu ne denli önemliyse, sözcüklerin de hangi ağızlardan ve ne niyetle çıktıığı, o denli önemlidir.

Coco Chanel der ki: "Erkekler bizi sevsin diye güzel olmak, biz onları sevelim diye de, aptal olmak zorundayız."

A. Malraux, önemli yazardır. Ne dediği de, önemlidir. Der ki: "Bir hanıma güzel olduğunu söylemek onu güzelleştirmez ama, hiç olmazsa "hoşlaştırır." Juliette Gréco ise: "Bir kadının sevişmekten başka bir nedenle soyunmasından daha kederli bir şey olamaz." demektedir.

Şimdi lütfen, Anita Eckberk'i aklınıza getirin... Antik heykeller gibi bir vücudu, Hollywood'a yakışacak bir güzelliği ve hoşluğu vardı. O ne mi diyordu: "Kadının erkekle tam aynı haklara sahip olması, korkunç bir gerileme olur."

Gazeteciler Üzerine

İnsanlık her gün, basın denen (yoksa medya mı desem?) sahneye çıkar. Bu sahnede, "İnsanlık Komedyası" oynanır.

Her sahnenin yazarları (ve rejisörleri) ve de filozofları, bu sahneleri şiirleştirmeye çaba harcarlar.

Basının, iyi niyetli tanımları yapılır: "Basın, kâğıt üzerinde vicdandır" (H. Muggeridge). "Gazetecilik, telaş içinde bir edebiyat türüdür" (M. Arnold). Bu tanımda gazeteciliğin, telaş içinde de olsa bir edebiyat türü oluşuna sanırım edebiyat eleştirmeni dostlarının bir diyeceği olacaktır.

Gazeteciliğin, en çok yazılan tanımı ise şöyle: "Gazeteciler 'zaman'ın, ebeleri ve mezarcılarıdır."

Karşı koyamam... Gazeteciler örneğin, Birleşik Amerika Cumhurbaşkanı Nixon'u, diri diri gömen mezarcılardır. Ebeliği ise, bizde birtakım nasipsizleri politikada öne çıkararak yapırlar... Ama "körebe" olarak.

Refahın Arka Tarafı

Globalizasyon diye bir sözcük son yıllarda, bezdirircesine çok kullanılır oldu. Evet, dünya bütünleşiyor. İstense de, istenmese de, dünyanın bütünleşme yoluna girişi, engellenemeyecek gibi görünüyor.

Konunun belalı yanısı, dünyayı bütünlüğe en önemli faktörün, çevre kirlenmesindeki yaygınlaşma oluşu... Kirlenmenin en önemli kaynağı olarak da savurganlığın birinci faktör oluşu... Dünya insanların savurganlığı arttıkça, başta insanlar, onlara bağlı olarak da hayvanlar ve bitkilerin yok olma sınırına kadar sürüklendiği.

Birleşik Amerika'nın en kirli eyaleti Teksas, en kirli şehri de Houston deniyor. Kimya ve benzin büyük firmaları, 30 yıldır toplumun zararına, ortaklı perişan etmişler.

Dev Exxon Rafinerisi çevreyi öyle feci kirletmiş ki, gün gelmiş, tesisin yanındaki San Jacinto nehrinin suları yanmaya başlamış.

Son başkanlık seçiminde enerji dev firmaları, 48 milyon dolar harcamışlar. Şimdi Beyaz Saray'da hükümden Başkan Bush'un seçilmesine, yardımcı olsunlar diye... Bu nedenle Birleşik Amerikalı çevreciler, öfkeli bir umutsuzluk içinde. Hatta Başkan Bush için, "Zehirli Teksash" yakıştırmasını yapıyorlar.

Amerika'nın eyalet devletleri de, enerji tasarrufu kavramını akıllarına getirmedikleri gibi, azgin biçimde savurganlık yarışındalar.

Nüfusu dünya nüfusunun yüzde beşi kadar olan Birleşik

Amerika, dünya enerjisinin yüzde 25'ini savuruyor. Bir Birleşik Amerikalı ise bir Avrupalının, iki mislini, bir Hintlinin de 20 mislini harcıyor.

Birleşik Amerika elektriğinin yarıdan çoğunu, hâlâ eski tip kömürlü santraller üretiyor. Bu tesisler, elektrik yanında, havaya saçılan zehirli gazları da üretiyorlar. İkinci büyük pislik kaynağı, taşit trafiği... Ülkede kişi başına, yılda 1740 litre benzin harcıyor. Bu sayı, savurgan sayılan Almanların, üç misli.

Amerika halkın refahını politikacılar, iki kancaya takıyorlar. Birisi ucuz elektrik, öteki ucuz benzin... Arkalarındaki petrolcülerin desteğiyle... Bu göze gözükmeyen güçlü finans canavarları, savurganlığı teşvik ediyorlar. Bu güçlere karşı çıkışın bedeli, politik mevta sınıfına geçiş... Başkan Carter'ın başına geldiği gibi.

Carter Beyaz Saray'da, ısitma derecesini azıçık indirip, çalışma masasında kalın bir kazakla fotoğrafçılara poz verdiği gün, politik olarak intihar etmişti deniyor.

Birleşik Amerika'da iktidar ve petrol, iç-içe geçmiş... Kopardılamaz. Oğul Başkan Bush'un ne yapacağı, zaten daha Teksas Valisiyken belliymi: Kaliforniya'daki pek sıkı olan otomobillerin egzoz gazi kontrollerini "rahatsızlık verici" bulmuş, Teksas'ta fena halde gevsetmişti.

Süzgeçten Geçirmek

Kafa süzgecinden geçirmeden konuşmak, tehlikelere gebe... Çok şey geri alınabilir ama, söylemiş olan aptalca bir söz, geri alınamaz. Geri alınması, geri alınmamasından çok daha edepsizce ve aptalca olur.

Aşklar ölmez, hanımlar yaşılmaz. Kişiler ölürlü, iyi-kötü ne yaptırlarsa, bir süre kalır. Ama bir süre... Demek ki, zaman da bir süzgeçtir.

Sarhoşluk geçicidir, aptallık kalıcıdır. Ama kalıcı olan, yalnız kötülükler degildir bereket versin!.. Güzellikler ve iyilikler, çirkinlikler ve aptallıklardan daha uzun ömürlüdür.

Yürekten dilenir ki, büyük sanat eserlerinin ömrü, sonsuza dek sürsün! Ama ne yazık ki, sürmeyebilir. Çünkü işin tekniği, sonsuz olanak tanıtmaz.

Örneğin Molière'in, yazdığı oyunlar yüzyıllardır kalıcı olmuştur da, büyük aktör Molière'in, sahnede kendisinin oynadığı oyunların sıhri, uçup gitmiştir. Ne güzel olurdu bugünkü teknikler o zaman gelişmiş olsaydı da, 21. yüzyılda bile aktör Molière'i televizyonda seyredebilseydik.

Çaresiz, Molière'in hâlâ geçerliğini, zevkini koruyan oyunlarıyla avunacağız. Az da olsa, yaşamından kalan sahnelerle...

Vaktiyle aktör bir dostum sahnede, nice harikalar yaratса, perde indiği anda eserinden geriye hiçbir şey kalmadığından, o anda eserin yok olduğundan, yakındırı.

Büyük aktörler arasından, büyük yazarlar da çıktı. Örneğin Peter Ustinov'u filmlerde hayranlıkla seyretmişken, kitaplarını

da, tükenmez zevkle okudum. O, eşi ender bulunur komple sanat insanlarından biriydi. Hem ben sözü niye uzatıyorum, o yalnız sanat insanı değildi, "insan"dı.

Hele mimarlık üzerine bir yargısı var ki, hayranım. Diyordu ki: "Stiller, şarlatanlıktır. Çünkü strüktürü örter."

Bu sözler mimarlık eserini, öylesine güzel özetler ki... Şarlatanlığı mimarlığa alet etmeye alışmış bazı mimarların anlamayacağı, ya da anlamış görünmeyeceği bir değerlendirme derinliğidir Ustinov'un bu sözleri.

Peter Ustinov boylu-bosluydu, biraz da kilolu tonton bir biçimde vardı. Londra'da bir okulun önünde, ayakta gazete okuyarak beklerken, sanatçıyı tanıyan bir öğretmen hanım, ilgilene-rek soruyor: "Çocuk mu bekliyorsunuz?" Ustinov:

"Hayır... Ben oldum olası şişmanım."

Bir partide Liz Taylor, Peter Ustinov'un yanında oturuyor. Sirtı, omuzları, cömertçesine çıplak... Göğsündeki bir kolyenin ucunda, pırlantalı platin bir uçak görülmeliyor. Peter yukarıdan aşağı doğru, halli-halli bakınca, Liz soruyor: "Uçağımı beğendiniz mi?" Peter:

"Uçak önemli değil... Ben piste bayıldım."

Küfürün Müziği

Kısaca, küfür sözü edelim. Kasdedeceğimiz anlamı, inanç inkârı olan küfür olmayıp, sadece sövgüdür.

Ünlü küfürbazlarımızdan birisi, Neyzen Tevfik'tir. Bazı yergilerinde, düpedüz söverdi. Şair lakabıyla anılan Eşref de, aynı pervasızlıkla küfür ederdi. İkisi de küfürlerini bile aruz veznine sokarlardı. Ancak küfürün vazgeçilemez olan başka bir yanı vardır ki, onu da bir Mark Twain anekdotu ile anaca-ğız.

Mark Twain öfkelentiği anda, hiç çekinmeden, küfürü basardı. Hem de, en yakası açılmadık sözlerle... Eşi ise sabırla, üstadı bu huyundan vazgeçirmeye çalışırdı. Çare olarak da, kocasının ağzından çıkan sövgüleri aynen tekrarlayıp, çırkinliğini kanıtlamaya uğraşırdı.

Günün birinde, henüz daha tıraş bıçağı ve makinası icat olmamışken, Mark Twain de usturayla tıraş olurken, yüzünü feci bir biçimde kesiverdi. Yüzünden kanlar akarken, ağızından da küfürler aktı. Eşi ise hemen gelip, onun küfürlerini aynen bir kez daha tekrarladı.

Sabırıla dinleyen Mark Twain, eleştirmekten çekinmedi:

“Bravo sevgilim! Sözcükleri tipatip öğrenmişsin. Ama bunlar senin ağızından, küfür gibi çıkmıyor. Küfürün müziği eksik, müziği... Küfür müziğin ahengiyle birleşmezse, ona küfür denemez ki!..”

Arazi Tipi Otomobil

Birleşik Amerika yollarında, 217 milyon taşıt geziyor. Çok garip bir gelişme, bütün otomobillerin yüzde 43'ünün, SUV oluşu... Ya SUV ne demek?.. Sport Utility Vehicle demek... Yani, “spor amacıyla kullanılan taşıt” gibi, bir anlamı var.

Bu dört vitesli arabaların yeni tipini, General Motors sekiz silindirli ve altı litre motorlu olarak sunuyor.

Amerika'nın o mükemmel yollarında ille de bu arabaları kullanma nedenlerinden biri, bunların “hafif yük taşıtı” sayılması... Egzoz gazında normal otomobillerin zorunlu temizlik şartlarından, kurtulması. Ama daha önemlisi, vergisinin daha az oluşu.

Bir başka neden, benzin fiyatlarının Amerika'da, olağanüstü ucuz tutulması. Tüketimin, bu yolla körüklenmesi. Amerika'nın Opec maşasını kullanarak, dünyadaki benzin fiyatlarını yükselterek, kendi halkına vasıtalı bir fark sağlaması.

Boyları vahşileşen bu arazi tipi benzin katillerinin o güzel yollarda bu denli büyük oranda kullanılabilir olmasının, kesinlikle başka nedeni de olsa gerek.

Hiç gereği olmadan yapılan bu şımarıklık, bir çeşit cinsel sapıklıktan kaynaklanır sanırım. Bu denli güçlü bir taşıtı, altına alma başarısı kanıtlanması isteniyor.

Bir Hollywood'lu Konuşuyor

Robert Redfort, Birleşik Amerika'da politika ile uğraşan bir Hollywood yıldızı... Belki geleceğini bu yoldan arıyor. Hiç ya-dırganmasın! Ronald Reagan da bu yoldan Birleşik Amerika başkanı olmuştu. Başkan oğul Bush yönetiminin, çevre kirlenmesini neredeyse teşvik etmesini, şöyle değerlendirdiriyor.

“İnaniyorum ki halk uyanacak ve isyan edecek... Başka ülkelerde küresel kirlenmenin, insanlığın geleceğini nasıl etkileyeceği kavrandı. Nixon, Ford, Reagan ve oğul Bush gibi Cumhuriyetçi Başkanlar, çevrecileri köktenci, ekonomiden anlamaz felaket tellalları saydalar... Birleşik Amerika, küresel kirlenmenin, dünyadaki en büyük sorumlusudur. Dünyada da, yalnız yaşadığıni sanıyor.”

Yaklaşmanın Yolları

Artık, Avrupa Birliği Ordusu var. Çeşitli ülkelerin ulusları, orada birlikte görev yapmaktadır. Oradaki askerler, birbirleriyle ulusal kültürlerinin alışverişini de yapıyorlar. Örneğin Fransız Charles, Alman Georg'a sevgilisiyle nasıl yaklaşıp yaşadıklarını anlatır:

“Beni pencerede bekler. Daha kapıyı kapamadan, dakikalarda süren öpüçük alırım. Şampanya şişesini açtıktan sonra, gamzesine döker oradan içерim. Sonra gerdanına döker, oralarını yalarım. Sonra göğüslerine döker...”

Alman Georg, arkadaşı Fransızın sözünü kesip sorar:

“Bu anlattıkların, bira ile olmaz mı?”

Bilgisayarsız Yaşam Yok!

Bilgisayar yaşama öylesine girdi ki, aklımıza gelmeyen yerlerden fışkırıveriyor.

Bilgisayardan sonuç almak isteyen herkes, hesaplanmış ve doğru bir sonuç alıyor. Çarpıtılmadan, içine hıncırlık karıştırıldan... Ne iyil!.. Bilgisayarı politikacılar da kullansa da, onlar da doğruya öğrenceseler deniyor.

Politikacı da gerçekte, bilgisayar kullanıyor kullanmasına ama, çıkan sonuçları yanlış ve istediği gibi yansıtıyor.

Bilgisayar, öylesine hızlı ve öylesine doğru hesap yapabiliyor ki, insan şaşırırmaya bile çekiniyor, utanıyor. Çünkü ne kadar utanmamız gerektiğini bile, sanki yine bilgisayardan öğrenmeye kadar, cividı bu olay... İş öylesine karıştı ki, artık insancıl etkinlik ve eylemleri bile, bilgisayardan öğrenmeyi, düşünür olabildik.

Sorular zihinde, kuyruğa giriyor: Bilgisayar sevebilir mi? Bilgisayar utanır mı? Bilgisayar öfkelenir mi?

Bu sorulardan herhangi birine, "evet" yanıt verilebileceği, aklıma sığmıyor. Ama bazı konular var ki, hiç tereddüt etmeden, kesin yargılara varılabilir.

Örnekler mi? Buyurunuz lütfen: Bilgisayar, mevsime ve havaya göre, sonuç değiştirmez. Yanıt, hep aynıdır. Bilgisayar, yakınlarını korumaz. Kendisi ve yakınları için, çıkar peşinde koşmaz. Gizli işler yapıp da, "Yaptımsa ben yaptım" demez. Başka bilgisayar, yardımcılarının, yanlış sonuçlar vererek, "işini biliir" hıncırlıklar yapmasına izin vermez.

Saniyorum ki gün gelecek, bütün demokrasilerde politika-ya girecek olan kişiler, önce bilgisayar kontrolünden geçirilecek (Futbolcuların sağlık muayenesi gibi...).

Alınacak sonuçlara göre, eksikler yine bilgisayar takılarak bütünlenecek. Hani şimdi çok rahat, kalp pili takıyorlar ya? İşte onun gibi... Bütün politikacılar, eşit standart ruhsal şartlara ullaştırılacak, sahneye ancak ondan sonra çıkmalarına izin verilecek.

Siyasal partilerin önemli görevlerine, ancak vicdan ve karakter bilgisayarı takılanlar gelecek. En çok bilgisayar takviyesi, en üstte olanlara yapılacak. Bunca yükü rahat taşıyabilmele-ri için, kamyonete benzeyen tekerlekli sandalyelere oturacaklar.

Devlet bütçeleri bilgisayarla yapılacak. Bütçe verileri, bilgi-sayarların dürüstlük vizesinden geçmiş olacak. Bütçe kanunları, bilgisayar yazılımlarına bağlı olarak, düzenlenecek ve ke-sinleşecek.

Uygulamalar her ay, bilgisayarla kontrol edilecek. Hiçbir halk dalkavuğu, bütçe dengesini bozamayacak. Politikacı, bütçe bilgisayarlarının çalıştığı sokaktan bile geçmeyecek.

Enflasyon, donup kalacak... Dolar-Türk Lirası, paritesi kazık kesilecek.

Bütün bunlar bizim yandan çarklı demokrasimizde, ne za-man mı olacak?.. Ben bilemem ki... Bilgisayara soracağız.

Doktorlar Arasında

Tıp fakültesini, aynı yılda bitirmişler. Uzun yıllar, can-ciğer arkadaşlık yapmışlar. İşin kaderi, onları ayırmış.

30 yıl sonra rastlaşmışlar. Kadın hastalıkları uzmanı olanın durumu, çok iyi... Konak gibi bir evde oturup, lüks içinde yaşı-yor. Göz doktoru olan eski arkadaşının çok tutumlu yaşamına, şaşarak soruyor!

“Yahu biz ikimiz de, aynı derecede başarılı doktorlar olduk. Ama senin, benden daha az kazanmış olmanın nedenini, anla-yamıyorum...” Göz doktoru:

“Nedeni çok basit... Göze kürtaj yapılamıyor.”

Çapkın İstakoz

Sevgi, sevda ne deniyorsa işte! Buarmağan, yalnız insanlara sunulmuş değil... Hayvanlar da sevdalanıyor. Onlar da, erkek-kadın olarak ayrılıyor. Hayvanlar arasındaki sevdalanmayı küçümsemek, insanlığa yakışmaz ki.

Ahu gibi güzel genç kız olan bir istiridye, çapkın istakozla ilk yalnız kalışlarını anı defterine şöyle yazmış:

“İri kara gözlerini, gözlerime dikerek yavaşça yaklaştı. Kışkaçlarını boynuma doladı... Bir de baktım ki, incilerim yok olmuş.”

Bir Montaigne Yaşamıştı

Geçmiş zamanların en ilginç kişiliklerinden biri, Montaigne'ndir.

Montaigne'in kim olduğu, ne ya da "neci" olduğu konusunda, fazla çeşitli düşünceler ileri sürürlür. Elbet, kim ne isterse öyle düşünsün, ancak Montaigne'in olağanüstü ilginç bir kişilik olduğu, yadsınamaz.

Bu özelliği şundan bellidir ki, bütün ömründe tek bir kitap yazmış ve sadece bu kitabıyla tarihe geçmiştir. Bırakalım tarihe geçmeyi, kendinden sonraki zamanları, bu tek kitabıyla dalgalandırmıştır.

Ya bu kitabı'nın yazılması, ne kadar zaman almıştır? Bu da ilginç, tam 20 yıl... 1572'den, 1591 yılındaki ölümüne kadar.

Montaigne, ömrünü bu kitaba vermiştir. Kendi düşünce dünyasını, tek bir kitabın içine yerleştirmeyi başarabilmiştir. "Ben kitabımı yazdığım kadar, kitabım da beni yazdı" demiştir.

Montaigne'in *Denemeler* kitabı çeviren Sabahattin Eyüboğlu (bendeki kitap 1980 Cem Yayınevi basımı) onu, "kendi serbest düşüncenin deney tahtası haline getiren ilk adam" olarak tanıtır. Gerçekten de düşünmeyi korkunçlaştıran ortaçağ karanlığından çıkıştan ve rönesanstan sonra, düşünce ufuklarına korkusuzca açılan Montaigne, öncülerin başlarında gelir.

Montaigne, içine kapalı bir insandı denebilir. Ancak üstat, kendi iradesine bağlı olarak istediği zaman, kendisini, "kendi

“İçine” hapseder. Şato yavrusu evinin kulesine çıkar. Dünya ile ses ve hareket ilişkisini keser. Ama Montaigne için, “Kendisini içine kapar” sözü kullanılırken, unutulamaz ki o sırada ustat, geçmiş, yaşanan ve gelecek zaman derinliklerinde dolaşmaktadır.

Gezmeyi sever. Zamanının zor şartlarına karşın, Avrupa’yı epeyce gezmiştir. Her gezi gününde, yeni yerler ve çevreler görme umudu, onu sevinçlere boğar. Ancak bir gördüğü yeri, bir kez daha görmekten, kesinlikle hoşlanmaz.

İşte şimdi, çelişki gibi gözüke de, bir noktaya parmak basmak zorludur. Gördüğü bir yeri bir defa daha görmek istemeyen Montaigne, okuduğu bir kitabı, bir kere daha değil, on kez daha, belki yüz kez daha, hırsla ve zevkle okur. Zaten güzel kitap, iyi kitap, bir kez okunarak bitirilemez ki... Her açısta, artık isterse ortasından olsun, düşünmeyi bilen, düşünmeye alışmış olan insan, aynı kitabın aynı yerinde, yeni hazineler keşfeder.

O kitap artık her zihinsel sıçramanın, trampen tahtasıdır. Onun üstünde ziplaya ziplaya, havalara uçulur.

En çok kitap okumuş insanlardan birisidir. Aynı kitabı defalarca, herhangi bir yerini açarak da olsa, okumaktan bıkmaz. Her okuyuşunda, yeni zihinsel oluşumlara kavuşur. Ama Montaigne düşünürken, okuduğu kitapların zihinsel çerçevelerinde kalma “dar”lığına düşmez. *Denemeler*’in çok yerinde, başkalarından alınan çok sayıda sözler sunulmuştur. Üstadın bu davranışları, kesinlikle bilgiçlik taslamak değildir.

Çünkü Montaigne, kendi düşüncelerini başkalarının düşünceleriyle tokuşturarak zenginleştirmeyi bilmektedir.

Montaigne, dünya vatandaşlığının da, ilk öncülerinden birisidir. Der ki:

“Bütün insanları, hemşerim sayıyorum. Bir Polonyalıyı, tipki bir Fransız gibi kucaklıyorum. Dünya ile akrabalığımı, kendi milletimle akrabalığımdan üstün tutuyorum. Doğduğum yerin, pek o kadar hevesli değilim. Kendi düşüncemle vardığım yeni bilgiler bana, sırif tesadüflerle edindiğim hazır ve gelişigüzel bilgilerden daha değerli gelir...”

Üstat sonra, genelde girilmesinden korkulan, karanlık bir

dehlizi aydınlatır: "Kendi kazandığımız temiz dostluklar nerde, iklim ve kan dolayısıyla bağlı olduğumuz dostluklar nerde!"

Montaigne'in eşi-benzeri az bulunan bir yanı, kullandığı "dil"dir. Yarım sayfalık cümleler kullanarak akıl karıştıran, konuyu karıştırarak kendine yontma heveslisи züppelere benzemez onun dili... S. Eyüboğlu bu yanını, şöyle özetler:

"Montaigne'in bir tek insanda bütün insanlığı dile getirmesi, kimseye benzemeden herkes olması, dünya ile bağdaşıp kendine özgü kalması şüphesiz biraz da, hatta çokluk da, emsalsiz, diri, kıvrak, tadına doyulmaz dili, düşüncesiyle teklifsizce sarımaş dolaş olan söyleyişidir."

Montaigne: "Ah! Keşke Paris'in sebze pazarında kullanılan kelimelerle konuşabilsem" diyecek kadar, sade ve içtendir.

Mahkeme Sahneleri

Davacı kibar adamdı. Davalıyı hâkime, şöyle şikâyet ediyor du:

"Bana o kadar çok küfür etti ki, çoğunu ne demek olduğunu, hiç anlamadım."

Sanık pişkin birisiydi. Hâkim beye, durumu özetliyordu:

"Evet Sayın Hâkim Bey... Beni sekiz kez hapse mahkûm ettiniz ama, görüyorsunuz ki bir sonuç alınamıyor... Vazgeçin benni mahkûm etmekten!.."

Sabıkalı yankesici, hâkime yakınıyordu:

"Ben uzaktan bu zati inceledim. İncelikleri olan, terbiyeli bir adam sandım. Oysa cüzdanını cebinden çekerken farkedince, hem edepsiz küfürler etti, hem de yumruk attı... Terbiyeli falan değilmiş. Yanılmışım."

Çin'e Düşünce Penceresi

Konfuciyus, görkemli Çin ülkesinin 25 yüzyıldır düşüncenе iskeletinin birkaç ana dayanağından birisi. O Çin ülkesi ki dünyada hep, en kalabalık ulus olmuş. Çin'e gittığimde nüfusun ne kadar olduğunu sormuştum da "Bir milyarı biraz geçiyor" demişlerdi.

Ya o biraz dedikleri, ne kadar mı? Sanırım, Almanya ile Fransa'nın, toplam nüfusu kadar... Biraz dedikleri bu.

Bana göre çok önemli olan, Çin ülkesinin binlerce yıldır, düşünsel olarak bütünlüğünü koruması. Benzer düşünen kos-kocaman insanlar ülkesinin, zihinsel olarak parçalanmaması... Bunun nedeni, iki bin beş yüz yıldır, Konfuciyus gibi güçlü düşüncenе iskeletleri.

Elbet Çin'de de, beyin ve düşüncenе düşmanları türemiş. Konfuciyus'un ölümünden iki yüzyıl kadar sonra, Kin Hanedanı döneminde bir düşmanlık dalgası patlatılmış... Bütün kitapları yakıldığı gibi, bu kitapları öğreten 460 kişi, diri-dirि toprağa gömülüyör.

Amaç, Konfuciyus'un öğrettiği gibi, devlet gücünün birey ahlakından doğduğu düşüncesini yoketmek... Devlet gücünün, başta imparator, hiyerarşinin gücünden kaynaklandığına, inandırmak.

Böylece Konfuciyusçuluk, sindiriliyor ama, yok edilemiyor. Aradan yine bir yüzyıl geçtikten sonra (yani 22 yüzyıl önce), imparator bu öğretiyi, politikasının temeline alıyor.

Çin'deki bir başka önemli din, "Taoizm"... yaratıcısı Lao-tzu

ile Konfuciyus'un, benzer öğretmenleri bulunuyor. "Birey"in kendisini "uygun" bir ölçüde, kişisel hırs ve isteklerden kurtarmasını istiyorlar. Bireylerin, yasa zorlamaları olmadan, iyi davranışları koşullarını ortaya koyuyorlar. Toplum yaşamındaki uyuşumun, sadece bireylerin iyi davranışlarıyla sağlanabileceğine, iki büyük toplum önderi de inanmış.

Taoizm kurucusunun Lao-tzu olması inancı da, çok ilginç. "Lao-tzu olmalı" deniyor da, "Nereden biliniyor?" diye sorulursa, "Başka ne olabilir ki" diyorlar. Yine MÖ 600 yıllarında yaşamış "olmalı" diyorlar. Lao-tzu'ya mal edilen *Erdeme giden yolun kitabı*, insanda yaşayan ruhun vücutu terketmemesi yolunu araştırarak, ölümsüzlüğe ulaşma çaresini arıyor. Tohumun yaşama gücü doğurduğuna ve bundan da ruhun ortaya çıktığına inanıyor.

Konfuciyus diyordu ki: "İnsanlara nasıl hizmet edeceğimizi bilemediğimiz sürece, ruhlar ve Tanrılar da nasıl hizmet edeceğimizi bilemeyez. Yaşayış üzerine bir şey bilemedikçe, ölüm üzerine nasıl bilebiliriz?"

Zaten Konfuciyus'a göre dünyadaki yaşam, öncelik taşıyttaydı. Tanrılarla, gözyaşlarıyla, sulu yalvarmalarla asılarak yılışılmasından, bir şeyler istenmesinden, yana değildi. Öğüdü söyleydi:

"Ruhlar ve Tanrılar saygı duy, ama onlarla mesafeli kal!"

Bilgisayar Kullanılsa!

Nüfuz ticareti yapmak, banka batırmak, devlet olanaklarını yakınları çıkarına kullanmak, rüşvet almak... Bu marifetleri, hep insanlar yapıyor.

Oysa bilgisayar, bu rezilliklerin hiçbirini yapmıyor. Dürüstür. Bildiğini açıklamaktan kaçmaz. Yaltaklanmaz. Yakınlarını zenginleştirmez.

Hani çekiniyorum ama, bazı üst makamları da bilgisayarlarla emanet etsek de hiç ihanet korkusu yaşamamasak diye, aklımdan geçiriyor.

Bir başka rüyam daha var. Hukuk öyle gerektirdiği için, bi-

linen bazı suçlar kanıtlanamıyor. Adalet mekanizmamız bu konuda, çok duyarlı... Bu nedenle, çok yavaş işliyor. Politikacı adalar organlarına, yardımcı olmuyor. Mahkemelerin sayısı yetmiyor. Hepsi binlerce davanın, tarif edilemez ağırlığı altında yoruluyor.

Bir yol bulunsa da, banka batırma, rüşvet, gizli kayırma gibi olaylarda bilgisayarlar mahkemelere yardım edebilse... Ne iyi olur.

Örneğin bilgisayar, programlanmış kanıtları çok çabuk değerlendirirse... Öyle ya! Bilgisayarın doğruluğu ve hızından, kuşku duyulamaz. Örneğin bilgisayar, karşısına aldığı sanığı suçlu bulursa, bir de yüzüne tükürse.

Hâkimler de, daha hızlı ve güvenle karar verebilsse.

Reklamla Öç Alma

Amerika'da, Annapolis'te taşçı ustası Thomas Smith, karısının tıranlığından çok çekmiş ama, sabretmiş. Gün gelmiş, kadın yaşama veda etmiş. Thomas usta, karısının mezarı için, sannatını döktürmüşt ve çok güzel bir taş yapmış. Üzerine de yazmış:

“Burada taşçı ustası Thomas Smith'in pek değerli eşi Jane Smith yatıyor. Bu taş kendisinin aziz hatırlasını ve emsalsiz özelliklerini sonsuza kadar dile getirecektir.” Ancak, Thomas ustanan yaptığı bir marifet daha var:

“Bu mezar taşları, 500 dolara yapılır.”

Bilgisayar Uyumu

Bilgisayar, insanlara benzemez. Kendinden sonra üretilerek olanların geliştirilmesine, deyim yerindeyse zekâlarının artırılmasına, karşı koymaz. Bellek hazinesinin daha da zenginleştirilmesini, iyi karşılar.

Hesap yapma olanakları ve hızı, insan aklına sığmayacak kadar zengin olduğu halde, onun da zenginleştirilmesinden

hoşnut kalır. Oysa hiçbir insan, kendi zekâsının artırılarak de-
ğişmesine, sıcak bakmaz. Kendi aklını, yeterli bulur. Çünkü,
ötesini göremez.

Hesap Sonucu

İskoçlar, sevimli insanlardır. Hesaplarını çok iyi bilirler.
Her davranışları, hesapların verdiği sonuçlara göredir. Yine bir
İskoç köylüsü hesaplarını yaptıktan sonra, ciddi bir karar veri-
yor:

“Anlaşıldı... Köpeği satıp, kendim havlayacağım.”

Mutluluk Ararken

İzninizle, raflardan rastgele kitaplar çekip, yazarlarıyla birlikte olalım. Daldan dala... Kısa kısa... Hiçbir konuyu, fazla uzatmadan.

Rastgele çektiğimiz birinci kitabı, Bertrand Russell'in, *Mutluluk Yolu* (Varlık Yayınları). 4. basımı 1976 yılında yapılmış. Anlaşılan kitabı eline alan, mutluluk yoluna nasıl gireceğini öğrenir saniyor.

Russell ciddi adam... Önsözünde diyor ki:

“Bu kitabı, ne bilginler için yazılmıştır, ne de pratik bir problemi, sadece söz konusu edecek bir şey sayanlar için... Önümüzdeki sayfalarda, ne derin bir felsefe, ne de geniş bilgiler vardır. Maksadım, sağduyu ürünü olduklarını sandığım bazı görüşleri, bir araya getirmektir...”

Russell daha sonra, sunduğu reçetelerin, kendi deneyim ve gözlemleriyle doğrulandığını belirttikten sonra önsözü, şu sözlerle bitiriyor:

“Şuna da inanmaktayım ki, bu kitabı yazmama sebep olan iyi niyet gibi, doğru yönde harcanacak bir çabayla çok kimseler mutluluğa kavuşabilir.”

Kitap daha sonra başlıyor... Başlıyor da ne oluyor? Bir derecede olaylara, tümüyle de kendine egemen olamayan hiç kimse, bilmelidir ki kullanacağı hazır mutluluk hapi reçetesini bulamıyor.

Gelelim başka bir kişiye... Amerikalı şair Walt Whitman, bir özantisini şöyle anlatıyor:

"Hayvanlara uzun uzun bakıyorum da / Ben de hayvanlaşış onlar gibi yaşayabilirim diyorum, hepsi kendi âleminde, öyle huzur içinde... / Hallerinden sizlanmazlar, kan-ter dökme-mekeler, / Karanlıkta gözleri açık uzanmıyorlar ve ağlamıyor-lar günahlarına."

Ama sakin ha sanımasın ki, Whitman gerçekten hayvanla-ra özeniyor. Bu şirsel bir anlatım biçimi... Whitman hayvanları yüceltiyor.

Mutluluk üzerine aktör Paul Hörbiger, epeyce iyimser. Di-yor ki:

"Mutluluk çoğu zaman, boşuna aranan gözlük gibidir. İn-san, burnunda iken bulamaz."

Benim yillardan beri aklımdan geçirdiğimi, Oswald Speng-ler çok iyi özetliyor: "Sürekli mutluluk bezdiricidir."

Gerçekten de özellikle abartılmış mutluluk, şaşkınlığa sü-rükler. Sürekli mutluluk ise, uyuşukluk yaratır. Ruhsal miskin-leşmenin, kanalına girişir. Aslında sürekli mutluluk da, abar-tılmış bir ölçüsüzlüktür. Arasında huzurlu olmak, yalnız huzur-lu olabilmek, adam olana yetmelidir.

Yine atlayalım, gelelim La Rochefoucauld'nun *Özdeyişler*'ine (Varlık Yayınları, 1992):

"İnsanlar yalnız iyiliklerle hakaretleri unutmamakla kalmazlar; hatta kendilerini minnet borcu altına sokmuş olanlara kin besler; hakaretine uğradıklarına karşı ise, nefretlerini za-manla yitirirler. İyiliği ödüllendirmek ve kötüluğun önemini al-mak gayreti, onlara pek kolay katlanamadıkları bir külfet gibi gelir."

Üstat bir başka düşüncesini ise, olağanüstü kısa ve yoğun anlatıyor:

"Mızacımızın cilveleri, felegin cilvelerinden daha gariptir."

Şimdi elimize gelen, Carl Sagan'ın *Karanlık Bir Dünyada, Bi-limin Mum Işığı* kitabı (Tübitak Yayınları)... Rastgele açıyoruz: Sayfa 30'da, Sagan diyor ki:

"... Bilim bizlere, dünyayı olmasını istediğimiz gibi değil, ol-duğu şekliyle kavratmayı amaç edinen bir daldır. Bu nedenle bilimsel bulgular her zaman anlaşılır ya da doyurucu gelme-yebilir..."

Sagan daha sonra, çok sade bir özet sunuyor:

“Bilim bir yönyle, oldukça basittir. Karmaşıklaşmasının nedeni, dünyanın –ya da bizim– karmaşık olmamız... Çok zor gelmeye başladığım (ya da bize yetersiz eğitim verildiği) için bilimden uzaklaşmaya başladığımızda, geleceğimizi yönlendirme yetisinden de vazgeçmiş oluruz. Gelecek için oy hakkımız elimizden alınır ve özgüvenimizi yitirmeye başlarız.”

Yine 30. sayfadayız, Sagan diyor ki:

“Ruh (spirit) sözcüğü, Latince ‘solumak’tan geliyor. Soluduğumuz şey, yoğunluğu düşük de olsa, bir madde olan havadır...”

“Bilim ruhaniyet ile yalnızca uyumlu değil, onun kaynağıdır da... İşık yılları ile ifade edilen bir ölçekte çağlar içindeki yerimizi kavradığımızda, yaşamın karmaşıklığını-güzelliğini ve inceliğini keşfettiğimizde, tüm bunlara bir de o coşkunluk ve tevazu eklendiğinde, hissétiklerimiz ruhsaldır elbette...”

Ernest Hemingway, çok tipik davranışları olan bir kişi... Örneğin: “Alkolik, kendisinden fazla içemeyen adamdır” der. Yaşamıyla bu konuda hüküm vermeyi, hak etmiştir. Ayık bir zamanında ise, mutluluğu şöyle özetlemiştir:

“Mutluluk, sadece iyi bir sağlık ve kötü bir bellekten (hafif zadan) kaynaklanır.”

Zarif bir hanımfendi, Hannelore Schrott, sevimli bir mutluluk tanımını şöyle sunar:

“Mutluluk çoğu zaman, geride kalmış bir şeydir, ancak dikkat aynasında görülür.”

Ya Sigmund Freud, ne diyor? Elbet yine en keyif kaçırın, en umut kırın sözler, Freud tarafından söylenecektir: “İnsanın mutlu olması amacı, yaratılışın planında yoktur.”

O hınzır, o zihinlere pusu kuran ressam Salvador Dali, yine ancak kendisinden beklenecek düşünceyi şöyle ileri sürer:

“Kim mutsuzlukla akıllı olmaktadır, mutlulukla aptal olmayı yeğlemez.”

Delirmek İşten Değil

“Delirmek işten değil!” diye, boşuna söylemiş değil... Ara-sıra düşünce patlamaları sonucu olarak, böyle düşünmeyen in-sanımız var mı?.. Bu konuyu, önce aklımızı korumaya çalış-a-rak, sonra da çalışmadan, hele bir düşünelim.

Evet, delirerek bir acının çaresi bulunmaz. Delirmenin ya-ktı, “akıl”dır. Akı olmayan deliremez. Akı olmayan kişinin zihinsel çöküşünün adı, delirmek değil tozutmaktır. Delirmek akıllılara, tozutmak aptallara vergidir.

Erasmus adında bir kişi yaşamış (1465-1536)... Boşuna yaşa-mamış, önemli bir kişi... Papaların düşünceler üzerine egemen-lik kurmasına karşı çıkan, hümanizmin koşulu olarak bütün Avrupa'nın ortak bir bilim ve sanat çatısı altında toplanmasını öngören, bir düşünür Erasmus.

Onun beş yüzyıldır etkisini, canlılığını yitirmeyen bir ya-pımı, *Deliliğe Övgü* kitabıdır (Kabalçı Yayınları, 1992. Türkçesi: Nusret Hızır).

Erasmus kitabı yazış nedenini, şöyle açıklıyor: “... geçirmeye zorunlu olduğum zamanı gereksiz hayallerle ziyan etmemek için...” dedikten sonra “Bir şeyler yapmaya karar verdiğimden, fakat ciddi bir eser meydana getirmek için uygun durumda bulunmadığımdan, deliliğe bir övgü yazarak neşelenmek istedim” diye ekliyor.

Ancak üstat burada, “ciddi bir eser meydana getirmek için uygun durumda bulunmadığımdan” diyerek, sonradan piş-man olacağı sözler söylüyor. Çünkü daha sonra, şöyle yazıyor:

"Bu eser hakkında hükmü vermek, halka düşer, fakat özyaygısı gözlerimi bürümüyorsa, 'Deliliğe Övgü', tam bir deli eseri değildir, derim."

Erasmus deliliğe, bir başka yöden ışık tutar: "Hayır, yer yüzünde benden gelmeyen ne sevinç, ne saadet, ne de haz vardır. İlkin bakınız, insan türünün sevecen anası doğa, her tarafa deliliğin tuz-biberini ne kadar büyük bir derin görüşlükle, ekmek özenini göstermiş!"

Toplumumuzda çok eskiden beri en akıllıca davranışın, "adını deliye çıkarmak" olduğunu inanılır. Üstatlardan biri de "Deliliğin çevreye karşı koruyucu bir kalkan" (Bamm) olduğunu düşünür. Aklına inanılan başka bir üstat ise (Shaw), "Delilik, mutluluk ve güzelliğin, düpedüz avlanmasıdır" demektedir.

Beş Bakanlı Ülke

Lütfen inanınız ki şimdî size, rüyada gördüğüm bir ülkeyi anlatmayacağım. Böyle bir ülke var. Milletvekili sayısı: 15. Hepsinin, başka ciddî işi var. Gerekîkçe toplanıyorlar. Maaş vs. gibi, herhangi bir karşılık almıyorlar. Topu topu, 5 bakan görevli... Hem de, ikisi tam gün, üçü ise yarım gün çalışıyor. Polis sayısı: 37. Hapishane boş. Yıllık gelir, kişi başına 20 bin doların çok üstünde.

Bu bilgi, eski not kâğıtlarının arasından çıktıverdi. Gerçek bu! Liechtenstein burası!

Politik mizahın güzelliği, gerçeklerden doğuyor... Çirkinliği de.

Bagaj Kontrolü

Bir doğu ülkesi... Neresi olduğunu, yazmamışım, o ülkenin bir vatandaşı, başkentinin havaalanında, polis kontrolünden geçiyor. Polis, önündeki bavulun sahibine soruyor:

"Bunun içinde ne var?"

Adam:

“Demokratik yaşamımızın tarihi!”

Polis işkillenip bavulu açınca, hayretle bağırıyor:

“Bunun içi hıyar dolu!..”

Yolcu:

“Yalan mı söylemişim?..”

Alacak Hesabı

Hastalıkların önemli bir bölümü, insanların nasıl yaşamaları gerektiğini bilmemesinden doğuyor. Bu nedenlerin başında, yeme-içme konusundaki bilgisizlikler, ya da azgınlıklar gelir.

Bir doktorun, bu konuda şöyle bir izlenimi olduğunu okumuştum: "Bize hastalarımızın yarısını, kötü yemek yapanlar, öteki yarısını ise, iyi yemek yapanlar sağlar."

Kötü ya da yanlış yemek, elbette zararlıdır. Ama söz, burada bitmez. İyi yapılmış bir yemeği yerken de ölçüyü kaçırmak, yine hastalık tetiklemektir.

İçki konusunda, ileri sürebilecek çok kısa ve inandırıcı kanıtlar bulunur. Benim bildiğim tek Latince özsöz şöyle: "Dosis Facit Venenum!" Anlamı: "Zehiri miktar doğurur."

Ne denli masum bir şey içilirse içilsin, miktarda aşırılığa kaçınca, o madde zehirleşir. Örneğin dünyaca ünlü Çin işkencelerinde idam, su içirerek, infaz edilir. 10 litre su içirilince çatlamayan, 15-20 litrede çatlar. Demek ki zehiri, su bile olsa miktar doğurur.

İçki konusunda bana verilen en dürüst ve içtenlikli akıl, kendisi de zevklenerek içen, bir Bektaşı dostumdan gelmiştir. Demiştir ki: "Azı az zarar, çoğu çok zarar".

Ne ben hekimlerden kurtuldum, ne de hekimler benden kurtuldu. Onlar bana, meslek edepleri gereği, etkileri Hipokrat yemini dolayısıyla, katlanmayı sürdürüler. Ben de, hiç bir zaman can korkusundan olmadı ama, sevdiklerimle ilişkiyi sürdürüyorum.

Geçenlerde, müstesna ve kadim dostlarımın Remzi Özcan (Prof. Dr.), bazı başka dostlarla birlikte, bir akşam yemeğine çağırılmıştı. Hukukumuz, doktor-hasta ilişkisinden daha önemlisi, kişiselidir. Eski dostuz. İkimiz de, genç yaşlarda tanışmıştık. Şimdi artık el ele, ileri yaşlara vardık. İkimiz de 80'i geçti.

Sevgili Remzi'yle, ayak üzeri ve çok kısa, bir hesap yapalım istedik. Birbirimize, karşılıklı, sorup durduk: "Yahu! Bizim bu yaşta kimseye, herhangi bir nedenle, acaba borcumuz kaldı mı?.."

İkimiz de, uzun uzun ve düşüne düşüne, ortak bir sonuca vardık:

"Hayır!"

Gerçekten de, göze görünebilen ya da görünmeyen, herhangi bir borcumuzu, ikimiz de anımsamadık... Uzun uzun, düşündüğümüz halde... Ama hesap, burada bitmiyordu. Bir başka hesabımız daha olmalıydı. Onu da yine, birbirimize sorduk:

"Pekiyi, ya alacağımız var mı?.."

İkimizin birden yanıtı, olağanüstü açık ve sadeydi:

"Nah var!.."

Güvenilir Demokrasi

Winston Churchill, önemli İngiliz devlet adamı... 1941 yılında bütün Avrupa'yı ezen Hitler Almanyası karşısında, ayakta kalan İngiltere başbakanı... Eğer o da dayanmayıp vazgeçseydi, sonraki yıllar bütün Avrupa'da, çok daha zor geçecekti... Bizim için de... Churchill'e bu nedenle, hâlâ övgüm var.

Ancak İngiltere'nin, bizim anlayamayacağımız özellikleri bulunuyor. Savaş bittiği yıl İngiltere, ülkesini o beladan zaferle kurtaran başbakanı, ilk genel seçimde devirdi... Seçmedi... Hiçbir zafer kazanmayan, hatta acı dertler açan politikacıların, uzun yıllar baş tacı edildiği bizim gibi ülkeler, bu vefasızlık görüntüsünün gerçek nedenini kavramaz – algılayamaz.

Seçimi yitiren Churchill ile, seçimi kazanan Başbakan Attlee, Avam Kamarası pisuvarında karşılaşıyorlar. Churchill he-

men öünü kapatarak arkasını dönüyor. Bunun üzerine Atlee, alınarak soruyor:

“Ne o Winston? Dargin miyiz...”

“Hayır... Siz üretim araçlarını devletleştiriyorsunuz da, ben korunmaya çalışıyorum.”

Açıkça Bildirmek

Doktor dostlarının konuşmalarından duyuyorum. Amerika'da artık doktorlar hastalara ve hasta yakınlarına, gerçeği kötü de olsa bütün açılığıyla bildiriyorlar. Hastanın moralini falan, önemseyen yok.

Bu doktorlardan biri hastaya açık açık diyor ki: “Anlamsız korkulara kapılıp, telaşa düşmeyeiniz. Nasıl olsa bir hafta içinde, ‘şöyle veya böyle’ hastaneden çıkacaksınız!”

“Şöyle veya böyle” ha?..

Ama bu doktorların, daha iyi kalplisi de var. Çağırılan doktor, durumu ağır hastayı muayene ettikten sonra, dışarı çıkmıyor ve ailesine diyor ki: “İyisi mi siz artık hastanızı bana baktırıp da, boşuna masraf etmeyin!.. Papaz çağırın!..”

Bir başka, iyi yürekli doktor örneği daha vermeliyiz. Artık sokakta erkeklerin başını döndürmeyen bir hanım, kadın doktorunun muayene odasında derdini anlattıktan sonra, sorar:

“Soyunayım mı?” Doktor:

“Hayır! Sizi geçen yaz, yüzme havuzunun kenarında görüştüm, o yeter!”

Teslim Süresi

Yeni evli bir genç hanım... Hesaplı ve düşünceli... Hele yeni evlilerde sorun, bir bebeğin dünyaya gelmesi olunca, doğru karar vermek gereklili... Yeni evli hanım, arkadaşına anlatıyor:

“Aslında biz, nişanlı olduğumuz zamandan beri, bir çocuğumuz olmasını istedik. Sonunda düşündük-taşındık. Bir otomobil almaya karar verdik. Teslim müddeti daha kısaydı.”

Nasıl Öğrenmeli?

Nasıl öğretmeli?.. Nasıl öğrenmeli?.. Öğrenci olarak 17 yıllık, öğretmeni olarak da 15 yıllık deneyimimi, önemsemiyorum. Uzun yillardan beri, "ne"yi, "nasıl" öğrenmem gerektiğini, çok çalıştım. Öğrenmekten de, öğrenmeyi öğrenmekten de, bıkmış değilim. Önemli olan bu!

Konuya, bu yazı ölçüsü içinde rastgele dalmaktan başka, çare yok. Bunun da kolay yolu, anılardan başlamak.

Bizim Pertevniyal Lisesi'ndeki tarih öğretmenlerimizden Reşat Ekrem Koçu, derse başladıkтан biraz sonra, o gün aklına taktığı konuya geçer, kitap bilgilerinin dışına fırlar, ama bize aklına koyduğuyla birlikte tarihi, öylesine bağıdaştırarak anlatırdı ki, can kulağıyla dinler ve zevk alırdık... O sahneler, zihnimize nakşolurdu.

Örneğin 1930'lu yıllarda İstanbul İmar Planı düzenlemesi işinin başına getirilen mimar Prost'un bir önerisini, öyle güzel eleştirmişi ki, hâlâ aklımdan çıkmadı. Karatahtaya tebesirle, İstanbul siluetini çizerek... Düşüncenin çırkinliği konusunda, en açık ifadeleri kullanarak.

Buna karşı lisemizde bir başka tarih öğretmenimiz daha vardı ki, onun yönetici olarak yaptığı bayagılıkları, unutmuyorum. Sınıfta bırakma tehdidiyle, korkudan öğrendiğim ne kadar tarih sayılı bilgi varsa, hepsini unuttum. Bu öğretmenimin unutmadığım yanı, bir can arkadaşımızı, haksızca kinlendiği için, sınıfta bırakmış olmasıydı.

Yüzyıl değişti... Çok şey değişti... Artık okullarda da öğrençinin, saatlar süren müzümüz anlatımlarla yetiştirilmesi çağının geçtiğini sanırırm.

1957-72 yılları arasında mimarlıktaki öğreticilik görevim sırasında, öğrendiğim bir gelişme olmuştu. 1967 yılında Londra'da bir eğitim konferansı toplanmıştı... Fransa, İsviçre ve Birleşik Amerika'dan katılımlarla... Yeni bilimsel yöntemlerle eğitim denemeleri yapılmıştı. Amaç öğrencilerde önce, iki en önemli duyguyu uyandırmaktı:

"Hayranlık ve merak..."

Amaç, gölge ve ışık oyunları kullanılarak, tiyatro etkilerinden yararlanarak, konuları öğrencinin zihnine, çıkamayacak gibi sokmaktı. Hem de, 4.000 öğrenciye birden.

Deneme, olağanüstü başarılı olmuştu.

Denemenin bazı özelliklerini de (kimse alınmasın), belirtmek zorunludur... Böylece öğrenciler, ne yazık ki bir kısmı gerçekten yetersiz olan öğretmenlerin telkin ettiği, korku, çekingenlik (hatta nefret) duygularından korunuyorlardı.

Dedim ya! Bu anlattığım, 1967 yılının bir denemesi... O yıldan beri, nice hayranlık veren, gelişmeler oldu. Bazı derslerin, gerçekten çok yıldan beri istediği gibi, az öğrencili sınıflarda, bazı derslerinse, birkaç yüz ya da birkaç bin öğrencili sınıflarda, sinemalardaki gibi okutulmasında, yarar olsa gerek.

Ancak, felsefe-mantık gibi derslerin, elbet öreten-öğretmen ilişkisi koparılmak şöyle dursun, iyice karşılıklı biçimde dönüştürüülerek öğretilmesi, zorunludur.

Normal olarak çok önemli olan bu izlenimin ülkemizde dile getirilmesi ise boşunadır. Çünkü gizli-gizli gerici istilasına girmiş olan MEB Talim Terbiye Heyetinin, liselerde felsefe ve mantık derslerini sabote etmesine, ciddi karşı koyan yok!

Bu konuda üniversitelerin bile sessiz kalışı, geleceğimizin en umut kırıcı işaretlerinden biridir.

Önemli Olan

Aslında, iyi veya kötü olsun, ne olursa olsun, önemli olan, bir olayın gerçekleşmesidir. Olduktan sonra, gazetelerde ister yayınlsın, ister yayınlanmasın! Hatta, isterse gizli kalsın... Ya da kalmasın, hiç önemi yoktur.

Söyleştiğiniz kimseyle politikada, farklı düşündüğünüz için, sakin kızmayın! Onun belki, hiç suçu yoktur... Başka gazete okuyordur.

İskoçya'da (Türkiye gibi) az gazete satılır ama, (bize benzemez) çok okunur. Çünkü İskoçyalılar, gazete okuyanın sırtından eğilerek okurlar. Çoğunun beli sakattır.

Eski Dostlar

Geçenlerde, kadim dostlarımdan, gençlik arkadaşlarımdan ikisiyle buluşuk! Hoş oluyor, eski günleri anmak, yeni günlerde de avunma bahaneleri bulmak... Arkadaşlarımdan biri, eski çapkınlardan birisiydi. Özetledi:

“Artık benim, canımı sikan olayların çeşidi azaldı.”

Öteki daha rahattı:

“Yaşlandıkça daha rahat oluyor canım! Şimdi artık bir kadinla tanıştırılıp da çırkin olduğunu görürsem, hiç canım sıkılmıyor.”

Ben bir şey söylemedim. Yayar keratalar.

Yoksa Düşünmeyelim mi?

Bir dost meclisimizde sevgili Prof. Ahmet Yücekök, filozof ve matematikçi Descartes'in ünlü sözünü anımsatmış ve “Düşünüyorum, öyleyse varım” yerine, “Düşünmüyorum, öyleyse yokum” demişti. Ülkemizin içinde bulunduğu bunalım, Yücekök dostumuzu bu değişikliği yapmaya zorlamıştı.

Ancak soframızda bulunan cin fikirli bazı dostlar, bu politik manzaradan sona, y harfi yerine b harfinin kullanılmasını da önerdiler.

Poker Oynarken

Sirklerde hayvanlara, her türlü marifet öğretiyorlar ya! Akla gelmez olanlardan biri, bir köpeğe poker oynamasını öğretmek... Sırkin köpek cambazı, böylece arkadaşlarının paralarını çekiyor. Birisi soruyor: "Nasıl başardın da bir köpeğe, bu kadar güzel poker oynamasını öğrettin?"

"Henüz tam öğrenmedi... İyi kâğıt gelince, kuyruğunu sallıyor namussuz!"

Çok İlerledik Diyenin!

Ben ortaokul öğrencisiyken, 33 sayılı Yedikule-Sirkeci tramvayına biner, Aksaray'daki Pertevniyal'e öyle gelirdim. Ödediğim bilet parası, iki kuruştu. Garip tecelliidir ki şimdi, iki kuruşun da ne olduğunu açıklamam gerekiyor. İki kuruş, tek bir liranın, ellide biriydi.

Ortaköy Aksaray tramvayı olmasaydı ben, o zamanın GSA'sındaki (sonraki MSÜ) mimarlık öğrenimini de yapamazdım. Tramvay parası 1940-45 arasında, yine iki kuruştu.

1938 yılında lise öğrencisiyken, ayağım sakatlandı. İÜ Tip Fakültesi Cerrahpaşa Hastanesi'nde, ameliyat edildim. Muayne ve tedavi için, beş kuruş istenmeden, taburcu edildim.

Aklımda kalan o ki, o yıllarda tüm devlet hastanelerinde, hiç kimse sıra beklemeden ve ücret ödemeden, tedavi edilirdi.

İstanbul eski sur içi bölgesinin tümüyle, Beyoğlu, Kadıköy, Üsküdar bölgelerinde, mükemmel bir tramvay şebekesi çalışırdı. Boğaziçi ve Haliç'i, mükemmel ve sık vapur seferleri birbirine bağladı. Bütün dar gelirlilerin parası da, bu taşılara yeterdii.

1938 yılı Ağustos ayı sonunda Devlet Demiryolları'ndan, 15 (on beş) lira vererek ikinci mevki bir tren biletı aldım. Bunun adı: "Fuar Bileti" idi. Önce Eskişehir-Afyon yoluyla İzmir Fuarı'na gittim. Fuar'ı gezdim ve ilk kez İzmir'i gördüm.

Sonra Fuar'da bilet mühürletip, bir ay süreyle, başka ücret ödemeden, trenle Türkiye'yi gezdim.

Ben liseyi bitirdikten sonra, iki meslekten birini seçecektim. 1940 yılı Eylül-Ekim aylarında, öyle şimdiki gibi üniversite sınavları falan yoktu. Ben ya doktor, ya da mimar olmaya kararlıydım.

Lisemden mezuniyet belgesini, mahalle muhtarından da ikametgâh kâğıdını aldım. Gittim, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne kaydımı yaptırdım. Beş dakika sürdü. Giriş sınavı falan yoktu. Numaram 5033 idi.

1940 yılında tüm Türkiye'de tek mimarlık öğretimi yapan kuruluş, Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Mimarlık Şubesiidi (Sonraki MSÜ Mimarlık Fakültesi)... İTÜ Mimarlık Fakültesi'nin bile açılışı, benim mezun olduğum 1945 yıldır.

1940 yılında GSA Mimarlık Şubesi giriş sınavı vardı. Ben o sınavı kazandım ama, övünmeye gerek yok... Çünkü 110 adayın girdiği sınav sonucu, 55 kişi öğrenci olabildik.

Aradan, yarım yüzyılı aşkın zaman geçti. Tramvaylar vapurlar kaldırıldı. Öğrenci, kitle taşıma araçlarına binemiyor. Dar gelirli aile çocukların üniversitede bitirmesi, olağanüstü zorlaştı. Zibidi bir politikacı, "Devlet Baba değildir" dedi.

Çok ilerledik diyenin alnında, beş parmağımın izi kalır.

Bunca Yıl Sonra

Böyle bir buluşmanın zevki ve heyecanı, benim anlatım güümle belirtilemez.

1932 yılında Pertevniyal Lisesi orta kısmı 6. sınıfına öğrenci olarak giren sınıfından üç kişi, geçen gün buluştu. O zaman 11 yaşındaydık, şimdi üçümüz de, 80 yaşımızı geçtik. Üçümüz de orta ve liseyi, Pertevniyal'de ve aynı sınıflarda okuyup bitirdik. Tayyar Uslu İÜ İktisat Fakültesi'ni, Haydar Göfer İÜ Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi. Şimdi ikisi de emekli... Ben ise, yalnız resmen emekliyim.

İlişkilerimiz, ömür boyu kopmadı. Hâlâ görüşüyor olmamız, ne mutluluk!.. Biz, öğretmenlerimizle de, ilişkilerimizi ko-parmamıştık. Hatta onlarla, akşam sofralarında buluşma fırsatları yaratırdık.

Öğretmenlerimiz arasındaki, İhsan Kongar, Reşat Ekrem Koçu, Nurullah Ataç, Mesut Cemil gibi müstesna insanları, yine sevgiyle andık.

Paris Sorbon Üniversitesi mezunu coğrafya öğretmenimiz İhsan Cebeci ile yıllar sonra bir akşam sofrasında birlikte olduğumuzda, bir gün bizi acımadan dövdüğünü unutmamış ve hesap sormuştuk. O da bize, "Kim bilir ne bok yemişsinizdir de, ondan dövmüşümdür" demişti.

Kahkahalar patlamıştı... Hoca haklıydı.

Açık Sözlülük

İnsanlar ağlamaktan çok, gülmek isterler. Küçümsenemez... Doğaldır... Ama asıl istedikleri ve bekledikleri, mizahın zihinlerini silkelemesidir. İsterlerse gülmesinler... Hatta hemen ekleylelim ki normal zekâda insanlar, kara mizaha bile düşkün olurlar. Mizahın yarattığı zihinsel patlamalar, ne sonuç doğurursa doğursun, akıllı insanların hevesle aradığı olaylardır.

Gerçek mizah bu patlamalarla, zihinlerdeki gerilimleri boşaltır. Ruhsal ferahlamaların, kapısını açar. Üstelik, içinden geçenleri başkalarına söyleterek sıyrılanlar, mizahı kullanmasını bilenlerdir. İş mizaha dökülmüşse, onu hiç kullanmayacağı sanılanlar bile, bu özgür pervasızlığa kendilerini kaptırıverirler. Örneğin kimler mi?.. Papazlar, kardinaller, hatta papalar bile.

Papa 14. Benediktus, sayılan ve sevilen bir kişilikmiş. Tore gereği ya! Seçildikten sonra Roma'nın ünlü Santa Pietro Kilisesindeki özel locaya çıkıyor ki, halkı kutsasin.

Meydanda biriken müthiş kalabalığı gören papa, şaşırıyor: Yüz bin hesabı insana bakarak, şaşkınlığını söyle dile getiriyor: "Ne çok insan?.. Bunların hepsi ne yapıyorlar da, geçinebiliyorlar?.." Yanındaki din görevlisi, şaşılacak bir yanıt veriyor:

"Birbirlerini dolandırarak..."

Papa hemen ses çıkarmıyor ama, biraz sonra düşüncesini bildiriyor:

"Biz de, hepsini dolandırıyoruz."

Peşin hükümleri olmayanlar, bu zatı tarihteki en ermiş ve iyi yürekli papa sayıyorlar.

Kitaplar Üzerine

Arada bir kitap sözü etmezsem, sanki eski bir dostuma, ve fasızlık ettiğimi sanıyorum. Evet, aklımızdan çıkmıyor, çıkmıyor ama, yine de sözünü etmek borcumdan, vazgeçemem. Hem zaten, hiç uzaklaşmıyorum ki.

Kitap seven üstatların sözleri de, bana huzur veriyor. Örneğin Petrarca'nın kendi yakıştırmasıyla "hastalık ölçüsünde kitap hırsı" var. Anlatıyor:

"Hiçbir zaman, yeteri kadar kitabım olduğunu düşünmemiyorum. Oysa ömrüm boyu okuyabileceğimden çok olduğunu, biliyorum. Kitap insana, derin bir iç doyum duygusu veriyor. Kitaplar bizimle konuşuyor, bizi teselli ediyor. Ciltler bizi, anlam dolu bir iç güvenliğe çekip götürüyor. Her kitap, ötekileri tanıma isteği yaratıyor."

Montaigne, *Denemeler*'inde anlatıyor: "Kitaplar yaşılılığında ve yalnızlığında, avuturlar beni. Sıkıntılı bir avareliğin baskısından kurtarır, hoşlanmadığım kişilerin havasından, dilediğim zaman ayıırlar beni."

Montaigne'in bana en çok dokunan kitap yargısı şu: "İnsan hayatı denen bu yolculukta benim bulduğum en iyi nevale kitaplardır ve ondan yoksun anlayışta insanlara, çok acırım."

Acımak mı?.. Elbet, hak oluyor. Bir ek yazmadan duramıyorum. Yalnız meslek kitaplarını öğrenmenin yeterli olacağını sananlar var... Acaba onlar için bazı düşüncelere varıp açıklamak hak mıdır?.. Elbet... Ona da sira gelecek.

Vauvenargues: "Ruh büyülüğe, ancak sıçramalarla ulaşılabilir" diyor. Unutulamaz ki en yükseğe fırlatan güvenli sıçrama tahtaları, kitaplardır.

Fazla Karıştırmadan

Fizik ve felsefenin anlaşılması yolundaki en ilginç konular dan biri, zaman ve hareket ilişkisidir.

Bu ilişkiyi ilk olarak ortaya koyduğu bilinen insan, Aristoteles'dir (MÖ 384-322). Diyor ki:

"Biz zamanı ancak, gözlemini yapabildiğimiz bir hareket olursa, kavrayabiliriz. Biz, yalnız hareketi zamanla ölçmeyip, zamanı da ancak ve sadece, hareketle ölçebiliriz. Zaman ve hareket, birbirini tarif ederler."

Gerçekten de mekânda hareket olmazsa, zamanın ölçüsü bulunmaz. Örneğin dünyanın güneş çevresinde yer değiştirip aynı yere gelmesi olmasa, bir yılın hesabı olamazdı ki... Ya da daha küçük ölçüde kuvars kristalinin titreşimleri olmasa, artık hepimizin kullandığı kuvarslı saatlar, yapılamazdı ki.

Elbet hareket de, zaman ve mekân ile ölçülüyor. Bir yıldızın uzaydaki hareketlerinin açıklanabilmesi, mekândaki pozisyon değişikliklerinin zaman ölçüsüne vurulmasından başka bir yolla anlatılamaz ki...

Mekânın da, hareket ve zaman ile ölçmekten başka ölçüsü, olamıyor. Hareketin zamanla, hangi koşullar altında değiştiğinin matematik çözümlerini, Isaac Newton (1643-1727) buldu.

Zamanın hareketle nasıl etkilenip değiştiğinin fizikteki kanıtlanması ise, A. Einstein'in (1879-1955) başarısıdır. Böylece zamanın göreceliği (izafiliği, rölatif oluşu) ve esnekliği, kavranmış oldu.

Durulaşan Dilimiz

Dilimizin durulaştırılması konusunda 1935'lerde başlayan çaba, cumhuriyetimizin en doğru ve yararlı işlerinden biridir.

Daha öncesini bilen, neredeyse kalmadı gibi... Günlük konuşmalardan gazete yazılarına kadar dilimiz, Arapça ve Acemce sözcülerle, tıkabasa doldurulmuştu. O yıllarda başlayan duru Türkçe hareketi, bu saçma yabancı istillasını önemli biçimde geriletti.

Ancak kişisel olarak beni üzmeke olan, bu sözcükleri kendi dilimden, hâlâ temizleyememiş olmaktadır. Özür olarak kendimi aldatışımsa, benim kuşağımın anadilimizi, neredeyse iki kez öğrenmek zorunda kalısına dayanıyor.

Artık neredeyse herkes, soru demeye aldı, sual demiyor. Ama herkes, yanıt demeye alışmadı, bir bölüm hâlâ cevap demekte... Sevindiğim gelişme, en yobaz politikacıların bile, dildeki durulaşmaya yabancı kalamayışlarıdır.

Beş Dakikada Tarih

Hevestir bu! Bilimselmiş gibi gözüken mostralalarla, konuya girmek... Ben de şimdi söyle (hem de hiç mahcup olmadan), öyle gireceğim.

Canlıların, esasta iki türlü yaşama biçimini var. Toplu olarak, ya da bireysel olarak... Bireysellerde en çok eşli yaşanıyor, yavrular da erişkin çağ'a kadar birlikte oluyor. Yırtıcı kuşlar, aslan-kaplan, ayı gibi... Toplu yaşayanlara örnekler ise, o müthiş karınca topluluklarından başlayabilir. Sürü ile yaşayanlara, balina, koyun, çekirge örneklerdir.

İnsanları dünya canlılarına egemen kıلان nedenlerin başında, toplu yaşama huyları gelir. Eğer insanlar da tekil yaşama huyuna sahip olsalardı, onlar da bugünkü dünyada, öbür tekil yaşayanlardan farklı bir yaşama biçimine sahip olmayacaktı. Benzetme yapmayı atlıyorum.

İşte bu toplu yaşama huyları insanları, birbiriley anlaşma zorunluğuna sürüklüyor. Önce jest ve mimiklerle, yani lisansız dediğimiz hareketler ve yüz ifadeleriyle anlaşmaya başladırlar. Sonra buna, seslerle belirtilen sözler karıştı. Bu en ilkel yaşama biçimini sahnelerini Jack London bir kitabında (adını unuttum, Türkçesi var), olağanüstü güzel ve gerçekçi anlatır.

Böylece binlerce yıl yaşadıktan sonra hiçbir söylenenin, ağızdan öğrenilen ezberle güvenli olarak, kalıcı olamayacağı görüldü. İnsanlar önce Mısır hiyeroglifleri havasında benzeten resimlerle, sonra da sesleri belirli basit biçimlerle çizerek, yazı dediğimiz görkemli buluşa ulaştılar.

İnsanları öteki canlılardan koparırcasına ayırip yücelten nedenlerin başında, yazı gelir.

Yazı binlerce yıl, ancak el ile uygulanabilmiştir. Dolayısıyla tüm uygarlık hazinelerinden yararlanma olanağı, ancak seçkinlerin ayricalığında kalmıştır. Yazılanlar böylece, tüm toplumda ruh uyandıran etkisini, yapamamıştır. Tarihteki pek ünlü İskenderiye Kitaplığı'nda (sonradan yanan, ya da yakılan) bile, topu topu kırk bin kitap bulunabilmiş.

Uygarlığın kitlelere yaygınlaşabilmesini sağlayan en önemli buluşlardan biri, matbaanın, yani yazıyı mekanik yolla (döküm harfler kullanarak) yüzlerce binlerce kez çoğaltma yolunun, açılmasıdır. Onur, Gutenberg'e (1397-1468) aittir. 21. yüzyıla kadar yeni ve başka basma ve çoğaltma yollarının bulunması, Gutenberg'in onurundan tenzilat yapmayı gerektirmez.

Matbaanın bulunması, insan toplumlarının bütün bireylemini ortak yaşama, iyice yaklaştırdı. İnsanların bütün dünyayı, coğrafyasına – tarihine kadar öğrenmesini, sosyal gelişmelere ayak uydurmasını sağladı. Buluş, sanat ve kültür olaylarından, tüm bireylerin nasiplenmesi yollarını açtı. Özette denebilir ki, uygarlık yazı sayesinde yaygınlaştı.

Politikamız Tozuttu

Politika delirdi. Zaten yarım yüzyıldır, aklını başına almadı ya!.. Ama şimdi, büsbütün tozuttu.

Politikanın alfabetesinde, yelpazenin solundakilerin sağındakilerle, sağcıların solcularla, nasıl savaşımı (savaşa değil, mücadeleye) gireceği yazılıdır. Öte yandan, merkez sağ ile merkez sol, aynı pasta dilimi için kapışır.

Bizim politika tozuttu. Sağ cephe parçalanmış olarak, birbirini yemekte... Her ne kadar adında sol yazanların hepsi, yerule durmuyor, başka mahallelerde ticarete çıktıysa da, yine birbiriyle uğraşıyorlar. Merkezin açıcı sağ ile solu da, kendi içinde zıtlaşıyor. Kimse açık siyaset yapmıyor. Hepsi ticaret peşindedir.

Kaynağı açıklanamayan politikacı servetleri, son kuruşuna

kadar, resmen açığa çıkarılmadıkça, oy tüccarlarının, hatta do-landırıcılarının, politikaya atılması önlenemeyecekti... Görüyo-ruz.

Hiç olmazsa son 20 yılda politika yapmış olanların, şaibe-li servetlerinin nereden geldiği, dibine kadar açığa çıkmadıkça, hepsinin kaynağı, tek tek ortaya çıkarılmadıkça, politik havanın zehirleyici kiri temizlenemez.

Hep yapıldığı gibi servet beyanlarını da, kimse yutmasın!

Politikada gizli kazanç edinenlerle onların koruyucuları si-yaset sahnemizden temizlenmedikçe bunalımdan kurtulma umudu, hiçbir dürüst vatandaşın hakkı değildir. Gerçek budur.

Anna Magnani

20. yüzyılın unutulmaz hanımlarından biri, İtalyan film yıldızı, Anna Magnani idi. Diyordu ki: "Eğer erkeklerin erotik durumlarına bakılırsa, hiç kuşku yok ki kadınlar günün birinde, bilgisayarlarla sevdalanacaklardır. Fark, hiç de büyük de-ğil..."

Güzel kadın erkekleri iyi tanıyor ama, bilgisayarları hiç ta-nımadığı anlaşılıyor... Çok iyimser.

Akşam Sofrasında

Çok eski sevgili bir dostum, çok eski yillardan bir olay anlatmıştı... Gerçek mi gerçek.

Bir Pınar Hanım var ki, güzelliği ve zarifliğiyle çevresini hayran bırakıyor (Söz aramızda, cömert olduğu da söyleniyor). Çok yaygın ilişkileri, politikaya kadar uzanıyor. Politika işe karışınca, insanın da her türlü, işe karışacak demektir. Çelebi-sinden, ham ervahına kadar.

Bir neşeli akşam sofrası... 10-12 kişilik... Pınar Hanım başköşede... Herkes coşkun... Şiirler, şarkılar... Ancak az gelişmişin biri bağırrarak garsonu çağırıp, su istiyor. Zarif bir adam, havayı tatlandırmaya çalışıyor:

“Ey sayın dostum! Masada güzel ve gür bir ‘Pınar’ varken, su istenir mi?” Öteki:

“Ben kapalı şişe istiyorum.”

Nazi Kampında

Nazi Almanlar, insan kasabiydi. Hangi ulustan olursa olsun, acımadan öldürülerdi. Toplama kamplarında, endüstriyel insan öldürme düzenleri bile kurmuşlardı.

Nazi toplama kampı kumandanı bir mahkumu sorguya çekiyor: “Benim gözlerimin biri, takma camdır. Hangisi olduğunu bil bakalım!” Mahkûm: “Bu!” diyor. Kumandan yine soruyor: “Nereden bildin?” Mahkûm:

“O daha insancıl bakıyor da...”

Nasıl Ders Alınacak?

Deprem duygulanmalarının hemen peşinden, toplumumuz için yepyeni bazı tipler, karanlıklardan fişkirdı sanki... Bunlar, "deprem profesörleri" idi.

Bu zevatın bir kısmını, üzücü deprem olayı nedeniyle tanımış olmak bile, iyi oldu. Akademik sıfata hakkıyla sahip olanlar, bu mütevazı konuşma biçimimle gerçekleri, korkutmak – kişisel önem kazanmak gibi küçüklüklerden uzak, anlattılar. Bu kişileri, sebep isterse üzücü olsun, daha iyi tanıyalımış olmaktan sevinçliyim.

Bunlar arasında, profesörler Celal Şengör, Remzi Ülker, Aykut Barka bulunuyor. Adları şu anda aklıma gelmeyenler, lütfen beni bağışlasınlar.

Ancak öte yandan, bu ağır dramı kişisel prestij ve çıkar uğruna kullanmaya yeltenenleri de gördük. Sıfatlarını kâr edinme uğruna kalkan edenler olduğunu görmek, ayrı bir üzüntü kaynağı oldu.

Büyük şehirlerimizin yarısı, kaçak yapılarla doldurulmuş... Ruhsatlı yapıların da önemli bir bölümünün ötekiler gibi güçsüz olduğunu ben, geçmişim gereği çok iyi biliyorum. Bunların tümünün birden güçlendirilmesi, hayaldır.

Şehirlerimizin ve yapılarımızın bu hale gelmesi, iç politikalardaki sefil düzeyden kaynaklanıyor. Bari bundan sonra düzgün şehirleşme nasıl olacak, düzgün ve sağlam yapılar nasıl yapılacak, onu başarabilsek...

Ülke politikalarında bu kafa değişmeden bilelim ki, o da hayaldir.

Bizim ülkemizin neredeyse tümü, deprem bölgesi... Ancak dünyada depremlerin sarstığı tek ülke, Türkiye değil... Buna karşın depremlerden, dünyanın her ülkesinden çok ölüm sonucu doğan, ekonomik açıdan en çok hırpalanın ülke, Türkiye... Haberlerden hep duyuyoruz. Aynı şiddetlerde depremlerde dünyanın hiçbir ülkesinde, bizimki kadar insan ölmüyor.

Bir dış geziden döneli, çok zaman geçmedi. Hırvatistan'ın Adriyatik kıyısındaki Dubrovnik şehrindeydi. Bu şehir, 6 Ni-

san 1667 günü çok ağır bir deprem geçirmiştir. Şehrin önemli bir bölümü yıkılmış, binlerce insan ölmüş.

Ama otoriteler, daha 1667 yılında öyle önlemler almışlar ki, binalar günümüze kadar sağlam yapılmış olmuştı.

Tek bir örnek vereyim. Bizim hastalık derecesinde tutkulu olduğumuz balkonlar, kapalı açık çıkmalar, o zaman yasak edilmiş, hâlâ yasak, hâlâ yapılmıyor. Bizdeki sakatlıkların ve ölümlerin bir kısmı, hâlâ bu çıkmalardan, balkonlardan kaynaklanıyor.

İşi bilen, bilmeyen, bakanlıklar, üniversiteler, mimarlar ve mühendisler, hepsi birden hâlâ seyrediyor.

Çok Kârlı İşler

Sigorta şirketlerinden tazminat koparmak, dünya haydutlarının, ya da kravatlı haydutlarının, çok kullandığı bir düzen... Bizde pek duyulmadı. Belki banka batırmak daha kolay ve kârlı olduğu içindir... Yüklü vurgunlar, başka yollardan yapıldığı içindir.

Büyük yangın çıkmış... İtfaiye söndürmeye çalışıyor. Birisi telefonla yangının nerede olduğunu sorup öğrenince, şaşıyor:

“Tuhaftır! Orası sigortalı da değildir.”

Bir çiftlik sahibi komşusuna anlatıyor: “Ben çiftliğimi, yanına ve doluya karşı sigorta ettirdim.” Öteki şaşırılmış, soruyor:

“Pekiyyi, yanğını anladım ama, doluyu nasıl yağdıracaksın?”

İlginç Sonuçlar

Bilim adına geçmişste, hep doğrular ileri sürülmeli. Örneğin zamanının büyük bilim adamı olduğuna inanılan Ptolemaios (Batlamyus), dünyanın tepsi gibi düz olduğunu, gökteki yıldızların ise dünyanın dekoru olduğunu sanıyordu, yaklaşık iki bin yıl önce... İnsanlar da yüzyıllarca, ona inanıp durdular. Kimse çıkışın da, bu düşüncenin yanlış olduğunu söylemedi ki.

Ta Kopernik'e kadar... Bu müstesna insan Güneş Sistemi gerçekini buldu ve bulduğuna inandı ama, kilise mensubu olduğu için korkudan buluşunu fisiltıyla söyledi, ancak yazıya geçirebildi.

Benzer başka bir yanlışlık da fizikçilerin, 19. yüzyıl sonuna kadar ışığın "bir medium içindeki itişme" ile naklolduğunu sanmalarıydı. Örneğin, sesin hava içinde, dalgaların suda gittiği gibi.

Oysa, havası boşaltılmış bir cam fanusındaki çalar saatin sesi, hiç duyulmuyordu ama, kendisi çok iyi görülmüyordu. Fanusta hava olmadığı için ses geçmiyordu ama, ışık hiçbir değişim olmadan, geçiyordu. Sanılıyordu ki ışık, "esir" denen bir "şey"i itiştirerek geçiyor.

1887 yılında, "esir"in varlığına inanan iki Amerikalı fizikçi, bunu kanıtlamak iddiasıyla ortaya atıldı.

Michelson ve Morley, esir'in bazı özelliklerini saptadıklarını ve dünyanın hareketinden doğan esir rüzgârlarının, aynı veya aksi yönde olduğuna göre ışık hızının değiştiğini bildirdiler. Kanıtlamak için deneylere giriştiler.

Ancak ne gariptir ki yapılan deneyler, iddialarının tam tersi sonuç verdi. Işık hızında, iki koşulda da bir değişiklik olmadığı, ortaya çıktı. Böylece Michelson ve Morley, bilim tarihine kendi adlarıyla geçen deneyler sonucu, iddialarının tam tersini kanıtlamış oldular. Çıkan önemli sonuç esir teorisinin çökmesiydi. Uzay tam bir "boşluk"tu.

Bir başka ilginç olay, Einstein'in bu sonucu, 1905 yılında başlayan teoriler dizisinin basamaklarından biri yapmasıdır.

Yıldızlar Konusunda

Çok eski yillardan beri insanlar, gökyüzü merakına kapılmışlardır. Ne yapsınlar? Televizyon, sinema yok... Elyazması kitaplar, olağanüstü pahalı. Telefon yok... Hele cep telefonu yok ki, insanlar boş zaman bolluguşundan, ne halt yiyeceklerini şaşırılmışlar. Geceleri herkese eşit dağıtılan nimet, gökyüzüne bakıp yıldızları seyretmek.

Seyredip de ne oluyor? Aslında pek bir şey anladıkları da yok ya! İskenderiyeli bilgin Batlamyus'a göre yıldızlar, gökyüzünü süslesinler diye monte edilmiş ışıklar... Ona göre dünya da tepsı gibi düz... Çok kenarlara gidilirse, aşağı düşülsüyör.

Hey insanlar hey! Bunları bile yutmuşlar. Bitti mi? Yooo!.. Hâlâ neleri yutmuyorlar ki? Hitler'i, Musolini'yi yuttular.

Bu zihin var ya! Türk Lirası gibi... Ele avuca siğmıyor. Tam eline geçti sanan, bir de bakıyor ki elinde avucunda bir şey yok!

Söz, yine nere'lere kaydı gitti?.. Ben yıldızları anlatacaktım. Eski zamanların dertsiz insanları, yıldızlara bakar bakar, onlarla Tanrıça ve Tanrı adları kormuş. Örneğin birine güzel Tanrıça Venüs, ötekine de güçlü Tanrı Mars adını koymuşlar.

Bir gece meyhaneden, istim tutmuş olarak çıkan iki demci, gökyüzünü seyretmeye başlıyorlar. Biri gökteki bir ışığı gösterip, diyor ki: "Bak işte! Bu Mars'tır." Öteki şiddetle karşı koyuyor: "O Mars değil, Venüs'tür..." Beriki:

"Venüs haa?.. Yoksa bu mesafeden, cinsiyetini de mi görüyorsun?"

Kitap Üzerine

Ülkemizde meslek ya da okullar için olmayan kitapların baskısı, 2-3 bine (belki daha aşağıya) düştü. Aydın denen kişilerimizin bile önemli bir bölümü, okuma özürlü... Mesleğinden başka kitap okumamakla övünen bir öğretim üyesi tanmış olmanın üzüntüsünü, yıllardır yüreğimden söküp atamadım.

Politikacılarımızın bir bölümü, dünyadan, geçmişten ve gelecektен habersiz.

Oysa kitap, her şeyden önce “utanmayı” öğretiyor. Utanmayı öğrenmeyenler, banka batıracak, külliyetli rüşvet alacak çeteler kuruyorlar.

Sonrasını, hepimiz biliyoruz.

20. yüzyıl başında Goethe'nin *Hermann und Dorothea*'sının, Schiller'in *Tell*'inin Almanca baskları, yarı milyon satılıabildi. 21. yüzyıl başında dünyanın en ünlü kitaplıklarında, 25-30 milyon kitap bulunuyor. Dünya üniversitelerinin değerlendirilmesinde, kitap hazinelarının önemli etkisi oluyor.

İşıklı Mizah

En ışıklı mizah, kara mizahtır. Hiç ama hiç güldürme kolaylığına düşmeden, insan aklını (varsıa) titretircesine silkeleyen mizah türlerinin başında, idam sahneleri gelir.

Shakespeare'in *Kısasa Kisas* oyunundaki idam mahkumu, söyle konuşur: "Maalesef idamında bulunamayacağım, uykum var."

Son yemeğini kendisi seçmiş ve keyifle yemiş olan başka bir idam mahkumu, kahvesini içer ve purosunu tüttürken, "Konyak ister misiniz?" diye soranlara yanıt verir:

"İstemem... Dokunuyor."

Yaşamanın Anlamı

Azıcık olsun üzecek satırlar yazmak istemiyorum. Zaten, hepimizin çektiği yetiyor. Çare ne?.. Uzaklaşmak... Uçmak.

Sevilen bir özsöz var: "Yaşam, duygulananlara göre bir tragedya, düşünenlere göre ise bir komedyadır."

Bu olasılıklardan ille de birini seçmeye çalışanı, tehlikeler bekler. Hiç düşünmeden duygulamma keyiflerine yatan, ruhsal değil de, bedensel rahatlığa erişir. Bu bir çeşit, ruhsal çölleşme gelişmesidir. Böylelerine eskiden: "gamsız" etiketi yapıştırılırdı. Tümüyle duygusuz düşünce illetine tutulan ise, tozutma kanaına girmiş demektir.

İnsan (eğer gerçekten insansa) ruhu, her yönde uzaklara gitme yeteneği yaratan, ulu bir hacim... Duymak da, düşünmek de, o ruhtan kaynaklanıyor. O büyülüklük içinde duymak da düşünmek de yer kavgasına giremez ki... İkisine de engin yer var... Daha nice ruhsal etkinliklere de.

Yaşam total... Yaşam topyekûn... Yalnız kötülükler ve çirkinlikler içinde yaşadığı sanan, kendini ufuksuz olmaya mahkûm etmiştir. Yalnız iyilik ve güzellikler içinde olduğuna inanan ise, saf değilse bile, toplum kaçğıdır.

Yaşamak bir bütün... İyi ve kötü, güzel ve çirkin bütün yanlarıyla birlikte... Bunların hepsi birden, yaşayışın ahengi, armonisi içinde... Doğrular ve yanlışlar dahil, bunların hepsi birden, yaşamın çeşitliliği ve renkliliğini oluşturuyor.

Yaşam zevklerini zenginleştirmenin, hatta yükselmenin yolu, kültür ve sanata, korkmadan, çekinmeden yaklaşmaktan geçiyor.

Sanatın her türüne ısinabilmek için, kısa bir süre yetiyor. Her düzeyine sanatsever olarak çıkabilmek için de, zevk alabilecek kültürel düzeyde olmanın yanında, azıcık olsun sabır istiyor. Sanat, tüm insanlar için... Yalnız aydınlar aristokrasisinin tekelinde değil.

Miskinlikle sakatlanmamış her beyin ise, çarpım tablosu ile Einstein'in Görecelik Teorisi arasındaki mesafenin çok yakın olduğunu, hemen kavıyor, algılıyor.

Yaşamak, bir "an"lar dizisi... Kişinin bellek hazinesine göre, elbet geçmiş zaman ile birlikte... Kişinin geleceği zihninde tasarlama gücü ile birlikte, elbet gelecek zaman ile de birlikte... Kişi, yalnız içinde bulunduğu zamanı yaşamıyor, zihinsel gücü oranında, geçmiş ve gelecek zamanları da, birbirine karıştırarak yaşıyor.

Zor zamanların içinden çıkışmanın ne derece azaplı olduğunu, çok iyi bilenlerdenim... Yaşadığım için. Ama yine de hayran olduğum bir özsözü, kurtarıcı olduğuna inanarak, hemen sunuyorum:

"Yaşamın, bizim ona verdiğimizden başka bir anlamı yoktur." (T. Wilder).

Ya Razi Olursa?

Hanımlara ömür boyu hayranlık duymak, ta son nefese kadar, bir erkeğin kültürü, olgunluğu ve inceliği sonucudur. Ama, uzaktan... Ne yaşa gelmiş olursa olsun, ille de tensel yaklaşmalar peşinde koşmak, yine bazı erkeklerin huyudur... Kaç yaşına gelmiş olurlarsa olsunlar.

İşte bu ikinci tipten bir adama, doktor kesin konuşuyor:

"Sigara içmenizi, alkol almanızı, kesinlikle yasak ediyorum... Daha önemlisi, kadınlara yaklaşmanızı da men ediyorum". Hasta karşı koymak istiyor: "Ama doktorcuğum: Bana erkek olarak, yapacak bir şey bırakmadınız ki?.."

"Nasıl bırakmadım? Sakal tıraşı olacaksınız".

Yine hiç olmazsa zihnen, kadınlardan uzak kalmaya katlanamayan bir hasta, doktora soruyor:

"Evet... Yetmişimi geçeli epey oldu... Ama vazgeçemiyorum. Bu yaşta bile hâlâ genç kadınların peşinde koşmanın, bir tehlikesi olabilir mi?" Doktor:

"Birisini razı ederseniz, evet..."

Öteden Haberler

G. Bernard Shaw, geçen yüzyıldan, hatta daha öncesinden başlayarak, en ilginç kişiliklerinden birisi... Yaşadığı sahnelerden anlatılanlar, kitaplar doldurur ama, anlaşılan gerçekleri yansitan anekdotlar yetmemiş, yakıştırmalar bile, birikmiş de birikmiş. İşte bir tanesi de, öbür dünyadan.

94 yaşında ölen Shaw, öbür dünyaya gidiyor. Cennete kabul ediliyor.

Tanışmalar, hoş geldin ziyaretleri günlerce sürüyor. Bir süre sonra kendisini ziyaret eden bir yazar, nasıl olup da dünyada bu denli uzun yaşayabildiğini soruyor. Shaw açıklıyor:

"Hiç sigara içmedim. Ağızma, alkol koymadım. Akşamları erken yatıp, sabahları altıda kalktım. Kadınlardan uzak durdum". Öteki:

"İyi ama, ben de tıpatıp aynı şeyleri yaptım. Ama 50 yaşında oldum". Shaw:

"Demek ki, böyle bok bir hayatı dayanamadınız..."

Kurt Köpeği

Hayvanlar âlemi de neşelidir. Onlar da, birbirine takılır- lar. Bilmediklerini sorarlar. Örneğin minik beyaz tavşan, tanımadığı bir canıyla soruyor: "Sen kimsin?" O da anlatıyor: "Ben kurt köpeğiyim. Kurt babamla köpek annem birleşmiş, ben dünyaya gelmişim". Beyaz tavşan, bir şey öğrendiğine sevin- yor. Çayırda yürümesini sürdürüyor. Yine rastladığı bir canıyla soruyor: "Sen kimsin?" O da yanıt veriyor:

"Devekuşuyum."

Tavşan bir an düşündür... Sonra düşüp bayılıyor.

Uykular Kaçınca

İkinci Dünya Savaşı başladığında, liseden yeni mezun olmuştum. 1 Eylül 1939 günü, Almanların Varşova'ya uçaklarla saldırdığını radyodan duyduğumuzda, dehşet içinde kalmıştık.

Nazi Almanya'sı tankları o eylül ayında Varşova'ya ulaşmış ve Almanya Polonya'yı ezmişti. 1940 yılı baharında önce Danimarka ve Norveç'i işgal eden Alman orduları sonra Fransa'yı çökertmiş, sonra da tüm Balkanları işgal ederek Türkiye sınırına varmışlardı.

1933 yılında Almanya'da iktidarı ele geçiren Hitler, dündada huzur bırakmamış ve kudurgan Naziler, her gün, her ay yeni bir olay çıkararak, insanlarda bir tepki bezginliği yaratmışlardır.

1940 yılında bir sabah rahmetli annem kapımı vurmuş ve beni: "Kalk! Almanlar sınırlarımıza dayandı!" diye uyandırılmıştı. Ben ise: "Kalkmayacağım! Uykum var!" demiş ve yine uyumuştum.

Bu vurdumduymazlık, yıllarca sürmüş heyecanlı olayların yarattığı bir bükünlikten kaynaklanıyordu.

İkinci Dünya Savaşı daha sonra Almanların Sovyetler Birliği, Japonların Pearl Harbour saldırısıyla dünyaya yayılmış, uzak durma heveslisi Birleşik Amerika da ateşin içine çekilmiş, yangın daha yıllarca sürmüştü.

Bendeki savaş felaketleri bezginliği, 1991 yılına kadar, yitip gitmedi. O yıl, bir körfəz belası yaşanmıştı. Irak'ın Kuveyt'i işgali yüzünden, BM güçleri savaş hazırlığı yapmıştı. Bir gün

sabah saat 7'de, Irak'a saldırısı başlayacaktı. Öylesine garip bir rastlantıdır ki ben de o sabah 6.50'de İstanbul'dan, Münih'e uçacağdım. Programım vardı.

Uçakta başlayan heyecanımız Münih'te o gün, akşamı kadar sürdü. Hiçbir saldırısı haberini almadık. Bütün gün çalıştıkta sonra, akşam otelimizde yemek yedik. Ben arkadaşlarımı iyi geceler diledikten sonra, odama gittim, yattım uyudum.

Geceyarısı, oda kapım yumruklandı. Genç arkadaşim Tunç: "Abi kalk! Savaş başladı... Irak bombalanıyor!" diye bağırdı.

Ben ise yine: "Kalkmayacağım! Uykum var!" dedim ve yine uyudum.

Dünya son yıllarda, yine çok tehlikeli ve kirli, bir döneme girdi. Bu sefer başlayan olayları, anında televizyondan seyretme olanakları doğdu. Dünyayı saran huzursuzluk, Afganistan'a hava saldırısının başlamasıyla, büsbütün yaygınlaştı.

Gelişmelerin olağanüstü yanlış ve tehlikeli yanı, nefretlerin din nedenlerine dayandırılma eğilimidir. 21. yüzyıla girilmişken dünyada savaş yangınları kundakçılarının, din nedenine dayandırarak gelişmeler yaratabilmeleri, insan aklını olduğu kadar insanlığı da aşağılama girişimidir. Hangi dinden olursa olsun!

Ve ben artık, uykum olsa da uyuyamayacak kadar, huzursuzluk içindeyim.

Sayı Üzerine

Akıl hastanesi öünden geçen birisi, pencereden bakanlara sesleniyor:

"Heey!.. Siz içerde kaç kişisiniz?" Pencereden bakan bir de li, yanıt veriyor?

"586... Şimdi sen söyle! Siz dışarda kaç kişisiniz?"

Gördünüz mü? Akıl ve mantıkla söylenecek, tek söz bu!.. Alternatifi yok. Yoksa içerdekileri dışarı çıkarıp, dışardakileri içeri mi tıkmalı? Ben çözüm bulamıyorum. Tereeddütler içindeyim... Sahi, biz dışında kaç kişiyiz?

Satranç Oynarken

Sonu tensel yaklaşmaya varan aşklar, katolik din adamlarına elbet yasak... Bu aşkların öncüsü veya sonrası olan cümle tensel ve ruhsal yaklaşımlar da, sanırım yine yasak... Papazlar için ve hele kardinaller için.

Söylentilere göre Kardinal L. De Rohan, renkli ve "bazı zevklerle" doldurduğu uzun bir ömrün, artık sonuna yaklaşıyor. Sağlığı, dikkat isteyen işaretler verdiği için, uslu duruyor gibi... Kendisine izin verdiği tüm kaçamak, satranç oyununu yalnız en güzel hanımlarla oynamak... Ancak bir akşam yine böyle satranç oynarken, koltuğa yiğilip kalmasın mı?

Fısıltıyla isyan ediyor sanki: "Sonunda, bu da oldu... Sol yanımı felç geldi..." Hanımlar karşı koyuyor: "Olamaz! Hiç öyle bir haliniz yok!" Kardinal vazgeçmiyor: "Nasıl olamaz? Şimdi sol bacağımı çimdikledim. Hiç duymadım..." Yanındaki hanım rahatlatalıyor:

"Muhterem Peder! Siz kendi bacağınızı değil, benim bacağımı çimdiklediniz..."

Gülmemiz sona erdikten sonra, biraz düşünelim... Sanırım ki Kardinal, tiyatro oynadı... Güzel kadının bacağını çimdikleyecek fırsatı yaratmak için.

Başkent Ankara

Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Mücadele'den zaferle çıktıktan sonra, İstanbul'u neden Cumhuriyet'in başkenti yapmayıp da Ankara'yı yaptığı, hiç tartışılmadı.

Bu seçimde, Ankaralıların ne derecede etki yaptığını, bilmiyorum. Ama az ya da çok, bir payları herhalde olmuştur. Sanırım bazı Ankaralı ailelerin ihyâ olmalarında, kendi başarılarının yanında, başkent oluşun da etkisi vardır.

Ben kendilerinin bu isteki zekâ paylarına inanmaz görüyür ve duyduğum bir fikrayı anlatarak Ankaralı dostlarımı takıldırıdım.

Daha 20. yüzyılın başında, birkaç Ankaralı arazide yürüرken, büyük bir nehir kenarına gelmişler. Başlamışlar beklemeyeeee... Niçin?

Su akıp da bitsin, öyle geçsinler diye.

Böylece şakalaştığım Ankaralıların, başkent fırsatını akıllıca kullandıkları, bellidir.

Ben İstanbul doğumlu ve hâlâ orada oturan bir vatandaş olarak, başkentin Ankara oluşundan, hep sevinç duydum. Bu oluşum Mustafa Kemal Paşa'nın, İstanbul'a iyiliğidir.

Böylece İstanbul'da politikacı yoğunluğu yaşanmamakta, kirli hava Ankara'da oluşmaktadır.

Kara Perşembe

Ekonomik bunalım, yalnız bize mi özgü?.. Değil elbet! Başka ülkelerdeki örnekleri bilirsek, durumumuz düzelmeye ama, belki biraz olsun moralimiz düzelir. Hem örneği Birleşik Amerika'dan verelim de, daha etkili olsun!

24 Ekim 1929 günü, New York borsasının o unutulmaz, "kara Perşembe"si. O gün aynı zamanda, dünya ekonomik bunalımının başlangıcı.

O dönemde milyonlarca insan, bütün varlıklarının akşamdan sabaha buharlaştığını, yok olduğunu, azaldığını falan değil sıfırı indiğini görmenin azabına gömülmüştü.

O günlerde New York'un ünlü 5. caddesi otellerinde oda tutan, yukarı çıkıp kendisini pencereden atıyor. Hatta gelen müşterilere sormak, alışkanlık olmuş:

"Acaba centilmen odayı, yatmak için mi, yoksa aşağı atlamak için mi istiyor?"

Kim bilir? Birleşik Amerika burası! Özel tenzilatlı intihar odaları ayırip, atlayanı aşağıdan toplamışlardır bile...

Kin Tutmak

Gerçekten olgunlaşmış, art hesapları olmayan, geniş düşünen bilen politikacı, kendisinin mizah konusu edilmesine kesinlikle sinirlenmez. Çünkü mizah, ayna tutmaktadır. O politikacı, kendisinin küçümsenecek bir yanı olmadığını bilir.

Mizaha sinirlenen politikacı, kendisine ayna tutulmasına içerler. İlkel olduğu için, kin de tutar. Kin tutan politikacı, kin tutan deveden daha ilkeldir.

Sevinçle Üzüntü

Kullanacağımız sözcükleri, anımlarını biraz genişleteker, yani açıkçası gevşeterek kullansak, acaba çok mu ayıp olur?

Evet... Biliyorum... Ayıbin aza-çoğu olmaz. Hepsinden kaçınmalıdır. Prensip insanları, böyle şeylerin pazarlığına girmezler, biliyorum ama, ben bu ülkenin insanıyorum. Bunca yıl yaşadıktan sonra, hele "Anayasayı bir kerecik ihlal etsek ne çıkar?" diye bilen, hükümet ve devlet başkanları gördükten sonra, şaşılmasız ne dediğime.

İnsanların kafalarıyla yürekleri, sürekli zıtlaşır. Kafaları akıl kullandığı için sürekli gülmek, yürekleri de duygular depolandığı için, sürekli ağlamak ister. Kafaları komediden, yürekleri trajediden yanadır.

Oysa sürekli gülenlerle sürekli ağlayanlar, düpedüz tip konusu olurlar. Demek ki üzüntü ile sevinç, zıt kardeşler olmalıdır. Bu iki kardeş ayrılmadan, aynı sevgi ve özveriyle, birlikte bağıra basılmalıdır.

Yani gerçekten gülmemeli, gerçekten de üzülmelidir ama, bazan da hem gülmemeli hem de ağlamalıdır. Ağlarken gülmemeli, gülerken ağlamalıdır.

İnsan bünyesinin buna yatkın olduğu da, deyimlerimizden, belli değil midir?.. "Öyle güldüm ki, gözlerimden yaş geldi" deriz. "Açı açı gülümsedi" deriz.

Trajedinin üzüntüsüyle, komedinin sevinci, yapışık kardeşlerdir. Kanıtını, Shakespeare verir: Trajedilerinin en açıklı sahnelerine, pervasız soytarıları sokarak.

Karışık günler/ayalar geçerken, ne yapılması gerektiğini düşünmeye, belki de zaman kalmıyor.

Ben yaşama kıdemime dayanarak diyeceğim ki, yaşama sevincini arayıp ele geçirmek için, çaba göstermek gerekiyor.

Gözümüz korkmasın! Çaba dediğim için, büyük zahmetle re girişiileceği sanılmamasın! Yapılacak iş, sadece bir gözlük takmaktan ibaret... O da ne mi?.. Mizah gözlüğü, mizah... Bütün marifet bu?

Mizah gözlüğüyle bakıldığı anda dünyada her an, yaşamakta olan garipliklerin, gizli yanı kalmıyor. Olaylar tümüyle komedi...

Bu aktivite bolluğunda her olay kendi içinde öylesine zıtlıklar içeriyor, benzemezler öyle çiftleşiyor, birdenbire öyle kontrastlar fişkiriyor ki, her biri bağımsız bir komedi olarak, sahne leniyor... İşte bu tiyatroyu bilesiz seyreden, o mizah gözlüğünü takandır.

Bu dünyada, her şeyin bir bedeli var... Sevinç ve huzurun da... Bu bedel, öyle parayla-pulla-dolarla ödenmiyor. Üzüntüyle ödeniyor, üzüntüyle... Kafamızla güldükçe, yüreğimizle üzüntü borcu biriktiriyoruz.

Yaşama sevinci aramak için çaba göstermeliyiz demiştim ya!.. Üzüntü borçlarını ödemek için çaba göstermemize, hiç mi hiç gerek yok!

O kendisi geliyor.

Cibali Karakolu

Bizim karakollarımız (polis merkezlerimiz oldu şimdî) tuluat tiyatrolarının hiçbir ücret alınmadan oynandığı, muhteşem sahnelerdir. Rahmetli aktör Muammer Karaca, "Cibali Karakolu" oyununu yıllarca, boşuna oynamamıştı.

İki serseri, karakola getiriliyor. Polis ifade alacak, daktillo makinasına kâğıdı takmış, birisine soruyor: "Nerede oturuyorsun?" Serseri bildiriyor: "Ben bimekân (yersiz yurtsuz) takımındanım. Adresim falan yok!" Polis lâhavle çekip, bu sefer öteki serseriye soruyor: "Sen nerede oturuyorsun?" Öteki:

“Komşuyuz.”

Sevimli karakollarımızdan birinin kapısından, pek zavallı, pek perişan biri giriyor. Nöbetçi memura, çekinerek yalvarıyor: “Bana yardım edin! Adımı unuttum.” Yaşlı polis adamı oturtuktan sonra, makinaya kâğıdı takarak soruyor:

“Adın ne?”

Yine sevimli karakollarımızdan birinin, telefonu çalışıyor. Heyecanlı bir ses: “Bizim dükkâna saatlı bomba koymuşlar... Tikirdiyor... Ne yapalım?” Polis:

“Sakin heyecanlanmayın! Tikirdadığı sürece, korkacak bir şey yoktur.”

İki hırsız sabaha karşı bir eczaneye giriyorlar. Fısıldışırlarken biri ötekine diyor ki:

“Ben kasadaki paraları alırım. Sen de şu kahrolası öksürügüne için, bir ilaç ara!”

Üstat Forain

Fransız yazı ve karikatür sanatçısı Forain, sanatıyla olaylar yaratır, ama kişisel yaşamında çok az konuşan bir kişiydi. Az konuşurdu ama, sözcükleri çok iyi seçerdi.

Paris'te çağrılu olduğu bir akşam yemeğine katıldı. Büyücek bir masanın çevresinde toplananlar, kendilerince hoş buldukları sözleri, anlatmaya çabaladılar. Yaşı olgunlaşmış, ancak fazlaca süslenmiş bir hanımfendi ise, bir düşüncesini şöyle açıkladı:

“Yaşlanmanın bana yaklaştığını hissettiğim anda, tabancayı hiç tereddüt etmeden, şakağıma dayarım!” Ve Forain'den, tek bir sözcük:

“Ateeeş...!”

Altın Arayıcılar

Olaylar dizisi, bunaltıyor. Bu nedenle şimdî yine, mekânda ve zamanda uzaklara kaçalım.

Altın, insanların çok eskiden beri tanıdığı, hırsla sahip olmak istediği bir metal.

Ancak altın arayıcılığında yüz binleri-milyonları çıldırtarak kitlesel delirmenin yaşandığı ilk örnek, Birleşik Amerika'nın Kaliforniya'sında görülüyor.

1848 yılı ocak ayının herhangi bir günü... Coloma kentinde ise herhangi bir adam... Adı Marshall... Rengi hafiften sarıya çalan bir taş parçası bulmasın mı? Bir inceleme yaparak bu sarı rengin, altın madeninden kaynaklandığını, anlamamasın mı?

Marshall kimse duymasın diye, gizini bir arkadaşına fısıltıyla açıyor: "Altın..." Arkadaş ise hayretle: "Altın ha?" diyor. Normal sesle söylenen sözü, orada bulanan biri duyduktan sonra: "Altıuuuun!.." diye haykırıyor.

Bütün Amerika'da ışık hızıyla yayılan bu ses ülkenin yarısını, Coloma'ya doğru yollara düşürüyor.

Kaliforniya'nın önceki sahibi, Meksikalılar... Amerikalılar bu ülkeyi melodramla karışık birtakım oyunlarla, Meksikalıların elinden almışlar. Daha sonra orada altın bulunduğu bomba haberî, elbet Meksika'da da duyuluyor.

Bunun üzerine dehşetli fırsat yitirdiklerine inanan Meksikalılar, kendi anlatımlarına göre avunma yolunu söyle buluyorlar: Topraklarında bol bulunan kaktüsleri kucaklayıp, dikenlerini yükseklerine sokuyorlar, ya da üstüne oturuyorlar.

Yüz binlerce insan, Coloma civarında akarsu boylarına yayılıp, kumlardan çakillardan, altın süzmeye çalışıyor. Çikan pratik sonuç, yüz binlerin-milyonların sefil oluşu... Bu insanların hâlini, çocukluğumda gördüğüm bir filmden öğrenmiştim. Hâlâ unutmamışım. Charlie Chaplin'in, *Altına Hüküm* filmiydi bu!

Nice işkenceler çektiğinden sonra ufukta altından bir dağ gören Chaplin'in mutlu yüzünü, bunca yıl sonra unutmuyorum. Elbet sonları, yine kahırla bitiyordu.

Kaliforniya altın çılgınlığını çok iyi anlatan bir olay, şöyle yaşanmış: Sevilen bir adam ölüyor. Karalar giyinmiş olan dostları cenazeyi getirip, kabre indirmiş... Üstüne toprak doldurulup, tepelenmiş... Papaz, hayırla andığı ölü için, üzüntülü bir sesle dua okuyor... Tören bitmek üzere.

Derken cemaat, hafiften kımıldanmaya başlasın mı? Mezar toprağını avuçlayan birisi, "altın!" diye bağırmasın mı?

Bundan sonrası, tarihe geçiyor: Cemaat papazı susturup, mezarı yeniden kazmaya başlıyor... Yetmiyor: Papaz tabutu mezarдан çıkaranlara, kumanda bile ediyor. Altın çılgınlığı ölüye saygıyı, cehennem korkusunu falan, yokediyor.

Yıllarca süren bu çılgınlık dalgasından, yararlanan olma-mış. Bırkaç kilo altın bulan da, hayrını görmemiş. Marshall, altınlı taş parçasını, ilk kez İsviçre göçmeni Sutter'in değirmeninde bulmuş. Çığ gibi yiğilan insanlar bu değirmeni ve civarını, sanki dünyadan silmişler. Zavallı Sutter, her şeysini yitirip sefil oluyor.

Dehşetli buluşun sahibi Marshall ise, büsbütün perişan. Kadirbilir Kaliforniya Eyaleti, Marshall'ın bir heykelini dikiyor. Heykeli bile boş sağ avucunu uzatmış, sanki dileniyor.

Eskiden Nasıldı?

Ünlü bir Fransız yazar ailesi var: Dumas'lar... Baba Dumas ve oğul Dumas, ikisi de ünlü yazar. Böyle konuşunca, bir de eser örneği gerekiyor en azından: *Üç Silahşörler* adlı roman dizisi...

Anlatacağım ilginç olay, şöyle geçmiş: Baba Alexander Dumas'nın annesi, Santo Domingo kökenli, ceylan vücutlu, gece rengi derili bir güzel kız.

Merak bu ya? Bir gün ham ervahın biri oğul Dumas'ya, annesinin kara derili olup olmadığını, incitecek biçimde soruyor. Oğul Dumas, şöyle açıklıyor:

“Doğru... Babam melezdi, büyükannem ise zencyidi. Cedlerimin öncesi, orangutan maymunudur. Özet şu: Senin cedдинin bittiği yerde, benim ceddim başladı.”

Zoraki Olmayan

“Zoraki” diye bir sözcüğümüz var. Dilimizin en yakışıklılırının başında gelir.

Hiçbir işin, hiçbir şeyin, zoraki oluşundan zevk doğmaz. Zorakilik, öyle güçsüz bir yakıştırmadır ki, hiç yerine oturmaz. Sanki tükürükle yapıstırılmıştır.

Şu anda aklıma, Molière'in Ahmet Vefik Paşa çevirisi *Zoraki Tabip* oyunu geliyor. Yine Molière oyunlarındaki zoraki kibarlıklar, zoraki insanların ciğerini ortalığa döker. İyi de, bunun tersi, hiç yok mu? Hiç zoraki olmadan, olağanüstü içtenlikle yapılmış, parlak bir incelik yok mu?.. Var. Çok kibar bir adam, mezar taşına şöyle yazdırmış:

“Lütfen kusura bakmayın, ayağa kalkamıyorum.”

Gülünç Olmak

Doğayı değerlendirme konusunda, hem sevimli, hem de doğru konuşmak için, zevk ve bilgi gerekir. H. Bergson gibi... Üstat der ki:

“Doğa ve yaratıklar, sadece güzel veya çirkin olabilirler. Hiçbir zaman gülünç olamazlar.”

İnsanların bu yarginın dışında bırakılması, elbet doğrudur. Çünkü insan, öteki canlılardan farklı olarak, güzel veya çirkin olmanın ötesinde, gülünç de olabilir.

New York Anıları

Birleşik Amerika tarihinin ünlü "Mayflower" gemisinin kıtaya getirdiği ilk göçmen kaflesinin Cape Cod'a çıkarılışı, 1620 yılında.

Manhattan'ın ilk sahipleri, Kızılderililer... Adı da: "Manahatta". Anlamı: tanrısal, göklere mensup gibi... Algonkin kabilesi reisinin adı: Sagisgura... Bu iyi niyetli adam, 55 bin dönüm büyüklüğündeki adayı Hollandalı Peter Minuit'e, 60 (evet, yalnız altmış) Gulden'e satıyor. Yani bir çift, ayakkabıterlik fiyatına.

Manhattan adası üzerindeki ilk önemli ticaret temsilciliğini, Hollanda'nın Batı Hindistan Kumpanyası açmış. Girişimci Arian Block, bugünkü dev şehrin ilk kunt-büyük binasını dikmiş. Adamın adı, bütün dünyada yapı adaları için kullanılan blok sözcüğüyle, dünya dillerine geçmiş.

Hollandalıların önce New Amsterdam dedikleri şehir adı, 1664 yılında New York olarak değiştirilmiş. Önceleri adanın güney burnunda inşa ettikleri Fort Amsterdam'ın çevresini, bir "Wall", yani duvarla çevirmişler. Bu duvarın önü, Wall Street (yani Duvar Caddesi) olmuş.

İşte günümüzde dünya finans kalbinin attığı Wall Street'in öncesi böyle.

New York kent merkezi, 827 km²'ye yaygın. Nüfusu: Yedi milyon kadar. Metropol New York nüfusu ise, 15 milyon (merkez dahil) kadar.

Tarihte, "Babil Kulesi" diye bir şehir anlatılır. Çünkü şe-

hir, bu niyete yapılmış bir kuledeymiş güya... Yine anlatılır ki bu şehirde, dünyanın dört bir yanından insanlar kaynaşmış. New York da şimdi dünyanın, yeni Babil'idir.

Şimdi New York anılarımдан, birkaç sahne sunuyorum. New York'un o pek ünlü Beşinci Cadde'sinde, yine dünyanın en pahali mağazaları sıralanıyor.

Elisabeth Arden mağazasının kapısı, herkese açık değil. Kapısında amiral kıyafetli iri ama ince bir adam, kapayı ancak gözünün tuttuklarına açıyor. Adam bu mağaza fiyatlarına katlanabilecek müşterileri, giyiminden, edasından, yürüyüşünden anlıyor. Gözü tutmazsa, açmıyor.

Kuyumcu vitrinlerine gelince, cadde üzerinde, tek bir cam arkasında duran mücevherin fiyatı, iki milyon dolar.

Bizim için de en mühim mağazalardan birinin adı: "Bijan".

Adının altında: "designer for man" yazıyor. Yaklaşık anlamı, "erkekleri resim gibi giydiren adam" gibisinden... Elbet kapısından girmeye niyetlenmiş değilim ama, araştırmaya öğrendim ki, pantolon-ceket'ten ibaret bir erkek kostümünün fiyatı, 15 bin dolar...

Ünlü politikacımız Turgut Özal, Bijan'dan giyinirdi. Eh, kendisi de, "erkekleri resim gibi giydiren" Bijan'dan giyindiği için, elhak resim gibi (!) de adamdı.

Yokolan İkiz Kule

World Trade Center (Dünya Ticaret Merkezi) binaları, Manhattan adası burnunda, denize yakın bir yerde yapılmıştı.

Dünya Ticaret Merkezi'nin damında, yerden 420 metre yuvarlak restorana, ok gibi fırlayan hızlı asansörlerle çıkışlıyordu. Asansörlerin hızı, çıkanların fena halde başını döndürüyordu.

Bu kadar yüksek çelik binaların tepesi, sağa-sola sürekli olarak yaylanır. Bunun yapı dilindeki adına, "sehim" denir. Bu kulelerin de tepesindeki restoran, sürekli olarak sağa-sola, (aklımda yanlış kalmadıysa) artı-eksi iki metre kadar, sallanırdı. İnsanın, bu yüzden de, başı dönerdi. Kendini tutamayıp içki içtiyse, büsbütün dönerdi.

Teras restoranın adı: "Dünyaya açılan pencere" idi. 420 metre yukarıdan bakınca denizler ve karalar, ayaklar altındaydı. Ancak, fotoğraf çekmek yasaktı. Çekeni personel, haşin biçimde engellerdi.

Yemek fiyatları için tek bir örnek, yeterli olur: Baharatlı bulgur (listede aynen bulgur yazar) doldurulmuş bir porsiyon piş, 32 dolardı.

New York'un Artıları

Dünya'nın üç büyük görsel sanat müzesinin birisi, New York Metropolitan Müzesi (Ötekiler British Museum-Londra ve Ermitaj-St.Petersburg).

Müzenin 300 büyük salonu, 400 bin sanat eserinin ancak dörtte birinin sergilenebilmesine yetiyor. New York Public Library, Birleşik Amerika'nın birincisi olan Kongre Kitaplığı'ndan sonra, ikincisi... 40 kadar Broadway sahnesinden başka, 200 kadar da ha ufkı tiyatro, perde açıyor.

İki opera, bir düzine bale çalışmaktadır... Metropolitan Operası, bir yandan da ünlü dünya operalarını konuk ediyor. Dünyanın en ünlü orkestra ve virtüözlerinin, sayısız konserleri gerçekleştiriyor.

Steinbeck'in New York'u

Amerikalı, ama gerçekten de Amerika'yı iyi anlatmış ünlü yazar John Steinbeck'in, New York'u değerlendirmesi söyle:

"New York, cibilliysiz ve kirli bir şehir... İklimi kepaze-lik... Politikası çocuklara korkuyu, trafiği herkese çıldırmayı öğretiyor. Yarışmaları ise katilce... Ama bir şey açık: Eğer New York'ta bir kere yaşadıysan ve orası vatan olduysa, dünyada da ha iyi bir yer yoktur."

Ekleyenler var: "New York Amerika değildir. Ama bütün Amerika şehirlerinin New York olmak istediğini, herkes açıkça bilir."

Zamanda Ziplarken

Çevre sözcüğünü, olağanüstü çok kullanır ve işitir olduk. Acaba bu sözcükten ne anlamalıyız?

Sözü uzatıp macunlaştırmadan diyelim ki: "Çevre yaşadığımız mekândır". Ya mekân ne ki? İçinde bulunduğuumuz, eni-boyu-yüksekliği olan, üç boyutlu hacim... Geometriye bakarsak da, sonsuz boyutlu hacim. Tanıma "yaşadığımız" sözcüğünü kattığımızdan dolayı, mekânın "zaman içinde" olduğunu da anlatmış oluyoruz.

İnsanların bitkilere (ağaçlara değil de, çiçeklere diyelim) benzeyen bir yanları var. Bitkiler çevrelerine kök salar. Onları yaşama, kökleri bağlar. İnsanlar da, çevrelerine ruhsal kökler salar. Bu kökler olmazsa, insan da kurur gider. Yaşam iksirinden, mahrum kalır.

Bu ruhsal köklerin, mekânda da, zamanda da, sınırı olmaz. Çevrenin boyutları nereye kadarsa, o insan için, oralara kadar uzanır. Yaşama deneyimi köy sınırları içinde kaldıysa, yalnız o köy sınırına kadar, bilgi ufukları uzaya-evrene uzanabildiyse, galaksilere kadar yayılır.

Zaman içinde de öyle... Ufkuna siğanın zamanı, "büyük patlama"dan (big bang), yani yaklaşık 15 milyar yıl öncesinden başlar. Güneş sistemi ömrünün sonu olan, yaklaşık beş milyar yıl sonrasında da durmaz. Evrenin, görebildiği-düşünebildiği geleceğine kadar, uzanır.

Şimdi kendimi, biraz tutmalıyım. Sanırım çok dağıttım. O kadar da gerilere-ilerilere kaçmadan daha yakın mekân ve

zaman ölçülerindeki anılarla dalalım biraz... Dedik ya, çevre diye.

1930'lu yıllarda biz İstanbul, Samatya'sının Narlıkapılıları, Marmara Denizi'nde balığa çıktıktı. 5-5,5 metre uzunlığında sandallarımızla... Yontulmuş ağaçtan kaburgaları, tahta kaplamaları olan sandallarımızla... Motor mu? Ne gezer? Kürek ve yelkenle.

Şimdiki oltaları hayal etmeye yetecek kadar bile, görgümüz yoktu. At kuyruğu kılından, kendi ellerimizle ördüğüümüz oltaları kullanırdık. Önce üçlü, sonra üç tane üçlü burarak. İzmit Körfezi'ne giderek.

Bu avları biraz masalımtırak anlatmazsam, zevkine varılmaz. Azıcık palavra da, masalın şanındandır. Şimdi biraz katacağım. İzmit Körfezi'nde o kadar çok balık tutardık ki, kayık sanki batacak gibi olurdu. Batmasın diye iki arkadaşımız sandaldan çıkar, trenle dönerdi (iki palavra, bir kişi ayrılrıdı).

Doyamıyorum. Zaman ve mekânda zıplamayı südüreceğim. 1943 yılı kişi öyle şiddetli olmuştu ki, Boğaziçi koca buz küteleriyle dolmuştu.

Kulaklarına kar suyu kaçan, on binlerce-yüz binlerce torik balığı, buzlar arasında, göbekleri yukarıda oynayıp duruyordu. Zipkinlarla torik avlıyorduk. 15 gün bol torik yemekten, hepinizin vücudu sivilcelerle kaplanmıştır.

1949 yılı yazında, "Erzurum'un Büyük Güney tepelerinde, atla dolaşıyordum. Yedek subaylık görevi yapmaktaydım. Kel tepeler ufkulara doğru, birbiri peşine sıralanırdı. O zamanın çok yaşlıları, buraların vaktiyle orman olduğunu anlatıyorlardı.

Bir gün gelip de kuytu vadilerin birisinde, ulu ağaçları olan bir orman keşfetmeyeyim mi? Şaşırıp kaldım. Bu ağaçların nasıl olup da, kaldığını sordum. Burada "yatır" olduğu için, kimse dokunmadığını anlattılar. Halkımıza, ölülerden korkması öğretilmiş, dirilerden korkması öğretilememiştir.

(Ne dersiniz? Burada keseyim mi? Daha geçen yüzyılın ortasına bile gelememişken...)

Picasso Konusunda

Picasso, 20. yüzyılın en ünlü ressamlarından birisi. Ün konusuna kimsenin karşı koyduğu yok da, ünune müthiş saygı duyanlar arasında, sanatına aynı saygıyı duymayanlar bulunuyor.

Üne saygı duyup da, sanata duymamakta, bir sahne göstergesi var. Önemsemekle saygı duymak arasında da, önemli bir ayrim olduğu unutulamaz. Diyebilirim ki Picasso'nun dünyayı tutmuş olan ününü görmezden gelmek de, olmamalıdır.

İçtenlikle diyeceğim şu: Picasso resmin, büyük ustalarından biriydi. Ancak kendisini benzerlerinden iyice sıyrırmak için, resmini çok kişisel bir tipiklenmeye soktu. Hak mıydı?.. Tartışılır.

Picasso'nun Paris'teki bir sergisinde, "balık" adındaki resmi seyreden biri kendisini tutamayıp, isyan ediyor: "Bu ne biçim balık yahu!" Rastlanti sonu orada bulunan Picasso, isyan edeni uyarıyor!

"O balık değil, resim..."

Çağrıya Red

İsviçrelilerin, hesaplarını müthiş bildikleri doğrudur. Kişisel ilişkilerde de bulundum, meslek işi ilişkilerinde de.

Ancak unutulmaz ki, her ulustan her türlü çıkar. İnsanlara yapılacak yakıştırmalarda, toptancı davranışlamaz. İsviçre kökenli doğabilimci J. Louis Agassiz, örnek verilebilir.

Üstat ününü yaptığı Birleşik Amerika'ya, tam alışamadı. Amerika'da çok örgütlü ve güçlü olan derneklerden biri, Agassiz'e toplantılarında tek bir konuşma yapması için, şaşılacak derecede yüksek bir ücret önerdi. Agassiz'in yazılı yanıtı, ilginçti:

"Öneriniz çok onur verici ve üstelik çok cömert. Sizden, anlayış lütfunuzu rica ediyorum. Çok değerli olan zamanımın bir kısmını bile olsa ayırip, para kazanmak için ziyan edemem."

Giderayak Kurtulmak

Hangi günahı, hangi makam affetme yetkisine sahiptir?.. Bu işlerin, bir kaydı-kuydu olmalı! Hangi günah, ne ceza alır bilinmeli! Tıpkı ceza kanunu gibi olmalı!.. Suçlar da, cezalar da açıkça bilinmeli.

Alalım, Hıristiyanlığı... Öteki dinler de çok farklı değil ya, neyse... Örneğin günah çıkartan papazın yetkileri, sınırsız olamaz ya! Kiliseye parayı bastıran da, her günahı işleyemez ki! Yani iyi Hıristiyanlık, yalnız zügyürtlere mi kalmalı!

Bütün ömrü boyunca, tüm hıncırlıkları yapanların bile, öbür tarafa gidiş yaklaşırkken, yüreklerine korku dolar, dindar olmaya ya da görünmeye girişirler. İsveçli Piskopos Söderblom, henüz köy papazı olduğu sırada bir hastaya çağrılıyor. Ölüm döşeğinde halsiz yatan hasta, hemen vaftiz edilmek istiyor.

Bunun üzerine Söderblom hastaya, usulen soruyor: "Şeytanı ve eserlerini, sonsuza dek lanetler misin?" Hasta inleyerek yanıt veriyor:

"Artık, lanetlemeye bile takatim kalmadı..."

Hiçbir din, kendi inançlarının umudunu, son nefeslerine kadar kırmaz. Giderayak da olsa...

Edepsiz şairler yazmış olan bir Fransız yaşamış. Üstelik papaz... Üstelik zindik Voltaire'in bile dostu. Bu nedenlerle ile ri yaşında ağır hastalanınca, yüreğini cehennem korkusu sarıyor. Çağrısı üzerine gelen başpapaza soruyor: "Cehenneme gitmekten kurtulmak için, ne yapmalıyım?" Başpapaz yanıt veriyor:

“Çapkınlıkla ilgili edebiyat yapmaktan, vazgececeksin!” Pa-paz kendine güvenemiyor: “Ya duramazsam?” Başpapaz açıklıyor:

“Yalnız cehennem ateşinde yanmakla kurtulamayacaksın, sonsuza kadar yuhalanacaksın!”

Son nefese kadar umut kırmamak düzeni, Müslümanlıkta da bulunuyor. “Allah’tan başka Allah olmadığına, Hazreti Mu-hammed’İN, Allah’IN Resul’ü olduğuna” son nefeste inanan, ya-ni kelimei şahadet getiren, Müslüman kabul edilir, doğru cen-nete gider.

Bir Bektaşı ile bir Musevi, uzun yıllar yakın dost olmuşlar. Karşılıklı yardımlaşmışlar. Günün birinde Bektaşıye, Musevi dostunun ağır hasta olduğu, ölüm döşeğinde yattığı haberi gelmiş, Bektaşı derhal, dostunun yanına koşmuş.

Hastanın iyileşmesi için, herkes kendi dininde sessizce dua ediyor. Hasta da, dudaklarını oynatıp duruyor. Bektaşı bir yan-dan dua ederken, öte yandan bir eliyle, hastanın ağını kapatı-yor. Sonradan, niçin öyle yaptığıni soranlara, açıklıyor:

“Bizim cennete gidebilmek için, ömür boyu çekmediğimiz kalmadı. Oysa Musevi dostum, giderayak tek bir kelimei şaha-det getirse, sorgusuz sualsız doğru Müslüman cennetine gidecek... Buna razı değilim.”

Gelen Gideni Aratır

Hani, “Gelen gideni aratır” denir ya! Her özsöz, her zaman doğruya söylemez ama, bazan da durumu öylesine güzel anla-tır ki, “oturttu” yargısına hak kazanır.

Geçen gün, bir sevgili dostum anlattı da, bu dediklerim on-dan aklıma geldi.

Bir kasabamız varmış, elbet bir de mezarlığı... Eh, mezarlık olunca da, elbet bir mezarcı da olacak... O da varmış... Ancak uslu, halim-selim görünlü mezarcının umulmadık bir giz-li huyu bulunuyormuş. Bu mezarcı, ölü soyarmış. Bu acımasız adam ölüerde, ne yüzük bırakmış, ne de altın diş... Kefenle-ri bile yürüttüğü olurmuş. Kasaba ahalisi de bu huyunu bilir,

ama engel olamaz, yalnız dua ederlermiş ki, o mezarcıdan kurtulsunlar, yeni mezarcı gelsin diye.

Gün gelmiş, duaları kabul olmuş, mezarcı vefat etmiş. Oğlu yeni mezarcı olarak, yerine geçmiş, halk kurtulduklarını sanmış.

Ancaaak, sonuç hiç de beklentiği gibi olmamış. Yeni mezarcı da, tipki mezarcı babası gibi ölüleri soyarmış... Ama bununla da yetinmez, ölülerin poposuna da, bir kazık sokarmış. Evet, kazık sokarmış.

Bunun üzerine tüm kasabalılar toplasıp, bir daha yenilik istememeye yemin etmişler.

Bu olay nereden mi aklıma geldi?.. Bazı yeni siyasal partiler kuruldu, kuruluyor da.

Aldatan Akıl

Cennet ve cehennemin yaşama şartları konusunda, bazı tereddütlerim var. Hurilerin sözü ediliyor. Eh, cehennemde de huri olamaz ya! Yoksa cehennemin cehennemliği nerede kalır?.. Orası da cennet olur. O zaman da insanların yüreğine, cehennem korkusu denen duyguya, mümkün değil sokulamaz.

Bir büyük düşünür, düşünmüş – taşınmış, demiş ki: "Seks cehennemde, bir ceza görevi olarak yaptırılacaktır."

İnanmadım... Gideceği yer kalabalık olmasın diye, ters propaganda yapıyor hazret... Akı başında kimse böyle sözlere inanıp da, sakın ha cennete gitmekten vazgeçmesin.

Adres Sormak

Eski ünlü Musevi kenti Krotoschin'de, birisi adres soruyor: "Lütfen söyle misiniz? Haham'ın evi nerelerdir?" Sorulan: "Tam karşısında soldaki bina..." Soran: "Nasıl olur? Orası genelev değil midir?" Sorulan: "Hayır, hayır... Genelev sağdaki ikinci köşededir."

Soran adam teşekkür edip, sağa saptıyor.

Liderliğin Ücreti

Biraz, geçmiş zamana bakalım. Birleşik Amerika Birinci Dünya Savaşı'na girmemek için, uzun süre direndi. O zaman adına "infiratçılar" denen gruplar, dünya dertlerinden uzak kalmak istiyorlardı. "Dünya'nın ne hali varsa görsün" gibi düşünmekteydiler. Sonunda, katılmalarının zorunlu olduğunu anladılar ve katıldılar.

İkinci Dünya Savaşı başladığında Birleşik Amerika, yine uzaktan seyretti. Nazi Almanyası'nın bütün Avrupa'yı yakıp- yıkmasına, seyirci kaldı. İngiltere'nin Almanya karşısında, yalnız kalması, Almanya'nın Sovyetler Birliğine saldırması gibi olaylar bile, Birleşik Amerika'yı harekete geçiremedi.

Almanya, Japonya ve İtalya'nın kader birleştirmelerinden sonra Birleşik Amerika'yı uyandıran olay, Japonların 7.12.1941 Pearl Harbour baskınıdır. Geç olmuştı ama uyandırılmıştı. Çünkü Amerika'nın onuru, feci biçimde zedelenmişti.

O olay, pasifik ortasında bir adada geçmıştı. Şimdi ise görünmeyen düşman, başkent Washington'a, ülkenin parasal başkenti New York'a, Pearl Harbour'dan çok daha alçaltıcı biçimde, saldırdı... Ve Amerika uyandı.

Dünya lideri olmayı, kendileri istemişti. Alın bakalım!..

Kulelerin Tepesinde

Yıl 1984... New York'tayız. Kadim ve sevgili dostumuz Dr. Mustafa Aydın ile eşi Tülin evlatcığım, bizi gezdiriyorlar.

Günlerce Manhattan Adası ve civarını harmanladık da, bir akşam yemeğinde, Dünya Ticaret Merkezi damındaki restoranda olmamızı istediler. Gittik. O "Dünyaya Açılan Pencere"den, 420 metre yüksekten, kilometrelerce uzanan kara ve denizler ile koca New York da, ayaklar altındaydı.

Hemen önumüzdeki denizde, o ünlü Hürriyet Heykeli, bir elini uzatıp kaldırmış durmaktaydı. Bu yükseklikten yine de, ufacık görünüyordu.

Mustafa kardeşime sormuştum: "Bir dilenci elini uzatıp, senden para isterse verir misin?" diye... O da: "Elbet, veririm" demişti. Ben yine: "Bak aşağıda bir dilenci para istiyor" deyince Mustafa bakmış ve:

"Ne dilencisi yahu! O Hürriyet Heykeli!" demişti.

Günün birinde Mustafa'yla, 5. caddede en kalabalık bir saatte buluşacaktık. O "Beni kalabalıkta bulamazsun!" diye direnmıştı, ama ben onu yine de bulmuştum.

Çünkü sevgili Mustafa, Egeliydi. Bunca yıl sonra o dirsekler ayrik, ağır "efe yürüyüşü"nü bırakmamıştı. Binlerce kişi arasında, onun gibi yürüyen yoktu.

New York Gariplikleri

New York caddelerinin uzunluğu, on bin kilometreyi aşıyor. İki yüz bini aşan sayıda, kaliteli otel yatağı bulunuyor. 25 televizyon istasyonu, sürekli yayın yapıyor.

Uyuşturucu satıcıları toplamı, yılda 20 milyar dolar kadar. Yüz bin uyuşturucu tutkunu, New York'ta yaşıyor. Bir yılda yaklaşık, iki bin cinayet işleniyor. Günde 40 kadar soygunculuk yapılıyor. Listelerde bir bilgi daha bulunuyor: Her gün ortalamada, 10 irza geçme olayı gerçekleşiyor.

New York'ta her olay, show esasına dayandırılır. Bu esas, sosis satışından guvernör (vali), belediye başkanı seçimine kadar geçerlidir.

Menajer adamlarını, şöyle över: "Benim satıcılarımın başaramayacağı iş yoktur. Canları isterse Papa'ya bile, iki kişilik yatak satarlar."

Vapurlar Yok Oldu

New York, güzel bir doğal liman. Ancak liman olarak, eski önemini çoktan yitirdi. Çünkü Avrupa-Amerika arasında altı gün süren transatlantik deniz yolculuğunun, müsterisi kalmadı. Herkes altı saatlik uçak yolculuğunu seçiyor. Eski filmlerde gördüğümüz koca vapurların yanaştığı iskeleler, artık işlevini yitirdiği için o kıyılarda, kongre merkezi gibi kültür ve iş yerleşmeleri gerçekleştiriyor.

Konfor Aldatması

Biz 1950'li yıllarda, gelişmemiş ülkeler arasındaydık. Gelişmişlik açısından genelde dört sınıfa ayrılmakta olanlar arasında biz, "Gelişmekte Olan Ülkeler" sınıfına geçtik. 20. yılın ikinci yarısında sefillikten uzaklaşmış olmak, utancımızı azaltacak bir değişimdir sanılıyor.

Aslında bu göstergenin, yalnız ekonomik alan sıralaması olduğu unutulamaz. Ekonomi önemlidir ama, bu faktörün ırgarlık ölçüsü olduğunu sanmak, safdilliktir. Eğer bu iddia, bir politikacıdan geliyorsa, hain bir gizli hesabın perdelenmesidir. Ekonomik güç açısından sefillikten, daha az sefilliğe geçmiş olmak, içinde bulunduğuuz ruhsal karanlık kuyularına düşmüş olmanın tesellisi olamaz.

Öylesine şaşılacak, utanılacak, hatta yerin dibine sokası bir ruhsal değişim yaşıyoruz ki, içler acısıdır. 50 yıl önce Türkiye'nin, yıllarca gündemden düşmeyen iki ana sorunu, ispat hakkı ve üniversite özerkliğiymi.

Şimdi bu iki konu da, büsbütün utanç verici imkânsızlıklara sokuldı. Politikacılar, Adalet'in, ispat hakkının, öünü tıktadı. Oy kaygısı aşkına yerel esnafa olta olarak olur-olmaz her yere serpiştirilen üniversiteler, öyle duruma sokuldu ki, çoğu özerkliği bile taşıyamaz, gücsüzlükler içinde.

Evet... 50 yıl önce evlerimizde buz dolabı bulunmuyordu. Ama "işini bilen memur" sayısı, buz dolabından da azdı. Şimdi artık neredeyse her evimizde çamaşır makinası bulunuyor. Ama, hiçbir çamaşır makinası, işini bilenlerin kirli çamaşırlarını temizleyemiyor.

Bir zamanlar söz sahibi olmuş, ancak artık ne oldukları açığa çıkmış, gölgeli ve lekeli aileler var. Bazı politikacılar, hatta ne yazık ki bir kısım medya, sicilleri kirli kişilere alkış tutmaya devam ediyor.

Hayır Dua

Duadan, medet umulur mu? Sanırım ki sonuç kuşkulu... Elbet dua kabul olacak, medet uman da hak etmiş olacak.

Her haltı yeyip duada kurtuluş aramak, hak değil. Önce, yaşama hakkı armağanının karşılığı görevler, yerine getirilmiş olmalı! Papalar da, önce akıl kullanılmasını salik veriyorlar. Papa II. Pius, hastalandığı için hayır duasını dileyen bir kardinale, şu haberi yolluyor:

“Tamam... Kendisine onun için dua ettiğimi bildirin! Ama şunu da söyleyin ki, kinin hapları yutarsa, daha iyi olur.”

Cücelerin Gölgesi

Evet, savcı ve hâkimlerin bazı olayların üstüne gitmesi, umutludur. Bu hareketlerin önünü tıkamayan politikacılara övgümüz var ama, hiç tıkadıkları olay bulunmadığına herkes inanamıyor.

Bazı politika cüceleri, kendi güçlerinin gölgesini kullanarak, çıkar ticareti yapıyorlar.

“Kültür güneşinin alçaklıdan aydınlattığı ülkelerde, cücelerin gölgesi büyük olur” diyordu bir Doğrucu Davut (Krauss).

Şaka Üzerine

Anekdot, geçmiş bir olay... Ya da sahne... Gerçek... Fıkranın, gerçek olması gerekmez.

İkisi de kısa... Genelde tek sahneli... Bazen şimşek gibi çakar, bazen çakmazsa da olur, bir vurgu ile doruguña çıkar ve çıktıgı anda biter.

Fıkra, amacı güldürmek de olabilen bir espri ile son bulabilir. Anekdotun komik sonuçlanması şart değildir ama, sonuçlanması da aykırı olmaz. Tek veya iki baş aktörlü olabilen fıkra ve anekdotlar, çoğu zaman diyalog üzerine kurulu olur.

Anlatılanın doğuracağı tepkiler, çok değişik olabilir. Çok çeşitli nedenlerle gülinabilecegi gibi, gülmek bir yana, öfke ile karşılaşan da olabilir. Erkekleri gülmekten sancılandıran bir fıkraya, hanımlar öfkelenir. "Böyle aptalca seylere, neden güllündüğü" için.

Uzun yıllar süren bir evlilikten sonra, adam ölüür. Cenaze törenle kaldırılır. Bir hafta sonra noter, bütün aile bireyleri ve ilgilileri toplayarak, vasiyetnameyi açar. Ölenin istekleri yerine getirilir. Son olarak noter ölenin karısına "Şimdi kocanızın son isteğini de yerine getireceğim!" der.

Ve... Tabancasını çekip kadını vurur.

Yaşlı bir erkek hasta, doktoruna yakınır: "Ah o kaza ah! Yumurtalarımdan birini alıp götürdü. Çok üzgünüm..." Doktor avutur:

"Sakin üzülmeyin! Tek yumurtalı bir erkek, hadımlar arasında kral sayılır."

Bir esprinin (nereden doğmuş olursa olsun) anlaşılabilmesi için, bazı şartlar oluşmalıdır. En önemlisi, dinleyen ya da okuyanların, "şakadan anlaması"dır. Üstüne alınmamasıdır. Kendisini onların yerine koymamasıdır. Şakayı ciddiye almak hamleğine, düşmemelidir.

Ünlü Fransız yazar André Maurois, ilginç bir saptama yapar: "Her akılsız kadın, her akıllı erkeği parmağında oynatır. Ama kaçık bir erkeği idare edebilmek için, çok akıllı bir kadın şarttır."

Bu düşünceyi doğru bulan kişi, kaçık olmayan tüm erkeklerin, doğuştan kafasız olduğunu kabul etmiş demektir.

Köprüden Atlamak

Boğaziçi köprülerinden aşağı atlayıp intihar etmek, gösteriye dönüştü. Ucuz gösteri diyeceğim, diyemiyorum... Can gidiyor. Ama yine de, bu gösterinin, bir ucuz yanı var.

Önce, "ikna" olup da geri dönenin yaptığı iş, bayağı gösteridir. Dünyamızı terk etmeye ciddi niyeti olan, çenesini tutar, kendini bir anda, aşağıya bırakır. İntihar etmenin de yolu-yordamı, celebiliği vardır.

Oysa adam parmaklığın arkasına geçip, gazete fotoğrafçılarını, TV kameralarını bekliyor. Sonra da isteklerini sıralıyor. "Karım kaçı, geri gelsin!" gibisinden.

Dünyanın en büyük şehri New York'ta, o zamanın en büyük binası Empire State Building yapıldı. 1930'lu yıllarda bu binanın 300 metre yüksek üst terasından atlayıp intihar etmek, öyle yaygın bir modaya dönüştü ki, sonunda teras çevresine atlayanları önleyecek, yüksek bir parmaklık engeli yapıldı.

Şaka-ciddi bilmem. Arkadaşlarım anlattı. Bizim köprü parmaklığını aşip öbür tarafında zırlamaya başlayan intihar herveslisine, bir sevimli (!) polisimiz yaklaşıyor. Tabancasını çekip korkutuyor:

"Gir utan içeri! Vururum yoksa..."

İki Boğaziçi köprüsüne birden kilometrelerce parmaklık yapmak, zor ve çirkin. Zaten niyeti ciddi olan, yolunu bulur,

gösteri yapmaz. Bayağı intihar gösterişlerini engellemek için se, onların yanına TV kameralarını ve fotoğrafçıları yaklaştırı mamak, yeter. Ondan sonra bakın, nasıl süklüm-püklüm içeri giriyor.

Akşam Gezintileri

Tatil beldesi... Akşamüstü gezileri yapılıyor. Evli çift gezerken, adam birden karısına rica ediyor:

“Karıcığım, lütfen çok mutlu imiş gibi gülümse! Karşidan birinci karım geliyor.”

* * *

Yine böyle bir gezinti. Karısıyla gezinen doktor, karşından gelen çok alımlı ve güzel bir genç kızla, samimi selamlıyor. Hanımfendi soruyor: “Nereden tanıştıyorsunuz?” Adam: “Meslekten tabii karıcığım...” Kadın:

“Hanginizin?.. Senin mesleğinden mi, onun mesleğinden mi?”

* * *

İki çocukluk arkadaşı, yıllar sonra rastlıyor. Söyleşirken, birisi soruyor: “Evlendiğini duydum. Merak ediyorum, izle nimlerin nasıl?”

“Çok iyi... Müthiş gençlestim. Şimdi yine lisedeki gibi, hela da sigara içiyorum.”

Dönüşü de Var

İnsanlar ne olduğunu anlayıp da, “ne olacağı” sonucunu çır karabilse, iyi olacak. Düş kırıklığına uğramayacak, kafalarını duvara vurmayaacaklar.

Bu olgunun sevimli bir örneğini, Jo Herbst veriyordu. Ken-

disi, München'li (Münih'li) bir aktör ve yazardı. Birden büyük başarılar kazanmıştı. Diyordu ki:

“İnkâr etmemeliyim. Çok hızlı tırmandığım için, çevreme bakmaya zaman kalmadı. Geride bıraktıklarına terbiyeli davranışma fırsatını bulamadım. Ama biliyorum ki doruklardan düşerken, kendilerine yine rastlayacağım.”

Tiyatromuzdan Bir Anı

“Eskinin itibarı olsaydı, bit pazarına nur yağardı” tekerlemesi öylesine eskidi ki, kimse anımsamaz oldu.

Animsasa ne olacak sanki?.. Eskiden Beyazıt’ta Kapalıçarşı girişinin solunda bulunan “eski pazarı” hâlâ var mı, bilmeyorum. Adı da yanlış söylenirdi ya! Neyse... O sözcük “bit” değil, “bat” idi aslında... O da “bayat”ın bozulmuş şekliydi.

Ben buraya nereden mi geldim? “Eski tiyatrolarımız” akıma geldi de, ondan... Ben akranların çocukluğunda yıldız oyuncularımızdan biri, büyük aktör Naşit Bey’di.

Naşit Bey, tuluat tiyatrosu ustasıydı. Piyesin iskeletine sadık kalır, o da her zaman değil, içini o anda aklına geliverenlerle doldururdu. Yani aklına doğanlarla... Zaten tulu da, güneşin doğuşuna denirdi. Tiyatrodaki tuluat ise, oynayanların o anda akıllarına doğanlar niyetine kullanılan sözcüktü.

Kısacası tuluat tiyatrosu, bir oyun planına uymaz, rastgele, o anda akla geldiği gibi oynanırıdı. Naşit, Dümbüllü İsmail gibi tuluat tiyatrosu sanatçıları, artık yetişmiyor. Tiyatro artık, plansız oynanmıyor. Tuluat tiyatrosu, öldü artık.

Ama, üzülmeyelim. Onların yerini, bazı politikacılar aldı. Onlar da, hiçbir oyun planına uymadan, rastgele, o anda akıllarına geldiği gibi oynuyorlar. Milleti de oynatıyorlar.

Ciddi niyetiyle oynadıkları oyunlar, kendiliğinden mizaha dönüşüyor. Üstelik, bilerek değil, hiç farkına varmadan oynadıkları oyunlar, katılıyor.

Naşit ve Dümbüllü, bu kadar güldüremezlerdi.

Perde Arkasında

Birleşik Amerika, ilginç bir ülke... 240 milyon nüfusuyla ilginç olmanın ötesinde, dünyanın en iyi üniversitelerinin bazıları da, orada... Çok sayıda Nobel ödülü alanların Birleşik Amerika'dan çıkışması, aya gitmeleri, uzayın fethinde çok önemli rol oynamaları övgüye değer.

Bir de, ters tarafından bakalım. Birleşik Amerika; Kuveyt, Suudi Arabistan, Emirlikler petrolleri kendi uşakları sandığı krallar-emirler elinde kalsın diye, 1991 Körfez Savaşı'na girdi. Etrafindakileri de sürükledi... Zavallı Türkiyemiz dahil.

Neydi o, Baba Bush ile Turgut Özal samimiyetleri?.. Öyle yakın görünüyorlardı ki, sanki mahalle arkadaşydılar. Birbirlerinin ensesine şapık bile atıyorlardı sanki.

Kendisini unutulmaz kılma uğruna, Türkiye'yi ateşe atmak için can atan Turgut Özal: "Bir koyup, üç alacağız" diyordu. Sonunda ufak (!) bir farkla, bir koyup, üçün birini aldık. Körfez Savaşı, girmediği halde Türkiye'ye 50 milyar dolara mal oldu.

Sonunda Baba Bush ile Turgut Özal, yine dost kaldı. Olan, toplumumuza oldu.

Bardak Biçimi

Benim çok önemsediyim eşyadan bir örnek, bardak olayıdır.

Önce, ince belli çay bardağını alalım. Bu çay bardağı, kullanma zorunluklarının ortaya çıkardığı, parlak bir biçimdir. Onun ince belli oluşu, artistik keyiflerden doğmamıştır. Ince belli oluşu, yukarı doğru genişlesin de, en üstte çayın çok ısitmadiği genișlemeden tutulan bardak, kayıp aşağı düşmesin diyedir.

Çayı soğutmasın diye, camı da incecik olur.

İster şerbet, limonata, ayran, isterse de başka zikkim içilsin, bardakların kalın camdan yapılmasında, kullanışa aykırı bir saçmalık vardır. Çünkü hele önceden soğutulmamış kalın camlı bardak, içine konan limonatayı, bir anda ısıtır, içme keyfini berbat eder.

Kalın camlı, bodur ve şişman bardaklar, kullanana eziyet-tir. Ama bunları konuklarına ikram edenlerin de daha düşün-celi olmaları gereklidir.

Bu kullanışsız ve zevksiz şeyleri çizen endüstri tasarımcılarının, meslekten atılmaları doğru olur. Bardak üreticilerinin ise, çizim züppeliklerine kulaklarını tıkayarak, ömründe çok amaç-li-çok bardak kullanmış deneyimli insanlara, danışma borçları vardır (benim gibi).

Bardak, ince-uzun ve ince camlı olmalıdır.

Komik Mizah Değildir

20. yüzyılda psikoloji, mizahtan kaynaklanan bilinçaltı ruhsal olaylarla çok ilgilendi. Bazı gerçek oluşumlara da ulaştılar. Ancak gülme denen bedensel yansımının mizah içindeki yerini anlayamadılar. Sandılar ki gülmek, mizahtan koparılamaz doğal sonuçtur.

Mizah, aklın silkelenmesidir. Akla pusu kurarak, onu şaşkınlığa düşürmek, sonra da kendini toparlaması için hızla ve şimşek gibi çalıştırılmaktır. Mizah, akla antrenman yapırır, onu formda tutar. Elbet aklı çalıştırmanın, başka yolları da vardır ama, toplu yaşamda, iş dışında kafa çalıştırmanın, mizahtan başka kırbaç yoktur.

Mizahın (hâlât) sadece ve sadece güldürme amacı taşıdığını sanan aydın kişiler bile yaşamakta... Bu kişiler arasında bile "Yahu! Bir fıkra anlat da, gülelim!" diyenler bulunuyor.

Bu gibi kişilere fıkra anlatmak, beyhudedir. Çünkü anlamazlar. Fıkranın vurucu esprisi gelir-geçer, bu tipler ise hâlât anlatanın yüzüne bön-bön bakmayı sürdürürler. Bu durumda anlatana, sıkıntından hafakanlar basması doğaldır.

Esprisi olmak koşuluyla fıkralar, günlük yaşamın da tuzu-biberi olabilirler. Anlatılabilir olan fıkraları seçmek, akılda tutmak, sonra da güzel anlatmak, makbul insanların dostlarına neşe kaynağı sunmuşudur. Sohbet havasını güzelleştirmeye katkıda bulunmaktadır.

Ancak, anlatan da haddini bilmeli, konuşma fırsatını kötüye kullanmamalıdır. Anlatacagini çocukluk sahnelerinden

alıntılar yaparak, sözü macunlaştırmamalıdır. Sonra da anlatıldığı fıkra gerçekten ne denli gülünç olursa olsun, kendisi kahkahaya patlatmamalıdır. Gülmek, anlatanın değil, dinleyenin hakkıdır... Eğer gülebiliyorsa.

Bir fıkayı akılda tutabilmek için, mizah ve bellek yeteneklerinin yanında, o fıkayı sevmek de gereklidir. Elbet ayrıca duyduğu mizah zevkini başkalarına iletme cömertliği de rol oynar. Bir fıkayı unutmamak için, duyar-duymaz ve sever-sevmez, hemen birkaç kere başkalarına anlatarak belleklere yerleştirmek, iyi bir alışkanlık olur.

Fıkra anlatımında dinleyenin rolü, anlatandan da önemlidir. Öyle kişiler vardır ki, fıkra anlatma alışkanlığı edinmemişlerdir ama, mizah yetenekleri olduğu için anlatılanı hemen anlarlar, algılarlar. Akılları çalışmaya hazır duran bu tip insanlar, yerinde tepkilerle zincirin halkasını tamamlarlar.

Denir ki: gün gelecek, bilgisayarlar düşünecek kadar ileri bir düzeye çıkmış olacaktır.

Olur mu, olmaz mı tartışmasına girmeden denebilir ki düşünmek, mantık temeline oturan bir dizi olduğu için, belki de gün gelir bilgisayar marifeti olabilir.

Ancaak, mizah fantastik bir olaydır. Düşünme dizilerinin dışındadır. Mekanik kökenli bilgisayarlar (tipki mekanik kafalar gibi), fantezi yapamaz. Bu nedenle gün gelip de düşünen bilgisayarlar yapılsa bile, bu cihazlar kesinlikle mizah yapamayacaktır.

Hemen şart saydığım bir ekleme yapacağım.

Bilgisayar mizah yapamaz ama, çok verimli komik sonuçlar verebilir. Yani, mizahın uşakları olan maskara ve şaklabanların yerini alabilir bu sonuçlar.

Bu durumda insanlar, hâlâ mizahın ne olduğunu anlamamış aydın kişiler dahil, bilgisayar ürünü maskaralıklara, katıla katila, hatta sancılanarak güllerler.

İşin acı yanı şudur ki bu insanlar, hâlâ mizahtan anladıklarını sanırlar.

Duvar Yazılıları

Ömründe iki sözcüğü yan yana getirip de yazmaya üşenen nice kişi, helaya gidince coşar, duvarları yazılarla donatır. Ama yine de bu "yazar"lar, ücret veya alkış beklemeyen, özverili kişilerdir.

Graffiti denen ve İtalyanca duvar yazısı anlamına gelen bu yazılar, bilimsel olarak üç ana bölümde incelenir:

1- Toplumsal ve siyasal sorunlar üzerine ileri sürülen görüşler, 2- Başkalarının ve kendisinin cinsel tutumları üzerine düşünceler, 3- Anlamsızlıklar üzerine anlamlı söz etme kaçıncıları.

Alman psikoloji dergisi *Warum*, hela duvari edebiyatı konusunda, şu örneği vermektedir:

To be is to do (Camus) (Olmak yapmaktadır)

To do is to be (Sartre) (Yapmak olmaktadır)

Do be do be do (Sinatra) (yap-ol-yap-ol-yap)

Günah Çıkarmak

Katolik kilisesinin önderlik ettiği işlerden biri, günah çıkmak... Bu öyle bir umut kapısı ki, sanırım suç işlemeyi teşvik ediyor. Öyle ceza kanunlarındaki gibi suçların tanımı, karşılığı olan cezaların da ne olacağı, hiç belli değil... Hepsi papazın takdirine bakıyor. Sorun basit: Parası bol olan, çok suç işleyebiliyor demektir.

Papazlara gelince, onlar ayrı âlem... Örnek mi? İşte:

Paris'in eski zamanında, en güzel ve en zarif hanımlardan Madam de Coulanges, günah çıkarmak için papaza gidiyor. Günahlarını, öyle edebiyat diliyle, öylesine güzel anlatıyor ki, papazın içi geçiyor. Günahların kefaretini falan unutmuş, diyor ki:

"Madam! Bu kadar çok günah... Bu kadar şiir..."

İyi mi? Ya bu papazın günahını kim çıkaracak?

Geçmişe Dönüş

Yıllar önce pek ünlü bir iş adamımız, Birleşik Amerika'daki çalışma yöntemlerini açıklayan bir yazıyı çok ilginç bulmuş, tarihiklarına kopyasını yollamıştı.

Yazı, resmi-özel her türlü yöneticinin, günlük çalışma özeliliklerini belirtiyordu. Örneğin bakan, başkan ve genel müdür düzeyindeki çalışanlar, gündelik işe zamanlarının ancak yüzde beşini ayıryorlardı. Yüzde 15 bir-üç yılın, yüzde 20 üç-beş yılın, yüzde 60 ise beş yıldan sonrası planlamasına ayrılmıştı.

Yardımcıları ise, bir-beş yıl sonrasında, zamanlarının yüzde 50'sini, beş yıldan sonrası yüzde 45'ini ayıryorlardı. Gündelik işe, yine yüzde beş ayrılmıştı.

Bölüm direktörleri de, birinci beş yıla daha çok zaman ayıryorlar, beş yıldan sonrası için, yüzde 30'unu kullanıyorlardı. Gündelik iş için ayrılan, yine yüzde beş'ti.

Çalışma programlarının en önemli yanı, bütün üst makam sahiplerinin gündelik işe, zamanlarının yüzde beşinden fazlasını kesinlikle ayırmayılsalarıydı. Çalışmanın büyük ağırlığı, "gelecek zaman" planlamasında kullanılıyordu.

O günlerde bir akşam yemeği sohbeti sırasında ünlü iş adamımız, bana bizdeki farkı sorunca ben: "Bizde de hiçbir bakan ve üst yönetici gündelik işe zamanının yüzde beşinden fazlasını ayıramaz" demiştım. Hayretle baktığı için, eklemiştim:

"Fark şurada: Kalan yüzde 95'ini, altı ay önce pislikleri temizlemeye ayırır."

Bu trajikomik gerçeğe, gülmek takatını bile bulamamıştık... Bugün durum daha da kötü.

Hukuk Dersleri

TBMM Başkanı "Dünyanın hiçbir yerinde parlamenter sistemlerde, parlamentonun üzerinde bir güç yoktur" diyor. Oysa bu düşünce yanlış, doğruları söyle:

"Demokrasi, çoğunluğun azınlığa hükmetmesi değildir, demokrasi TBMM'deki çoğunluğun azınlığı gözetmemesi, yadışması, hiçe sayması değildir... TBMM ulusal egemenliğin yasama bölümünü kullanmakla yetkili kılınmış organlardan biridir. Yargı yetkisi, onun elinde değildir. O bakımdan TBMM ulusal egemenliğin, yegâne tecelligâhı可以说lamaz..."

Bütünü çok iyi yansitan bu değerli görüşler, Anayasa Mahkemesi önceki başkanlarından, Sayın Yekta Güngür Özden'e aittir. Sayın Özden bir ek daha yaparak, konuyu büsbütün aydınlatıyor:

"Asıl üstünlük, Anayasada da değildir. Asıl üstünlük, evrensel hukuk kurallarındadır. Ve hukuk kurallarının, yazılı olanları kadar, yazılı olmayanları da değerlidir. Anayasa koymak dahi bağlı olduğu, evrensel ve üstün hukuk kuralları vardır."

Besleme Basın

Geçmişte de, pek ilginç olaylar yaşamıştık. 1950'li yıllarımızın ortaya çıkardığı sevimli bir deyim vardı: "Besleme Basın"... Bu deyime giren gazeteler hükümet tarafından, "resmi ilan"la beslenirdi.

Bu gazeteler okunmazdı ama, basılırdı. Kimse almazdı ama, satılırdı. Nasıl mı?.. Devlet zoruya... Devletin para musluklarını elinde tutan politikacıların zoruya.

Bu besleme basının en ilginç örneklerinden biri, Başbakan Adnan Menderes'in yakını olan Mükerrem Sarol'un, gazetesiy-

di. İktidarı, körü körüne överdi. Okunacak yanı olmayan, kof bir kâğıt tomariydi.

İlan gelirleri dışında, olağanüstü çok sayıda "hatır abonesi" de vardı. Zorla abone yapılanlardan başka, yaranmak için abone olan, çok sayıda kişi ve kuruluş bulunuyordu. Ancak gönderilen gazete paketlerinin açılmadan, hurda kâğıt kuruluşlarına aktarıldığı bilinirdi.

Durumu TBMM'ye götürüren bir muhalif milletvekili, kürsüde soruyordu:

"Bu meddah şaklaban gazetenin, bu kofluklarına rağmen, bu kadar satılmasını, resmi ilan almasını sağlayan 'ne'si var?.."

Arka sıralardan bir ses "Sahibi!" demişti.

Karişan Bir yazı

Politikayla uğraşanlar arasındaki parti değiştirmelerinin gerçek anlamını algılayamıyorum. Bakıyorum adam bir parti de genel başkanın uşağı gibi, kişiliksiz... Gün geliyor, bir sabah vakti başka bir partide geçiveriyor.

Bizim siyasal partiler, tavuk kümeslerine benzıyor. Genel başkan, kümesin tek horozu... Hangi tavuğu isterse, onu sevindiriyor. Ama horozlar, tavukları kümesin dışına, kesinlikle bırakmıyorlar. Çünkü bir de bakıyorlar ki kendi tavuklarının üstüne, komşu kümesin horozu çıkmış. Zaten tavuklara göre, üstüne hangi horozun çıktıgı, farketmiyor.

Ah Bu Şüphe?

Adam, karısına güveniyor. Belki, kendisine de güvendiği içindir. Ama içinde, hafiften bir kuşku kırırdı. Kadın bazı günler, evden çıkışın saatlarca kayboluyor. Akşamüstü de eve, yorgun dönüyor.

Günün birinde koca, karısını izlemeye karar veriyor. Gizlice peşine düşüyor... Bir de bakıyor ki kadın, bir otelden içeri giriyor. Koca hemen, karşısındaki otelde bir oda tutuyor. Pencere-

de nöbete geçiyor. Karısı karşısındaki bir otel odası penceresinde görünmesin mi? Biraz sonra bir adam yaklaşıp, karısını kolları arasına almasın mı?

Ve hemen perdeleri kapatıyorlar.

Sonasını görmeyen adamı, hâlâ tereddütte... "Ah bu şüphe?.. Ah bu şüphe?.." deyip duruyor.

New York ve Washington uçak saldırısını kimlerin yaptığı konusunda hâlâ kanıt (delil) arayan bazı ülkeler ve bazı politikacılar gibi.

Sanat ve Teknik

Sanat konusuna girerken, az ya da çok teknike bağlı olduğunu, anımsamak gerekiyor. Tekniğin bütünüyle dışında, bir sanat dahi yok. Öte yandan teknığın de “sanatlaşma” yönlerine uzandığı, durumlar bulunuyor.

Teknolojinin ne olduğunu anımsayalım. Bazı sözcüklerin sonundaki “loji” ekinin, eski Yunan’daki “logos”tan aktığını da unutmayalım. O zamanlar teknoloji sözcüğünden, “sanatlı el marifeti” anlaşılırdı. Bu sanat sözü ise, şimdi bizim “zenaat” dediğimize de yakın bir anlamda kullanılmıştır.

Günümüzde teknoloji sözünden, “bir araştırma alanı için gerekli tüm teknik düzenlemeler” anlaşılıyor. Ya da, “belirli bir bitirme akışının düzene sokulması” kastediliyor.

Sanat ve teknığın ilişkileri konusunda olabildiğince çok şey anlatan bir tanımı, Lohberger söyle yapıyor: “Bir zamanlar ruh'a sahip olan teknike, sanat adı verilirdi. Ruhunu yitirmiş olan sanat ise, teknik'tir artık”.

Sanat da, bilim de, teknoloji temeline basarak ayakta durur ve yükselir. Teknolojinin, her ikisini de “yatakladığı”, söylenebilir. Amaçlarına yaklaşma desteği vererek, çabalarından sonuçlar alınmasına yardımcı olur.

Çok derinlerine gitmeden, biraz eski zamana bakarsak görürüz ki, 19. yüzyılda kullanılan tüm enerjinin yarıdan çoğu, insan ve hayvan kaslarından üretiliyordu. Bugün artık insanların, gelişmemiş ülkeler dışında beden gücü kullanmalarına, neredeyse gerek kalmamıştır. Teknoloji yardımıyla hayvanlar bile, rahata erişmişlerdir.

Her türlü üretimde verimin artırılması, çalışma saatlerini aşağıya indirmiştir. Bu gelişmeden çıkan parlak sonuç, insanların kullanabilecekleri serbest zamanlarının çoğalmasıdır. Yaşamlarında kültür ve sanata, daha çok zaman ayırabilme olanağına kavuşmalarıdır.

Bireyleri de, onların toplaşıp meydana getirdikleri toplumları da, insanlığa yakışan düzeye çıkarabilecek tek etken, gerçek kültür ve sanatın yol gösternesyle sağlanır.

“Sanat bir dil’dir, en yüksek anlamıyla da, sosyal bir işlevdir” diyordu G. Hauptmann. Öte yandan: “Sanat amaç değildir, aksine insanlığa bir hitap biçimidir” diyen ise, besteci Mussorgski idi.

Değişik sanatların, birbirinden kesinlikle uzak ve kopuk olması, düşünülemez. İfade, alan ve biçimleri hiç de birbirine benzemese bile, “sanatın bütünlüğü” geçerlidir. Bunu da yine bir besteci, R. Schumann, şöyle dile getirir:

“İyi yetişmiş bir müzisyen Raffaello Madonna’larından, bir ressamin Mozart senfonilerinden aldığı zevki alır. Doğası huzurlu olan her aktör, bir heykel sanatçısı için görsel bir biçimdir. Ressam şiri resimleştirmir. Bestecide ise, resim notalarla dönüşür.”

Sanat dünyaya ve yaşama, kendi gözleriyle bakar. Böylece sanatın gördüğü, kendi merceğiinden geçirdiği gerçeklerdir. Evet, sanat merceği görüntüleri değiştirir ama, gerçekleri değiştirmez. Sanatın gözleri, gerçeklerden uzaklaşmaz, kopmaz. Hayal gerçeklerden kopmuşsa, sanattan da kopmuş demektir.

Öğüt Vermek

Dünyanın en kolay işi, öğüt vermek... Yanlış anlaşılması, öğretmek değil, öğüt vermek... Kim olursa olsun herkesin, verecek bir öğüdü bulunuyor... Ya da, bir dizi öğüdü.

Öğüt vermek, hazır edilip paketlenmiş düşünceleri, karşısındakiin göz ve kulak deliklerinden sokuşturmayla uğraşmak... Öğüt, tapon mal... Ne denli çok ambarlansa, beklenmedik zamanda bitiriverir.

Oysa öğretmek, öğüt vermeye hiç benzemez. Öğretmek, sonuçları doğuran nedenlerin sentezini yaparak, öğretilene öünübü töreceği aydınlıkların anahtarını vermektir. Onu, kendi gücüyle sonuçlar çıkarabilecek, düşünebilme ufuklarına ulaştmaktır.

Piramitler Arasından

Mısır'la ülkemiz ilişkileri, son dönemlerde eski burukluğunu yitirir gibi oldu... Oldu falan ama, neyse... Ben yine de sevdigim bir fikrayı, anlatmaktan vazgeçemem.

İki vatansever Mısırlı, bir akşam vakti çölde kumlara uzanmış, o görkemli piramitlerin arkasında batmakta olan güneşin zevkle seyrediyorlar. İkisi de, gururlandıkları piramitlere uzun uzun bakıp, duygulanıyorlar. Birisi soruyor:

“Biz son olarak hangi savaşı kazanmıştık?” Öteki:

“Aida Operası ikinci perdede.”

Başarı Kazanırsa!

Aradan bir yüzyıl geçti, Einstein'in Görecelik Teorisi'nden beri... Almanya'da yüksek akademik payelere erişen Einstein, Nazi'lerin 1933'teki iktidarından sonra Musevi olduğu için Almanya'dan ayrılip, Birleşik Amerika'ya göçmüştü. Diyordu ki:

“Bu teori başarı kazanırsa, Almanlar bana Alman diyecekler, Museviler de Musevi... Ama eğer başarı kazanamazsa, Almanlar bana Musevi diyecek, Museviler de Alman.”

Şakadan Anlamamak

Politikacıların korktukları işlerden biri, kendilerinin mizah konusu edilmesidir.

Hangi politikacıların?.. Elbet çürük politikacıların... Kendine güvenen, aklından ve yaptıklarından korkusu olmayan politikacı, kendisinin mizah konusu yapılmasına, kesinlikle küşmez. Öfkelenmeyi, aklına bile getirmez. Hatta hiç sözü edilmemezse, "beni unuttular" diye üzülür.

Çürük politikacının ise mizah konusu olmaktan ödü kopar. Kendisinin, acaba hangi çarplığını ortaya çıkaracaklar diye, endişe içindedir. Çünkü bilir ki mizah, insanlara ayna tutar.

Kabahat, aynayı tutanda değildir. Aynaya, o çarplık hayalini yansıtandardır. Mizah, "benzetmeye" çalışmaz. Aynadaki çarplık hayal sahibine benziyorsa, kabahat aynada da değildir.

Aklına ve kendine güvenen, "şakaya dayanır". Ötekilerse, "şakaya dayanmaz". Çünkü kendileri ortaya çıkar. Şakaya dayanmak ve dayanmamak, akıllılarla aptalların ayırdedilmesine yarayan mihenk taşıdır.

Bir ek zorunludur: Elbet şaka da, eşek şakası olmamalıdır.

Müziği "Görmek"

Herbert von Karajan, 20. yüzyılın en ünlü orkestra yöneticilerinden birisi... Ünlü Berlin Filarmoni Orkestrası'nın yöneticisi. Biraktıkları arasında, CD ve bantlara geçmiş çok seslendirme

bulunuyor ama, öte yandan da çok renkli bir kişilik... Hakkında çok şey anlatılıyor ve yazılıyor. Gözleri kapalı orkestra yonetmesine, takılanlar olmuş, notalara bakmadığı için... O durumu, şöyle açıklıyor:

“Zor öğreniyorum. Bir müzik eseri bende, üç yıldan önce ‘oturmuyor’. Ama ondan sonra benim, notalara bakma gereksinmem yok! Ben gözlerimi kapayınca artık, müziğin kendisini görüyorum”.

Karajan “müziği görmek!” diyor. Ben bu sözler üzerine duygulanıyorum ama, ne demek istediğimi anlamıyorum. Aynı dili konuşmadıkça, böyle bir istek zaten beyhude!

Meslek Seçimi

Her genç insanı tereddütte bırakan sorun, hangi mesleğin seçilecek olmasıdır.

Yeteneğin önemli rol oynadığı sanat kolları, ya da sanata yakın kollar için bu duyarlılık, bir derecede hoşgörülebilir... Ama bir derecede... Çünkü sanatla ilgili kollarda bile, en az yetenek kadar önemli özellikler bulunuyor: Ahlak, kavrama gücü, sahibi, çalışabilme gücü gibi.

İlle de başarı kazanmak deyip, olayı kitlelerden uzaklaştırma kuşkusunu yaratmayalım. Bu saydığımız özellikler zaten, hangi meslek olursa olsun şart. İsterse sanatta olsun, bunlar olmadan yalnız yetenekle başarı, ancak şarlatanlıkla kazanılmış gibi görünür... Balon patlayıcaya kadar.

Önemli olan, hangi mesleğin yapıldığı değil... “Nasıl yapıldığı”dır, önemli olan.

Doğru Anlamlar

Dilimizde öyle sözcükler var ki, sicilleri bozulmuştur. Oysa zavallı sözcüklerin, hiç kabahatı yok... Tertemiz anlamları var... Türk Dil Kurumu sözlüğünden bir örnek verirsem, ne demek istediğimi anlatırım sanıyorum... Örneğin: “Eğrilmekte olan yün,

keten gibi şeylerin tutturulduğu bir ucu çatal dequek” gibi masum bir tanımın, ne demek olduğunu bulalım: “Öreke” demek...

Bu zavallı, bu masum sözcüğün anlamı, “yok ebevin örekesi!” deyince, yanlış anlaşılıyor. Sözcüğün kabahatı yok, suç, onu niyeti bozuk kullananda.

Gelelim ‘Hergele’ sözcüğüne... Anlamı, niyete göre değişiyor. “Çok hergele herif!” deyince, bazan iltifat sanılıyor. Oysa hergele, “evcilleşmemiş yabani at veya eşek sürüsü”ne verilen addır.

Yalan Üzerine

En unutulmayan anılar, elbet en genç yaşlarda baştan geçenler... Elbet, hepsinden önce, okul anıları.

Öğretmenlerle öğrenenlerin karşılıklı olarak birbirine karşı hazırladıkları pusular, bu sevimli sahneler dizisinin incileri oluyor. Profesör derste anlatmaya başlıyor:

“Bugünkü dersimizin konusu ‘yalan’ üzerine olacak... Önce şunu sormak istiyorum: İçinizde benim, ‘Yalan’ kitabı okuyan var mı?”

Öğrencilerin çoğunluğu, “Elbet okuduk Hocam!” diye gösterilere girişiyor. Profesör konuşmasını sürdürüyor:

“Böylece konuya, canlı bir giriş yapmış oluyoruz. Çünkü benim bu kitabı, henüz basılmadı. Gelecek ay yayımlanacak...”

Resim Yaparken

Raffaello... Rönesans İtalya’sının, büyük sanatçısı... Pek çok eseriyle donattığı Vatikan kilise-sarayında, bir duvar resmi yapmakta... Başına dikilen iki kardinal, hem resmi seyrediver, hem de edepsizce ve cahilce, eleştiriyorlar. Birisi resimdeki Aziz Paulus'u göstererek “Yüzü de fazla kızarmış” diyor. Raffaello hem işini sürdürüyor, hem yanıt veriyor:

“Kilisenin kimlerin elinde kaldığını görüyor da, ondan yüzü kızarıyor.”

Zaman İçinde Ziplarken

Cumhuriyetimizin 10. yılı kutlanırken, ben ortaokul öğrenciydim. Hatta 10. Yıl Marşı'ni biz Pertevniyal'de, müzik öğretmenimiz Mesut Cemil Bey'den öğrenmiştim.

15. yıl kutlanırken, yıl 1938 olmuştu. Lisenin son sınıfındaydık. İhsan Kongar, Nurullah Ataç, Reşat Ekrem Koçu beyler ile, Keyise İda Hanım gibi harika öğretmenlerimiz vardı.

Biz Pertevniyal Lisesi'nde hep, tutumlu yaşamak zorunda olan ailelerin çocuklarıydık. Bundan gocunmak, aklımızdan geçmiyordu. Pantolonumuzun yamalı, ayakkabılarımızın pençeli olması, bize viz geliyordu. Çeyrek ekmeği işkembe çorbasına batırmaktan mutluyduk. Başka isteğimiz yoktu.

Eminönü Halkevi'nde ders çalışıyor, ayrıca kitap okuyorduk. Naşit Tiyatrosu'na gidiyor, Şehzadebaşı sinemalarında opera filmleri seyrediyorduk. Şehir Tiyatrosu'nda da, oyun kaçırmazdık.

Cumhuriyetin 20. yılı kutlanırken, mimarlık öğrencisiydim. Savaş yıllarda olduğumuz için, karnımız doymuyordu. Düppedüz yarı açtı. Yaşam çok zorlaşmıştı. Ama hem okulda hem dışarıda kahrolasıya çalışıyor, kitap okumayı, tiyatroya-konsere gitmeyi de savsaklımadık.

Bütün bu çileli yıllarda benim aklımda kalan, sadece ve sadece, mutluluk duygularıdır... Sadece... Biz yarı aç-yarı çıplaklıktı ama, mutluyduk.

Çünkü o yıllarda devletimizin üst kademelerinde, şaibeli insanlar yoktu.

Biz Türkiye'nin, 50-60 yıl sonra (yani şimdilerde), dünyanın en ilerlemiş beş-on ülkesinden biri olacağına, yürekten inanıyoruz. 2000'li yıllarda hayal ettiğimiz Türkiye, bize yürekler dolusu umut veriyordu. Bir kısmımızın, bu yılları göremeyeceğini bile bile... (Şimdi bir parantez: Keşki ben de görmeseydim!)

Cumhuriyetin 30. yılı olan 1953'de, ülkeyi arkasından hançerlemeye çekinmeyen yobaz hortlamaları, uç vermeye başlamıştı. Demokrasi diye kılıf geçirilmiş keyfi coşkunluklar, fokurduyordu. Üst yönetimin kravatlı yobazları (Adnan Menderes) Meclis üyelerine, "Siz isterseniz hilafeti bile getirebilirsiniz" diyecek kadar pervasız davranışlıyorlardı.

Şimdi yine, zamanda ziplayarak günümüze atlayalım.

Türkiye endüstrisi, o zamanlar ummadığımız kadar gelişti. Artık çok sayıda kaliteli otomobil yapıp, ihraç edebiliyoruz. Tekstil ve yapı endüstrimiz çok gelişti. Her konuda çok iyi endüstri tesisleri kurduk. Ev aletleri kullanımını yaygınlaştı. Konfor da öyle...

Daha önemlisi, yüzbinlerce – milyonlarca çağdaş insanımız yetişti.

Ama biz yine niçin, yine boğazımıza kadar bunalıma batık?.. Niye?.. Geldiğimiz yerin yolu, mantık-hesap ve ahlaktan geçmiş olamaz. Bu sonucun nedenleri, bilgisizlik ve ahlak fukaralığından kaynaklanmış olmalıdır.

Aklımın bastığını açıklamaktan da, çekinecek değilim. Demokrasi ile cahillik ve ahlaksızlık bağdaşmıyor.

Balayı Gezisinde

Her yerin, her olayın, kendine göre modası var. Amerika'da ise moda, yeni evlilerin Niagara Şelaleleri'ne, balayı gezisine gitmesi.

Marie ile Jo, uzun aşklarını nikâhla noktalıyorlar. Sonra da, hemen Niagara trenine gidiyorlar. Şampanyalı bir restoran yemeğinden sonra, kompartimanlarına çekiliyorlar. Biraz sonra Marie'nin sesi duyuluyor: "Jo! Seninle evlendiğimize inanamıyorum."

Biraz sonra Marie, iyice rahatlıyor. Artık, sesini de kontrol etmeden boyuna: "Jo! Seninle evlendiğimize inanamıyorum" deyişini sürdürür.

Gece yarısını epeyce geçtikten sonra, komşu kompartmanda kalan yaşlı adam, Jo'nun kapısını tıklatıyor:

"Hey Jo! İnandır artık be! İnandır! Geberdik uykusuzluktan..."

Artık Kurtulmalıyız!

Önce millete demokrasi diye yutturulan bugünkü devlet işleyişini kesinlikle ve hemen değiştirmek, ülkenin geleceğini karanlıklardan kurtarmanın tek yoludur.

Ülkemizdeki politik yönetim biçimci, siyasal parti genel başkanlarının paylaştığı bir diktatörlük uygulamasıdır. Siyasal parti üyelerini genel başkanların çevresindeki uydulara dönüştüren bugünkü siyasal partiler ve seçim kanunlarını, hemen değiştirmek, çıkışa giden yolun kapısını açmaktadır.

Aksi halde ülke, hisseli padişah uygulamaları zulmünden, hiç mi hiç kurtulamaz. Ülkemizi, bugün içinde bulunduğuımız durumdan, daha kötü günler-yıllar bekler.

Sıfırın Altı

İnsanların zihinsel ilkellik yıllarda, sıfır kavramı bile henüz gelişmemiş, Çinliler biliyorlar ama, bir sayı olarak tanımiyorlar. Mayalar biliyorlar ama, kullanmıyorlar.

Ancak insan zihinsel gücü şimdi bile, zamanın boyutlarını ve sonunu kavrama aşamasına varabilmiş değil.

Ama şimdi artık sıfırın ne olduğunu insanlar, beş para etmediği halde politikanın başına geçmiş kişilerin, sıfırın çok alındıktaki kuyulara düşmelerinden anlıyorlar.

Eski İstanbul Surları

Bir ülkede, bir şehirde, eski eserleri korumak, uygarlığın ön şartı. Korumayan toplum, uygar değildir. Daha başka sıfatlar da yakışır, şimdilik keselim.

Dünyada korunmasına çalışılan, çok eski eser örneği gördüm. Çin'deki Çin Seddi'nden, İtalya'daki Pompei Harabeleri'ne kadar. Eski eser saygısı, yeni kurulmuş ülkelerde daha şiddetli oluyor. Birleşik Amerika, Avustralya gibi...

Bu iş bizim toplumda, yüzyıllarca anlaşılmamış... Bergama Tapınağı'ni yabancılara, "mermer parçaları" diye veren padişahlar bile, başımızda olmuş.

Tarihteki en önemli 10 mimarlık eserinden biri olduğuna inandığım Ayasofya'yı önemsememiz... Sanırım Cami yaptıktı diye... Oysa Bizans surlarını, yüzyıllarca önemsememiş. Hele Marmara kıyılarında denize inen surların görkemli güzelliğini, sahil yolu yaparak mahvettiler. Kara surlarına ancak son yıllarda, biraz bakar gibi olduk. Topraklarımızdaki bütün eski eserleri, kaynağını-dinini ayırdetmeden korumak ve bakmak, uygarlık görevi olmasının yanında, vicdan görevimizdir.

Ancak, geçenlerde Yedikule'den Edirnekapı'ya giderken, insanlık dışı bir olayı, yine gözümlle gördüm. Gelenleri korkutmak için kademe kademe yapılmış o kocaman sur duvarlarının en dışında, dışardan gelene ilk engel olarak yapılmış, yine kocaman bir hendek vardır. Sanırım 10 metre kadar genişlik ve sanırım 5-6 metre derinlikte.

Bu hendekler 1956-57 Menderes tahribatında (adına İmar Humması demişlerdi) şehirde yıkılan binaların molozlarıyla doldurulmuştu. Şimdi üzerlerinde bostanlar kurulmuş... Kim, kimin malını bostan yapmış, bilinmez.

Su dolu ya da boş, bu hendekler, sur düzeninin ayrılmaz bir unsuruysu. Doldurulmaları, vahşet derecesinde vahimdir. Boşluk bile olsa bu boşluğun, anıtsal olduğunu, ancak boş kafalar anlamaz.

Ey ilgililer! Kültür Bakanlığı, İstanbul Belediyesi, Koruma Kurulları! Makinaları sokun! Bu vahşi saldırıyı, birkaç günde yokedin lütfen.

Böylece, surların, asıl inşa edildikleri zamanki etkisi, yine canlandırılmış olacak. Sadece kılıç-kalkan ve mızrakla, bu surların nasıl aşılıp da İstanbul'un fethedildiğine, büsbütün hayret edilecek... Yabancı turistler, hayran olacak.

Öte yandan din ticareti yaptığı halde Müslüman İstanbul şehir yapısı ve mimari etkisini mahveden Menderes İstanbul tahribatının hiç olmazsa bir ayıbü (ve yazık ki bütün yok edilenler, yerine getirilemez), temizlenmiş olacak.

Bundan daha ucuz sabun bulunamaz.

Müstehcen Nedir?

Resim ve heykel sanatında açıkça sunulan "açıklık"lar, hiç bir zaman müstehcen sayılmamıştır.

Elbet edebiyatta da, dolayısıyla mizahta da, her açık olan müstehcen olmamıştır. Zaten hangi sanattan olursa olsun her eser, "sanat eseri" olabilme payesine erişince, müstehcenlik sınırlarını uzaklara iter.

İnsanların giysi alışkanlıkları, nereleri örttüklerine ve toplum görgülerine göre, müstehcenliği önleme amacına dönüktür... Haklı olarak. Kadınlar da, elbet erkekler de, edep yerlerini örtmek zorundadırlar. Örtmezlerse, hem müstehcen, hem de gerçekten, çırkin olurlar.

Ancak öte yandan açık ya da müstehcen yorumları, kötü

yürekliğin (içi bozukluğun) etkisi arttıkça, daha geniş lekelere yayılır.

Böyle kişilere anlatılmalıdır ki, eşekler de giyinmezler ama, bu yüzden müstehcen olmazlar. Demek ki bizatihî eşek, bütünüyle müstehcen değildir.

Savaş İçinde

Benim kuşağımın neler çektiğini, şimdi anlatsak bile, çok zor anlaşılır. Bezdirmeden olabiliyorsa, tatlı tarafından bir örnek vereyim isterim.

İkinci Dünya Savaşı'ndayız. Karneli ekmek günde 150 grama kadar inmiş... Katık, zaten zor bulunuyor. Düppedüz açız. Ama o günümüzün önemli derdi, bardak bulunmuyordu bardak... Biz çareyi şöyle bulmuştuk: Şişeleri kısaltarak, bardak yapiyorduk... Böyle: Şişenin bir yerine bağladığımız ispirtolu ipe, kibrıt çakardık. Alev biter bitmez soğuk suya batırıldığımız şise, o kızışan alevli yerinden çatlar kopar, ortaya bir bardak çıkardı.

Ancak, dudak dokunacak kenarlarda kalan sıvrilikler dudak kanatmasın diye, bir bardak adayının ağzı, taşlara ve kumlara sürtülür, kenarı yuvarlatıldırdı.

Bu işi başarılı olan kişi, mutlu olurdu. Ama, yalnız bir bardak edindiği için değil...

Yazı Yetişmezse!

Mark Twain, ömür boyu hayatı ile de mizah yaptı. Çok zor başlayan yaşamında, her çıktıığı basamakta, olmadık mariyetler gösterdi.

İşleri arasında Virginia City'deki pek küçük bir gazetenin, yazı işleri müdürüluğu de bulunuyor. Müdür falan ama, yardımçı kıtlığı yüzünden yazıların da çoğunu kendi yazıyor. Her gün koca gazeteyi yazıyla doldurmak sıkıntısından, hafakanlar basıyor.

Günün birinde baskı dakikası gelmiş, bir sayfasının yazarısı, ortada yok. Beyaz sayfa çıkarmak da, sansür olmadıkça gazetenin utancı ya! Müdür beyimiz çareyi buluyor: Bir gün önceki üçüncü sayfayı olduğu gibi basıp, tepesine şunları ekliyor:

“Okurlarımızın ısrarlı istekleri üzerine dünkü üçüncü sayfayı bir kez daha sunuyoruz!”

Bir Şiir Hazinesi

Dünyamızda hâlâ, her ülkeden ve taraftan sızıp da ortalığı kirleten kötülük ve çirkinliklere de karşın, yüreğimizi temizleme gücünde insanlar ve olaylar bulunuyor. Bazısı, geçmişin karanlıklarına saklanmış olsa da...

Ne denli saklanmış olsalar, ne denli uzaklarda da olsalar, onları yine ortaya çıkaracak olan ışıklar var. Bu ışık, onların hak ettikleri sevgi.

Örneğin bir Lucretius (MÖ 95-55) yaşamış... Dünyamızı terkedeli beri, iki bin yıldan fazla zaman geçmiş. Doğum tarihi kesin bilinmiyor, yakıştırılıyor. Ama daha henüz, sadece 40 yaşlarında iken yaşama kendi isteğiyle veda eden Romalı şair, arkasında hayranlık veren bir eser bırakmış: *De rerum natura* (Evrenin Yapısı).

Eser, altı kitaptan ve 7400 dizeden oluşan, şaşılırı bir şiir hazinesi... Bu görkemli eser şiir ama, evrenin fiziksel nitelikleriyle birlikte, insanları ölüm korkusundan kurtarmayı amaçlıyor. İnsanları her şeyden önce, ahlaklı ve doğru yaşamaya yönlendiriyor. Batıl inançlardan sıyrılarak gönül rahatlığıyla yaşamalarının yolunu gösteriyor. Önyargılardan kurtularak, kaderciliği reddederek, aklına güvenmesi cesaretini veriyor.

Bizim şiirimiz dahil eski yıllarda şairler, topluma bilgi vermeyi, bireylere doğru yollar göstermeyi, savsaklamıyorlar. Şairlerin öğreticiliği görev bilmelerini, toplum yadırgamıyor. Şairler bu görevlerini, hayranlık veren, hayretlere düşüren bir çaba

ve özveriyle yapıyorlar. Bilmem ki o zamanların şairleri,çeşme
başındaki kızlar konulu şiirler döktürüyorlar mı idi?

Lucretius, şöyle başlıyor:

Başlayacağım işe. Sana atomları açıklayacağım ki
Doğa her şeyi onlarla yaratır, besler, onlara
Ayrıştırır tükenince – onlara hammadde ya da
Genellikle doğurgan gövdeler derim, yerine göre
Nesnelerin tohumları diye de adlandıracığım;
İlkSEL tozanlar da diyebilirim. Çünkü önce
Onlar vardır, her şey onlardan oluşur aslında.

Evet, atom sözcüğü Eski Yunan döneminde de kullanılıyordu. Ama İsa'dan bile önce, iki bin yıldan da daha önce atomu bir şiirde böylesine anlatabilmek, nasıl olasıdır ki?.. Da-ha ortada fizik denen bilim, ufuklarda bile gözükmemişken... Buralara varmanın tek yolu, "düşünme gücü"nden geçse gerekir.

Lucretius yine o eserinde, yine çağımız kimya bilimi en ilkel döneminde iken, kimyanın anayasasını, hem de bir şiirde söyle anlatabiliyor.

Yani hiçbir varlık hiçliğe dönüşemez,
Kendini oluşturan öğelere ayırsız yalnızca.

Ne denli ilginçtir ki çağımız kimya biliminin gerçek kuru-cusu, Lavoisier'dir. Onun da çok bilinen, çok ilginç yargısı: "Hiçbir şey yoktan var olmaz, varken yok olmaz"dır. Lucretius'un Lavoisier'den (1790-1794) 18 yüzyıl önce kimya biliminin bu gerçekini bir şiirinde anlatmış olmasının, hayranlık vermenin de, hayretlere düşürmenin de ötesinde "şAŞıRTıcı" olduğu, yadsınamaz ki.

Güzelliği, doğruluğu ve 7400 dizelik boyutlarıyla hayranlığını da ötesinde dehşet bile veren bu eseri Türkçeye kazandıran İyi Şeyler Yayınevi'nin Genel Yayın Yönetmeni Cevat Çapan'a, kişisel minnettarlığını belirtirim. Önsözü yazan Selahattin

Hilav'a da teşekkürler... İkisi de Demak Toplantıları'nın, değerli üyeleriidir. Eseri çeviren Tomris ve Turgut Uyar'a da, candan övgülerim var.

Kazanç Üzerine

Chur Piskoposu Caminada, kilise görevi dışındaki tüm toplum sorunlarını da dertlenerek uğraş konusu yapan, ilginç bir kişilik... Tarih ve sosyal bilimlerle, çok ilgili... Kim olursa olsun, herkesle ilişki kurarak, incelemeler yapıyor.

Bir gün dağ başında rastladığı bir çobanla ilgileniyor. Kazancının çok az olduğunu öğrenince, çobana acıyor ve diyor ki: "Ben de çoban sayılıyorum ama, ben çok daha fazla kazanıyorum." Çoban tahminde bulunuyor:

"Siz herhalde, çok daha fazla sağrı korumaya çalışıyorsunuz..."

Yazı Başlığı

Amerikalı gazeteler ne yapsınlar? Onlar da dış ülkelere, örneğin İngiltere'ye gazeteci gönderip, oraları inceletiyorlar.

Gazeteci B. Gould, görevle gittiği İngiltere'yi inceledikten sonra, dizi yazısının başına şu özeti koyuyor: "İngiltere'de yaşayanların önem sırası şöyledir: 1- Erkek, 2- At, 3- Köpek, 4- Kadın." Yazı İşleri Müdürü, sevinçle bağırıyor:

"Parlaaak... Birinci yazının başlığı şöyle olacak: Birleşik Amerika'da durum, tam tersidir."

Demokrasi Nedir ki?

İnanalım mı ki?.. Demokrasinin gerçekte ne olduğunu, binlerce tanımı bulunuyor. Ama bunlar arasında bir bölümü birbirile, çelişmenin de ötesinde, tepişıyor. Hangisine inanacağız?

Çok kısa bir tanım var: "Demokrasi, amatörlerin iktidarıdır" diyor Anderson. İnsan bir an bizi düşününce "Yahu! Galiba doğru!" diyor. Bir başka tanım "Demokrasi, toplum cahilliğinin iktidarıdır" (Hubbard) demiş. Reddedilemiyor.

Doğruçu Davut olduğuna inanmak istediğim önemli bir kişi (R. Rolland), tanımını açıkça sunuyor: "Demokrasi, ulus yerine iktidara törenle oturarak, birkaç akıllı çoban yararına sürünen yünlerini kırkma sanatıdır". Bu tanımlar her zaman, insanı şaşırtır. Galiba bunda da, gerçek payı var.

Daha düşündürücü bir tanımı, Shaw şöyle yapıyor: "Demokrasi öyle bir yöntemdir ki, hak ettiğimizden daha iyi yönetilmeyeceğimizi, garanti eder." Sanırım ki bize en yakın tanım da, bu! Bu kafa ve umursamazlıkla, fazlasını beklemek ayıp!

Yukarıda üstatların demokrasi konusundaki düşüncelerinden, birkaç nefes alındı. Konuk gittiğimizde avucumuza serpilen birkaç damla kolonya gibi... Ben de standart vatandaş olduğuma göre, benim de demokrasiyi tanımlama hakkım, olsa gerekir. Diyorum ki demokrasi: "Edepli davranışlar dizisidir". Şimdi bu üç sözcülü tanımın açıklamasını, 103 sözcükle yapacağım.

Davranışlar, ah o davranışlar!.. Herkes, ağızıyla da, tavırlarıyla da, ne söyleyebileceğini iyi bilmeli... Yetmez, nasıl söyleyeceğini de iyi bilmek zorunda.

Bir tren kompartımanı... Üç genç adam, anlaşılan kafayı da bulmuşlar, en pervasız sözler ve tavırlarla, sürekli belden aşağı fıkra anlatıyorlar. Bu yetişmiyormuş gibi, kompartimanda oturan dördüncü kişiye, sessiz bir yaşı adam, sürekli asılıyorlar:

“Amca! Sen bunların iyisini bilirsin... Anlatsana!” diye.

Bir süre susan yaşı adam, sonunda anlatmaya başlıyor:

“Kervan yolunda bir deve, yere pislemiş... Bir küçük kuş pisliğe konarak, içinden kısmetini aramaya girişmiş. Karnı doyunca neşesinden, ötmeye başlamış. Kuşun ötüşünü duyan bir kartal, gelmiş ve küçük kuşu yemiş.”

Yaşı adam susup sesini kesince, gençler bir şey anlamamış ve “Hani bunun esprisi?” diye sormuşlar. Yaşı adamın yanıtı söyle:

“Anlattığında espri falan yok... Ahlak dersi var... Bok yiyen ağızını açmamalıdır.”

Demokrasi, işte budur.

Önemli Bir Konu

Nice pırıl pırıl konular vardır ki, anlatanın ağızı bozuksa, o tertemiz konu kirlenir. Oysa kirli sanılan konuları bile temiz anlatmak, elbet olasıdır.

Kesin söyleyemem, sanırım 60 yıl kadar önce, konusu “açlık” olan uluslararası bir karikatür yarışmasında birinciliği kazananı, hâlâ unutmamışım. Çıplak bir adamın, arkasından çizimiymiidi. Poposu, örümcek ağlarıyla kaplanmıştı.

Artık kibarlaşıp, tuvalet demeye alıştığımız “hela”nın aslı “halâ” olup, sözlük anlamı “boşluk”tur. Tarihi, mitolojik çağlarından başlar. Bir İngiliz-Hint ortak araştırmasına göre günümüzden beş bin yıl önce Mohencodaro’da, ideal ölçüülü koltukları olan, tesisler bulunmuştur.

Haşmetli Roma İmparatorluğu’nda hela tesislerinin koruyucu tanrıçası bile görevdedir. Adı: “Cloacina”dır. Zaten Romalılar, hamamlara gittikleri gibi, toplaşıp helaya da gidiyorlar. Araları süslerle ayrılmış mermer koltuklarda oturup, dedikodu yapıyorlar. Altlarından akarsu geçiyor.

Avusturya Maliye Bakanı Androsch'a göre dünyada yaşayan bin kişiden 210'u Avrupa'da, 564'ü Asya ve Pasifik'te yaşar. 500'ünün karnı doyar, gerisinin doymaz. 700'ü okuma-yazma bilmez. Yalnız 200 kişinin sağlıklı helası vardır, kalanı çukur ve çalılıklara gider.

Kaçan Fırsat

Banker Morgan... New York ve dünya bankacılık tarihinin, efsane adı... Fırsat yaratmak ve kullanmakta, bankacılığın deha saydığı bir akıl.

Günün birinde dostlarından birisi eline bir rica mektubu vererek, yardım etmesi dileğiyle, bir yakınını Morgan'a gönderiyor. Morgan genç adamı öğleye kadar beklettiğten sonra, "haydi birlikte çıkalım" diyerek, yanına alıyor. Ünlü Wall Street'te birkaç dakika kol kola, gülüşerek yürüdüktен sonra Morgan, birden veda ediyor. İlişki bitiyor.

Birkaç gün sonra genç adamı gönderen dostu, Morgan'a sistem ediyor, hiçbir yardımda bulunmadığı için... Morgan karşı koyuyor:

"Daha ne yardım yapacağım? Onunla Wall Street'te beş dakika, kol kola yürüdüm. Eğer bundan yararlanıp hâlâ milyon kazanmadıysa, aptal demektir. Sen de ilgilenme!"

Geç Kalınca

Bilmem ki okurların arasında, evine gece geç kalmış evli beyler var mıdır? Yoksa eğer anlatacağım şu fikradan, hoşlanacaklarını sanırırm. Çünkü, ben de hoşlanmıştım.

Evli adam evine, sabaha karşı dönüyor. Eşi öfkeyle neden geciktigini sorunca, adam masum bir cehreyle:

"Merdivenden düştüm de ondan karıcığım!" diyor. Hanımefendi inanmıyor:

"Çeneni tut! İki kat merdivenden düşmek, bu kadar uzun sürmez."

İçerden - Dışardan

Bizim Osmanlı dönemimizde, birtakım “paşa”larımız vardı. Keçecizade Fuat Paşa, Âli Paşa gibi... Bu zevat, incelikli yarlıcalar ortaya atmalarıyla ünlüydüler.

Şimdi hangisinin söylediği, aklıma gelmiyor. İşte bu “paşa”lardan biri 19. yüzyılda yabancı bir zata, Osmanlı İmparatorluğu’nun dünyanın en güçlü devleti olduğunu söylemiş, nedenni de açıklamıştı:

“Siz dışardan, biz içерiden yıkmaya çalıştığımız halde, hâlâ ayakta duruyor.”

Günümüze gelelim. Özellikle son 20 yılda yoğunlaşan yolculuklar, banka batırmalar, etkili aile ilişkileriyle desteklenmiş yüksek düzeyli ve sonuçlu dolandırıcılıklar, Cumhuriyet’i sarsıyor. Öte yandan dış ve iç düşmanlar, hiç mi hiç boş durmuyor.

Ve Cumhuriyet, yine ayakta.

Dilerim içinde bulunduğuuz uçurumdan çıkarız da, 50 yıl-100 yıl sonra, “tarihin tekerrür ettiği” anlatılmaz.

İlginc Sonuçlar

Davranış incelemeleri, önem kazandı. Bu incelemelerden toplumla ilgili olarak çıkan sonuçlar, ilginç oluyor. Örneğin Alman erkeklerinin, uyku ile ilgili davranışlarından alınan inceleme sonuçları şöyle: Yüzde 38, hiç uyanmadan uyyuyabiliyor. Yüzde 62 ise, bir veya birkaç kez uyanıyor.

Bunların yüzde 24'ü, kapıların kilitli olup olmadığına bakıyor, 16'sı helaya gidiyor, 14'ü bir bira içiyor, 7'si ise, uyku hapi alıyor.

Kalan yüzde 39 ise, evine gitmek için giyinmeye başlıyor.

Düğün Gecesi

Düğün gecesi fıkraları, ayrıca kitaplar dolduruyor. Ancak, bunların bir bölümü, ağıza alınamayacak kadar biberli. Biz yine de, masum olanlardan seçelim.

Finlandiya'nın kuzeyinde yerleşmeler çok seyrek... Elbet ilişkiler de... Oralardan evlenen bir genç kız, ertesi gün bir yakını arkasına anlatıyor:

"Bir kerecik olsun kahkaha atmadan, bu kadar zevk alabileceğimi, hiç düşünmemiştim."

Nereden de aklında kalmış kadim dostum Willi'nin anlattığı?..

Düğün gecesi sabahında, gelin hanım sinirli... Kesik nefeslerle sigara içerken, yeni kocasına talimat veriyor:

"Bu sabah, kahvaltı hazırlama işini, sen yapacaksın! Evet, sen!.."

Biraz durduktan sonra ekliyor:

"Yoksa... Onu da mı yapamazsun?"

Tehlikeli Silah

Zekâ'yı, vicdan denetler. Çünkü zekânın her buluşu, vicdan süzgecinden, denetiminden geçmez. Çünkü zekâ bencildir. Çözüm arama ve bulma marifeti vardır ama, çıkar söz konusu olunca, hep kendine yontar. Eğer vicdan kontrolunda olmazsa zekâ, körükörüğe çıkarcı olur. Yalnız kendini değil, soyunu-sopunu da, hazinele gömer.

Vicdan denetiminde olmayan zekâ, talihin ele geçirdiği, aşırılık bir silahtır. Hep arkadan vurur. Hep sureti haktan görünür.

Söyle bir bakınsak, pek çok örneğini hemen görürüz... Hele politikada.

Yine Uzaklardan

Çıkalım mı yine gökyüzüne? Ay'a gidelim demiyorum. Çok daha uzaklara...

Neresi uzak ki?.. Eğer 19. yüzyılda yaşasaydık, en uzak neresi diye sorulduğunda, Samanyolu galaksisinin sonu diyecektik. Ama yine de o çağın gökbiliminin küçümsemeyelim. O zaman bile Güneş'in tek olmadığı, Samanyolu'nda yıldız diye gördüklerimizin, çok sayıda başka Güneş'ler olduğu biliniyordu... Aralarındaki uzaklıkların da, "ışık yılı" ölçüsünde olduğu.

Çok ilginç bir bilgi de daha o zaman çok ünlü filozof Kant'ın teleskopla yaptığı incelemeler sonunda, Samanyolu'ndan başka galaksiler olduğu düşüncesine varmasıydı. Bu düşünce için, "sezgi" ile karışık bir duygulanma da denebilirdi. Bu sezgi şair Lucretius'un, 21 yüzyıl önce atomların sözünü edişine benzıyordu.

Çağımızdaki fizik daha ufuklarda yokken Lucretius yanlış konuşmamıştı... Ancak 20. yüzyıl ikinci yarısında iyice anlaşılmış olan galaksiler konusunda ise Kant, doğru söylemişti.

Evren'de külüstür bir galaksinin, yani Samanyolu galaksisinin üyesi olan biz, daha sonra Güneş'in sıradan bir kenar mاحalle yıldızı olduğunu öğrenmekle şaşkınlığa düştük. O koskocaman dünya'mızın ise, milyarlarca sıradan gezegenlerden birisi olduğunu öğrenmekle, iyice mahcup olduk. Bu gelişmeyi yıldız gökbilimci Carl Sagan, şöyle özetliyor:

“... evreni araştırmak için girdiğimiz çabaların her biri bizi, Kozmos sahnesinin ortasındaki bir yerden, daha az önemli bir

yere itelemiştir... Bütün yeni buluşlar, yerküremizin en önemli, en merkezi ve en hayatı yer olmasını isteyenler için, üzüntü kaynağı olmaktadır. Çünkü evrenin araştırılmasındaki her yeni buluşu, 'tenzili rütbə' saymaktadır..." (Türkçesi: R. Aşçıoğlu, Altın Kitaplar)

Evren, uzay, yıldızlar konusuna girenlerin, bir zihinsel kuuya düşmüş gibi uzaklaştıkları, döndükten sonra bile kendilerini kolay toparlayamadıkları, belli... Olabilir... Ama dünyamız, evrendeki milyarlarcasından bir kenar mahalle gezegenidir diye de, kendimizi hafife almaya gerek yoktur.

Uzayın dibi bilinmez uzaklıklar içinde de, milyarlarca yıllık geçmiş ve gelecek zaman içinde de, haddimizi bilerek yaşama-lıyız. Biz insan denen ilginç canlılara, bu dünya bile bol geliyor.

Yalnızlık Üzerine

Yukarıdaki yazıya noktayı koyunca, konuyu bitirdim sandım. Yanılmışım... Montaigne'i raftan çekip rastgele açınca bir de baktım, aşağıdaki satırlar gözüme iliştı... Yok ilişmedi, girdi:

Niçin başka güneş başka toprak ararsın?
Yurdundan kaçmakla, kendinden kaçar misin?

Montaigne bu satırları, "Yalnızlık" yazısı içinde, Horatius'dan almış (Türkçesi: S. Eyüboğlu, Cem Yayınevi), kendi düşüncelerini şöyle sunuyor:

"...Çok kez insan, dünya işlerini bıraktığını sanır; oysaki bu işlemin yolunu değiştirmekten başka bir şey yapmamıştır... Ruh nerede bunalırsa bunalsın, hep aynı ruhtur... Bundan başka saraydan ve pazardan el çekmekte, hayatımızın baş kaygılarından kurtulmuş olmuyoruz."

Montaigne sonra, yine Horatius'un peşini bırakmıyor:

Dertlerimizi avutan, akıl ve hikmettir,
O engin denizlerin ötesindeki yerler değil.

Üstatların yalnızlık konularında anlattıklarından, "dertlenme"yi de yalnızlığa bağladıkları görülüyor. Oysa yalnızlığın, bir başka yavrusu daha oluyor: Can sıkıntısı.

"Canım sıkılıyor" diyenlerin çoğunda, ortak bir yan var: Bu kişiler, kendileriyle yalnız kaldıkları için sıkılıyorlar... Yani kendilerinden sıkılıyorlar... Kendileri sıkıcı olduğu için... Kendi "boş"luklarından sıkılıyorlar.

Kafası ve gönlü dolu olan bir insan, sıkılır mı hiç?.. Olanak dışıdır. Kafasındaki düşüncelerin, yüreğindeki duygulanmaların kaynaşmasından, durmadan, dolu-dolu yaşar... Kafası da, yüreği de dolar dolar taşar. Can sıkıntısına zaman kalmaz ki.

Fırsat Ararken

Fıkra anlatmak deyince aklıma, müstesna ve rahmetli dostumuz Hikmet Binark (Prof. Dr.) gelir.

Kendisi her fıkrayı pek hoş anlatırı ama, ayrıca bir "fıkra anlatma fıkrası" anlatmıştır ki, unutmadım.

8-10 kişilik bir dost grubunda herkes, bir şeyler anlatıyor ama, yumuşak huylu birine tıraşçılardır, hiç fırsat vermiyor, boyuna sözü kapiyorlar. O da aklına koyduğu fıkrayı anlatmaya, bir türlü fırsat bulamıyor. Sonunda ayağa kalkıp: "Bummm!" diye bir bağıriyor ki, herkes susuyor. O ise:

"Bum dedim de aklıma geldi!" diye başlayıp, hiç bum'la ilgisi olmayan fıkrasını anlatıyor.

"Okumak" Ne Demek ki?

Okumak deyince, sanki bir denize dalıyoruz. Sözcük anlamının, ucu-bucağı yok! Her yandan, dibi görünmeyen, sınırı bilinmeyen bir umman bu! Konuyu bu denli belirsiz biçimde getirip, kaçamayız... Belirli biçimde dönüştürmek için, çaba göstermek borç!..

Yalnız okumuş olmak, eski deyimiyle “tahsil görmüş” olmak, hiçbir yere varmış olmanın garantisini olamaz. Bu oluşumda, ne tür insanın nereye varabileceğini üstat Molière, güzel özetler: “Okumuş bir aptal, okumamış bir aptaldan, daha büyük bir aptalıdır.”

Gelelim, ne okunduğuna! Öğrenim görmüş Katolik bir pazın düşünce ufuklarına, tel örgüler çekilmiştir. Aklına koymayı bildiği ufuk yolculuklarını yapamaz... Engellenir. Engelleri aşarsa da, geri dönmesine izin verilmez. Aforoz edilir.

Demek ki “ne” okunacağı düşünülürken, düşünce ufuklarını sınırlayan disiplinlerin, bağımsızlığı hırpalayacağı bilinmemelidir. Katolik Kilisesi, örneğin en önemli bilim yıldızlarının işliğini yüzyıllarca karartma çabasından vazgeçmemiştir.

Nice garipliktir ki, ilkçağların insanları, yalnız gözle yaptıkları incelemelerden, fazla düşünmeden çıkarttıkları sonuçlarla yetindiler. Aristoteles bile (MÖ 4. yy), dünyanın kımıldamadan sabit durduğuna, inandi. Ptolemaios'un (Batlamyus, MS 2. yy) dünyanın tepsi gibi düz olduğu teorisine, Kopernik'e kadar inanıldı.

Garip olmaktan daha da gariptir ki, klasik gökbilimin doğuşu, düşünmeye ve sonuç çıkarmaya korkmayan bir Hıristiyan din adamı, Kopernik'le başlar (16.-17.yy.). Kopernik, Güneş Sistemi ve yıldızlar evrenini, "doğru anlar".

Galilei ise, Güneş Sistemi ve evrendeki hareketleri ve dünyanın döndüğünü, kanıtlar. Katolik Kilisesi Galilei'yi, şartlı idama mahkûm eder. Kopernik ise başına gelecekleri bildiği için korkarak, buluşunu yüksek sesle söyleyemez. Sanki fisıldar gibi bildirir.

Demek ki "ne okunmalıdır?" sorusunun karşılığı, düşünebilme ufuklarını tel örgülerle sınırlamayan disiplinler okunmalıdır ki, özgürlükler sınırlanmasın!.. Hele hele pozitif bilimleri reddeden, hatta gizli gizli küçümseyen disiplinlere yaklaşmak, bir düşünce çıkmazına girmektir. Dünyayı ve evreni daha anlamadan, zihinsel çöllere düşmektir.

Ne okunacaksa okunmalı, ancak pozitif bilim, mantık, özgür felsefe, özgür düşünce odaklarından kesinlikle uzaklaşmalıdır.

Ne okunması gerekiği konusundan çok daha önemlisi, "nasıl okunması" gerektidir.

Tüm okullarda ve üniversitelerde öğretilen pozitif bilimler; matematik, fizik-kimya, felsefe, mantık, sosyoloji gibi bütün disiplinler, "öğrenen"e sunuluyor. Amaç, sunulan ufuk ışıklarının, "öğrenen"in kafasını ve yüreğini ışıklandırmasıdır. Onları kendisiyle "birleştirmesi"dir. Kendi zihinsel sentezlerine, basamak yapmasıdır.

Amaaa bu sunulan ışıkları, kesinlikle silah olarak kullanması değildir. Bu ışıkları, toplumun-halkın gözünü kör etmek için kullanması, kesinlikle değildir. Bilgileri bu amaçla edinmek, depolamak ve kullanmak, vicdan fukaralığıdır.

Kahrolarak görüyorum ki son yarımda yüzyılımızda, "okunduğu" şeyleri bu anlamda kullananların bir bölümü, İstanbul Teknik Üniversitesi'nin mezunlarıdır.

Demek ki "ne okunduğu" gibi, "nasıl okunduğu" da olağanüstü önemlidir.

Üstelik bu insanlar, cin gibi akıllı olarak tanınmış kişilerdir. Bundan da çıkarılacak sonuç var: Demek ki "Okumuş akıllılar

toplumlar için, okumamış akıllılardan çok ama çok daha tehlikelidir!"

Benim İstanbul Teknik Üniversitesi ile gönül bağlarım var. Oradan mezun çok yakınım olmuş... Candan saygı ve sevgiyile bağlı olduğum müstesna değerli profesörleriyle, uzun yıllar dostluk ve meslek ilişkilerim olmuş.

Yüreğimde, ötekilerin leke bırakan gölgelerini defeden bu müstesna ve sevgili profesörlere minnettarım... Hepsini şu anda, hakkıyla hatırlamasam da, aklıma gelenleri hemen belirtirim: Turgan Sâbis, Hikmet Binark, Adnan Çakiroğlu, Yusuf Berdan, İsmet Aka, Müfit Yorulmaz ilk aklıma gelenler. Aklıma hemen gelip sayamadıklarımla birlikte hepsine, yaşamayanlara ve yaşayanolara, sevgi ve minnetler sunarım.

Bu kişilikler, devlette makam sahibi olmamışlardı ama, "adam"dırlar.

San Francisco Depremi

San Francisco depremi, öylesine biliniyor ki, aradan bir yüzyıl geçtiği halde pek çok dünya insanı hâlâ kitaplardan dergilerden okuyor.

Gün: 18 Nisan 1906... Saat: sabah 5.13... Herkes uykuda... Deprem, beyinlere tokmak vurur gibi başlıyor. Süre de bir deprem için korkunç uzun: 60 saniye.

San Francisco'yu belki de şeytanlar sallıyor. Sarsıntı öyle şiddetli ki, ayağa kalkıp kaçmaya çalışan da, bir anda yerle bir oluyor. Binaların önemli bir bölümü az kاثل ve ahşap, hep birlikte, dayanışma ile sallanıyorlar.

Şimdi, gözümüzü çok açması gereken sayısal bilgiler verelim: Deprem, Richter ölçǖe 8.25 şiddetinde (Bizim 17 Ağustos 1999 depremi, 7.40 Richter idi). San Francisco depreminde 400 bin nüfustan ölenlerin sayısı: 452 (yalnız dört yüz elli iki) kişi, bizim 17 Ağustos'ta ölenler, 20 bin kişi.

Burada bir paragraflık parantez açarak belirtelim: Bizde deprem ölümlerinin inanılmaz çöküğü, otomobilin ve saatin en pahalısını kullanan yapı sahiplerinin, proje ve inşaat yaptırırken, en ucuzu için yırtınmalı cahilliğinden kaynaklanıyor. Yalnız sayısını artırmak için sıkılmadan ve hesapsızca kurulan üniversitelerin, yeteneksiz mimar ve mühendis yetiştirmeleri ise, gelecekte daha acı sonuçlar doğuracak. Belediyelerin proje ve inşaat kontrolü konusundaki Allahlık halleriyse, yürekler acısı.

Yine San Francisco depremine dönelim. O gün, fazla bina yıkılmamış. Ama asıl bela deprem bittikten sonra başlıyor.

Kalorifer kazanları ve sobalar devrildiği için, atesler etrafa saçılıyor. Kentin her yanında çıkan yangınların alev dilleri, ne kaldıysa onları yalamaya başlıyor. Pasifiğin o mendebur, iten-dürten-tokat atan rüzgârı, yangınları körkülüyor.

Yangınlar söndürülemiyor. Borular depremden patlamış ve suyun zerresi yok. Barbara Coast bölgesinde yanmayan evleri korumak için, cephelerine şarapla ıslatılmış çuvallar asılıyor. Çünkü şarap fiçlarına bir şey olmamış.

İçmek için bile su kalmamış. İnsanlar o felaketin içinde, damakları kavrulmasın diye, şarap içiyorlar. Bu bir şey değil, atalar, kediler ve köpeklere de verecek su yok. Onlara da şarap versiyorlar. Şehirdeki yangınlar dıştan yakarken, şarap bütün canlıları içten kavuruyor.

Jack London durumu, çok kötümser, özetliyor: "Artık San Francisco yok!"

Gelelim bugüne: San Francisco şimdi, Birleşik Amerika'nın yaşanması en hoş şehirlerinden biri... Depreme de, iyice dayanıklı.

Borsa Oyunları

New York Borsası'nın, o ünlü "Kara Perşembe"si... 24 Ekim 1929... Milyonlarca insanın, bir anda batışı... İşte o günlerde adamın biri, gece yarısı Brooklyn Köprüsünün üstünde... Aşağı atlamaya hazırlanıyor. Tam korkulukların üstüne çıkmış, kendisini aşağı bırakmak üzereyken, az ötesinden birisi bağıriyor:

"Dur! Belki de yeterince düşünmedin! Bana izin ver de biraz konuşalım, sonra da ne istersen yap!..."

Atlayacak adam bir an duruyor. Sonra geri dönüp öteki adamlı birlikte gidiyor ve ikisi bir park kanepesine oturup, bir saat kadar konuşuyorlar.

Sonra iki adam birlikte, yine köprü üstüne geliyorlar. El ele tutuşup kendilerini köprüden aşağı, suyun derinliklerine bırakıyorlar.

Bu, yaşanmış bir olay... Yorumlamak mı?.. Neler konuştukları bilinmedikçe, kendimde herhangi bir yorum yapmaya hak görmem.

Sonsuza Dek Yaşam

İnsanlara, düşünmektense inanmak kolay gelir. Bu konuda, belki 60 yıl önce okuduğum bir kitabın satırları, ışık tutar.

Montherlant bir kitabında (Sanırım adını unuttum. Galiba *Bekârlar'dı*), iki kişiyi konuşur. Konuşanların biri ötekine "Benim de bu konuda bazı düşüncelerim var!" der. Öteki ise onu, küçümser:

"Çok yanlış!.. İnsanın bu konuda hazır düşünceleri olur mu hiç? İnsan bu konuyu, her defasında bir kez daha yeniden düşünür."

Öte yandan insanların anlayış biçimini konusunda, düşünür F. Bacon şöyle görüşler ileri sürer:

"İnanmayı yeğlediğine, daha kolay inanır insan. Bu nedenle, zor şeylerin araştırımıya sabrı olmadığı için, reddeder..."

Düşünmeye ve anlamaya özendirmeyi Sagan şöyle sürdürür:

"...doğanın derinliklerini batıl inançlı olduğundan; deneyimin ışığını kibir ve gururundan; alışılmadık inanışları bayağı görüşlere bağlılığından dolayı, reddeder." Sonra da özetler:

"Kısacası, duyguların anlayışı gölgeleyip kirlettiği, böyle sayısız ve kimi zaman farkına bile varılmaz, yol vardır." (Carl Sagan, Tübitak Yayınları, *Karanlık Bir Dünyada Bilimin Mum Işığı*).

Böylece anlatılan öğrenme ürküntüsü yüzünden insanlar genellikle, UFO masallarına bile inanırlar. Sanki bilime yakınlık gibi gözükmüş, çalıpalmaca öğrendikleri bilgilerin aşa-

ğılık ticaretini yaparak insanları aldatanlar, insanların düşünmektense inanmaya yönelik zaaflarının ticaretini yapan nasisizlerdir.

Dünya dışı uygarlıklarla, isterse uygarlık değil de basit canlılarla, henüz herhangi bir ilişki kurulmamıştır. Bu konuda isterse kitaplar yazmış olsunlar, şarlatanların dışında hiçbir bilim çevresinde, ilişki deneyimi ve saptaması, yaşanmamış bulunuyor.

Ne yazık ki gerçek budur. Böyle ciddi bir ilişki kurulabilmiş olsaydı, kim bilir ne meraklı şeyler öğrenip, mutlu olurduk.

İnsanın mekân anlayışı, gözleriyle görebildiği kadariyla sınırlanmıyor. Ruhsal yeteneği ölçüsünde; yaşamış olduğu yerler, dünya, yıldızlar hatta uzay, zihninde canlandırabildiği mekâni genişletiyor.

Ancak insanın geometrik mekân kavrayışı, maddesel mekânla sınırlanmıyor. Bir başka önemli faktör daha, insanın mekân anlayışını genişletip büyütüyor.

İnsan kendi hayatını, "zaman" içinde de algılıyor. Yaşamayı, ille de dakikalara-saatlara bölmeden, topyekûn (total) yaşıyor. İnsanın mekânı algılaması, geçmiş ve gelecek zamanla da sınırlanamıyor.

İnsanın mekân anlayışında gelecek zaman sınırı, değil yalnız kendi ömrüyle, hatta dünyanın sona ermesiyle bile bitmiyor. İnsan, kıyametten sonra bile sonsuza dek, bir mekâna sahip olma ve onun içinde yaşamını sürdürme hayalinden vazgeçmiyor.

Beş duyusu ile tadını alamadığı mutlak bir yalnızlığı, mekân kavramının yok olacağı sessiz bir karanlığı, kesinlikle kabul etmiyor, reddediyor.

İşte bu nedenle, cennete kabul edilmiyorsa cehenneme bile razı.

Karadenizli Paris'te

Karadenizliler, gurbetcidir. Değil Türkiye'nin her yerine, dünyanın dört bir tarafına yayılmışlardır.

Karadenizli orta yaşlı bir adam, 10 yıldır Paris'te yaşayan kardeşinden sürekli çağrı alıyor. Sonunda, gitmeye razı oluyor. Köy yamacının dibine yürüyerek iniyor, oradan ata binip kasa-ba yolundaki minibüse varıyor. Minibüsle vardığı ilde otobüse binip Ankara'ya, oradan uçağa binip İstanbul'a gittikten sonra, uçak değiştirip Paris'e varıyor. Karşılıyor.

Üç ay Paris'te kalıp gezdiğinden sonra, aynı taşılarda geri dö-nüp, köyüne varıyor. Akşam bütün köy, kahvede onu bekliyor. Geldiğinde, hoşhesten sonra, soruyorlar:

“Safa geldin hoş geldin! Anlat bakalım, Paris, eyi midur, hoş midur?” Yolcu:

“Eyidur, hoştur da, yolu sapadur.”

Avunma Garantisi

Montaigne'in, herhalde olağanüstü, eşi ender bulunur bir ya-nı var. Ülkemizde bile çok okunuyor, *Denemeler* kitabı... Zaten başka kitap da yazmamış. Tek bir kitapla, tarihe geçti. Anlatıyor:

“Rahatımı kaçıran bir saplantıyı başından atmak için, kİ-taplara başvurmaktan iyisi yoktur, hemen beni kendilerine çe-ker, içimdekinden uzaklaştırırlar... Zaman yürüür gider beni dertlendirmeden; çünkü kitaplarımın dilediğim zaman bana sevinç verecekleri, yaşamama destek olacakları düşüncesi, an-latabileceğimden daha büyük bir rahatlık verir bana.”

Dalga Geçmek

Tütüncüye gelen müşteri, isteğini bildiriyor: “Ba..ba..ba na bi... bi... bi... Sa, Sa, Samsun ve .. versene!” Tütüncü: “Sa .. Sa .. Samsun yo .. yo .. yok ama, Ma ... Ma ... Maltepe va .. var.”

Tam o sırada gelen bir başka müşteri: “Bana bir Samsun versene!” diyor. Tütüncü de çok normal bir konuşmayla: “Sam-sun yok ama, Maltepe var!” diyor. Birinci müşteri öfkeleniyor: “Se .. se .. sen be .. be .. benimle, da .. da .. dalga mı geçiyor-sun?” Tütüncü:

"Ha .. ha .. ha .. hayır. Be .. be .. ben, o .. o .. onunla da .. dalgı geçtim."

Boşuna Zahmet

Mizahın çarpitıp da alaya almadığı konu var mı ki? En sevimli biçimimi, mizahçının kendisini de, acımasızca sarakaya alması... Kitapları milyonlarca satmış olan Mark Twain'in, kitaplar konusundaki bir düşüncesi şöyle:

"Yedi-sekiz ay kafa patlatarak bir roman yazmaktan, daha aptalcası olamaz... Her kitapçında, tanesi iki dolara bulunurken."

Dağıtmak - Uzaklaşmak

Bir kişi için: "dağıttı!" dendiyse, o kişi için hiç olmazsa o saatlarda, güven duyulamaz. Onun sözlerini ve düşünce dizilerini, mantıkla sıralamasına, kuşkuyla bakılır.

İyi de, bu "dağıtma"nın, hiç mi haklı bir yanı yoktur? Bu hal o kişinin, çevresinde olup-bitenlere, bir çeşit isyanı değil midir? Yaşanılan koşullar öylesine bezdirici olabilir ki, ruhsal bir "patlama", kaçınılmaz olur.

İşte bu dağıtma, bu patlamanın sonucundaki, dökülüştür.

Bunca yılın pişirmesine de karşın, son günler ve haftaların olayları, beni de öylesine bir baskiya aldı ki, dizi patlamalar geçiriyorum. Sürekli olarak, "dağıtmış" durumdayım.

Hiçbir olayı "vurdumduymaz"lıkla umursamayanlara, imrenmiyorum. Onlar o sürekli "nemegerekçi" uykularıyla, esneye-esneye, kaşına-kaşına, uyuyup dursunlar... Hatta söz aramızda, zıbarsınlar.

Ben bu patlama ve dağıtmalardan gaflet uykularına dalmadan uzaklaşmanın, yolunu arıyorum... Bulabildiğim çare, patlama kaynaklarından, ruhsal olarak, kısa sürelerde uzaklaşmakdır. Tatil çıkar gibi... Dönmek şartıyla.

Son yıllarda aklımı, uzay-evren konularına takliğim için, ne denli sevinsem azdır. Milyonlarca ışık yılı ötesi, milyarlarca yıl öncesi ve sonrası, artık benim "çevrem" oldu. Ben tatillerimde artık, oralara gidiyorum. Birkaç saatliğine, ya da birkaç günlüğüne... Yetiyor.

Kozmos - Evren - Uzay

Kozmos, olmuş veya olan, ya da olacak olan her şeydir diye tanımlanır. Sözcük, evreni oluşturan tüm canlı ve cansız varlıkların, birbiriyile uyumlarını ve sihirli gizlerini içerir.

Kozmos, ahenk (armoni, aşula) ifade eder. Bunun tam ters anlamı olarak kullanılan sözcük ise, "kaos"tur. Yani kargaşa, karmaşa, zıtlaşma, ya da bu anlamda ne yakıştırılırsa, o durumdur.

Tuhaflik şuradadir ki sonsuz zaman ve boyuttaki evren ahenkli olduğu halde, evren zavallısı insanların dünyasında, kaos yaşanabiliyor.

İnsanların birbirini yedigi bu yerküre, bu dünya var ya!.. Bize o kocaman bildiğimiz dünyamız, evrenin boyutları içinde ufaklılığı yüzünden mahcup olacağımız bir zerre bile, değildir.

Birbirine benzemeyen sayıların bolluğu yüzünden şaşırma- mak için, şimdi artık, en yuvarlak sayıları aklımda tutuyorum. 21. yüzyıl başında belirtilen sayılara göre evrende, yüz milyar galaksi hareket halinde... Biz ise adına "Samanyolu" dedikleri, bir galaksi içindeyiz.

Ya galaksi, ne ola ki?.. Bu sözcükle, bir yıldızlar topluluğu anlatılmak isteniyor. Yani bizim Güneş'ımız gibi birbirine yakın yıldızların, sonsuz boyutta evrendeki gruplaşmaları... Yani bir çeşit yıldız akrabalığı. Ya da yıldız ailesi.

Bu ailenin, yani bir galaksinin, kaç yıldız tarafından oluşturduğu sayısı ise, bir zihin şoku daha geçiriyor. Her galakside de, ortalama 100 milyar yıldız bulunuyor. Her yıldızın da, dünyamız gibi üç-beş-on gezegeni olabiliyor.

Üstelik Güneş'ımız, galaksinin kıyısında-köşesinde bir yerde... Elbet Güneş sistemindeki dünyamızla birlikte... Yani kısacası, bizim Güneş'ımız de, dünyamız da, kenar mahalle çocukların.

Kozmosun ölçülerini anlatmak için, kilometre ölçüleri kullanılamaz. Çok yetersiz kalır. "İşik Yılı" ölçüsi kullanılır. Bu türimde her ne kadar yıl sözcüğü bulunuyorsa da, ölçülen zaman değil, uzaklıktır. İşik hızı, saniyede 300 bin kilometredir. İşik uzaya bir yılda, yaklaşık 10 trilyon kilometre kateder.

Samanyolu galaksimizin merkezi, bizden 40 bin ışık yılı uzaklığındadır. Uzay boyutları anlatılırken, milyon ya da milyar ışık yılı ölçülerinin kullanılması, son derecede doğal sayılıyor. Güneş ile dünyamız arasında ışığın, yalnız sekiz dakikada eriştiğini anımsarsak, evren ölçülerine biraz daha yaklaşmış olacağımız.

20. yüzyıl başında Görecelik Teorisi ortaya çıktıığında, bilim çevreleri daha evreni güvenli olarak tanımiyorlardı. Samanyolu galaksisinin arkasında bile ne olduğu, bilimsel olarak anlatılamıyordu.

Einstein bile kendi Görecelik Teorilerini, durağan bir evrenle bağdaştırmaya niyetlendi ama, sonunda yanıldığını itiraf etti. Uzaydaki bütün yıldızlar, gezegenler, daha ne varsa hepsi, göktaşlarına kadar, çılginca hareket halindeydi.

Evrenin, büyük patlama'dan (big bang) sonraki yaşı, yaklaşık 15 milyar yıl... Güneşimiz ve dünyamız, beş milyar yıldan daha genç. Evren'de geleceğin hesabı ise, belirsiz... Yüz milyar yıl mı acaba?

Bilimin bugün verdiği basamağa nasıl çıkılacağını, bugünden sonra da ne yapılması ve nelerin beklenmesi gerektiğini, açıklıkla düşünebilen insanlar yaşamıştı yeryüzünde... Filozof Seneca, iki bin yıl önce söylemişti:

“Çağlar boyunca girişilecek sabırlı ve dikkatli çalışmalar, bugün için sır perdesinin arkasında kalan birçok şeyi, aydınlığa kavuşturacaktır. İnsan evrenin sırlarını araştırmak için yaşamının tümünü bile harcasa, yine de böylesine engin bir sorun karşısında yeterli olamaz.”

Asinus'lar Üzerine

Anladık, biz insanız. Ama dünyamız, bizim yüzümüzden değil, tüm öteki canlılar yüzünden, ayakta duruyor, duracak... Bize kalırsa da eğer, batacak.

Ben de, hep insanların sözünü ederek, bir haksızlık yaptığımı sanmaya başladım. Oysa çocukluğumda kedi-köpek ve tavuklarla iç içe bir yaşamım olmuştu... Eşeklerle de.

Günümüz eşeklerinin kökeni, Equus Asinus *Atlantis*'tur. Kısacası Asinus'tur. Saygıdeğer Asinus'lar, dört bin beş yüz yıldan beri eşek süvarilerine hizmetlerini sürdürüyorkarlar.

Asinus kitaplarda, sayfalar boyu tanıtılır. Çünkü bazı ülkelerde, eşek görmemişlerdir. Avustralya, Kanada gibi gittigim bazı ülkelerde, hayvanat bahçesi gezen öğrenci gruplarına eşeklerin gösterilerek uzun uzun anlatıldığını görmüştüm.

Hele bir keresinde eşeğin coşkuyla anırması üzerine, hayvanat bahçesi birbirine girmiş, insanlar bu iki notalı müziğe hayran kalmışlardı. Haklıydılar... Gerçekten de başka hiçbir hayvan, iki notalı ses çıkarmaz. Eşek, nefes verirken kalın, alırken ince ses çıkararak, sanata yakınlığını kanıtlar.

Babalari eşek olduğu için katırların, dolayısıyla eşeklerin inatçı oldukları düşüncesi, dramatik bir haksızlıktır. Koca bir hendeği atlamanın için direnen eşeginki, inat değil, itiraz hakkıdır. İmkânsız bir işe zorlanan eşeğin itiraz hakkı olmadığını düşünen insanların, insan hakları için niçin savaşıklarını anımsamaları, vicdan görevleridir.

Köpeklerle kediler insanlara yaranmak için, olmadık şakalabanlıklar yaparlar. Oysa eşek, ağırbaşlıdır. Yaltaklanmaz. İnsanların kendi yaptıkları ham şakalara "eşek şakası" deyişleri de vicdansızcadır. Eşek şaka yapmaz. O şakaları yapanların hepsi insandır.

Ülkemiz, dünya rekorlar kitabına gecebilmiş olmayı da, eşeklere borçludur. "Eşek Mezbahaları", yalnız bize özgü işletmelerdir. Başkaları öğrenip de kopya etmesin diye bu işletmeleri, sur duvarları arkasına gizleyen biz değil miyiz?

Tarihin bütün büyük kahramanları ata biner. Tablolar, fotoğraflar bu zevatı hep at üzerinde gösterir. Oysa bizim büyük insanımız Nasrettin Hoca'nın, ata bindiğini gören olma-mıştır. Nasrettin Hoca hep eşege bindiği gibi, eşekle yaşadığı pek çok sahne vardır. Çünkü eşek, mizahtan anlar.

Erken Vedalaşma

Alman şair von Liliencron, gerçekten hoş bir kişi... Bu nedenle çevresinde, sevilen ve aranan bir adam. Demlenme ke-yiflerine de tören kılıfı geçiriyorlar ki, etraftan takılmasınlar, laf etmesinler... Demlenmenin adına, "şarap tatma geceleri" deyip, numaralarını yapıyorlar.

Bir akşam şişeler açılmaya başlanıyor. Bir düzine adam, her açılan şişeden bir kadeh alıp, önce kokluyorlar, sonra yudumu ağızlarında evirip-çeviriyorlar. Sonra da görüş belirtiyorlar.

Daha beşinci şişe tadılırken, şairimiz birden ayağa kalkıp, herkesle vedalaşmaya başlıyor. Ötekiler şaşırıp, soruyorlar: "Acelen ne yahu! Daha yeni başladık... Niye gidiyorsun?" Liliencron açıklıyor:

"Gittiğim falan yok! Ama daha ayıkken, zihnim bulanma-mışken, siz sevgili dostlarımla vedalaşmak istedim... Hepsi bu!"

Fareler ve İnsanlar

Farelere çok kızmayalım. Zaten eski evlerimizde yapı özelliğinden doğan fare bolluğu bitti artık. Yiyecekler de buzdolabına girince, zavallıların rızkı kesildi.

Farelerin çok yararlı oldukları bir alan, tıp araştırmaları... İlaçlar deneme için, insanlardan önce farelere uygulanıyor. Fareler üzerinde yapılan araştırmalarдан, insanlar için hayatı soñular çıkarılıyor.

Bir araştırma laboratuvarında iki fareye, açtıktıkları zaman burunlarıyla bir zile basmaları, uzun çalışmalarla ve sabırla öğretiliyor. İşin bu tarafı, insanlar tarafından bakılınca böyle... Hayvanlar tarafından bakılınca, böyle değil... O iki fare, aralarında konuşuyorlar:

“Enayileri amma alıştırdık ha!.. Her zile basışımızda, peynir veriyorlar.”

Giderayak Hesap

Ünlü düşünür ve yazar Voltaire, Hıristiyanlığa iyice uzak... İnançsız bir zindik... Papazlarla zīlaşıyor. Ancak çalışma masasında, sürekli olarak bir İncil bulunduruyor. Şaşırarak nedenini soranlara, açıklıyor:

“Her iyi avukat, karşı tarafın görüşlerini iyi bilmek zorundadır.”

Kral I. Friedrich de, Voltaire’ı andırıyor. Sonu gelmiş, ölüm döşeğinde yatıyor. Pek düşkün olduğu dünya nimetlerinden ayrılacağı için üzgün... Saray papazı “giderayak”, kralı “ruhsal murakabe”ye çağırıyor. Ama hazret, hiç oralı değil:

“Artık, her şey bitiyor... Dünya, sadece bir komedyası... Daha iyisini bilen varsa, aldanır.”

İstanbul Şiirleri

Olabildiğince, içinde yaşadığımız zamanın gölgelerinden kaçarak, başka yerlerde ışık arıyoruz. Başka yıldızlarda, gezenlerde... Gelecekte, ya da geçmişte.

Bugün de aldım elime bir şiir kitabı... Adı: "Şairlerin İstanbul'u..." Editörleri, iki müstesna insan: Selahattin Yıldırım ve Cevat Çapan... Aynı zamanda, iki eşи bulunmaz sanat ve bilim insanı... (Hem de, iki paha biçilmez dostum.)

1988 yılı yayını olan kitabı ben, 27.12.1990 günü okuyup bittirmiş, sevdiğim her yerine, işaretlerimi koymuşum. Kitaptaki şairler, Fatih Sultan Mehmet Han'dan (1432-1481) başlıyor. 1944 doğumlu genç (!) dostum, Refik Durbaş'la sona eriyor.

Dün gece yine, sayfaları çevirmeye başladım. Geç saatlara kadar... Dostlara aktarmak niyetiyle, seçmeye başladım. Başladım ama, bir zorluk var... Eski şairlerin dili, artık anlaşılmaz oldu. Anlaşılmayan Arapça-Acemce sözcüklerin Türkçelerini yazmaya kalksam, kargaşa doğuyor, yazanın da – okuyanın da, zevki kaçıyor.

Alıntı yapabildiğim tek eski şiir, Âşık Ömer'den (Ö: 1707) "İstanbul Destanı" olabildi. Hem de destanın, benim yüreğime en çok dokunan dörtlüklerinden... Çocukluğunun geçtiği Yenikapı, Samatya, Narlıkapı, Yedikule semtleri bölümlerinden. Âşık diyor ki:

Ben seni severim tâ ki ezelî
Takınmış başına fistık gazeli

Sereserpe Yenikapu güzeli
Lângakapusu'nda, yârânımız var.

Davutpaşa ara yerde yücedir
Samatya'nın safası eyücedir
Narlıkapu hepisinden ücedir
Köşkü saray ile ünvanımız var.

Yedikule enbiyâlar durağı
Silivrikapı'da yanar çrağı
Yenikapu dervişlerin ocağı
Mevlevîhâneyle devrânımız var...

Dil eskiliği, Tevfik Fikret'te bile (1867-1915), tortularını bırakıyor. "Sis" şiirindeki gibi:

Ey Marmara'nın mâyî derâguşu içinde
Ölmüş gibi dalgın uyuyan tûde-i zinde;
Hüsünde henüz tazeliğin sıhri hüveydâ,
Hâlâ titirer üstüne enzâr-ı temâşâ!..

Denebilir ki, anlaşılmayan sözcüklerin anlamı nedir? Demim ki, şiirin müziği var... Belki de bu sözcüklerin anlamı açıklanırsa, şiir ola ki daha az sevılır. Bu nedenle açıklamadan, böyle bırakıyorum.

Sayfaları çevirerek, bazı işaretlileri atlayarak, geliyoruz Yahya Kemal'e (1884-1958)... Umarım, beni hoşgörürsünüz. Yine eski semtlerinden biriyle başlayan şiirden, alıntı yapacağım:

Koca Mustâpaşa! Ücrâ ve fakîr İstanbul!
Tâ Fetihten beri mümin, mütevekkil, yoksul,
Hüznü bir zevk edinenler yaşıyorlar burada.
Kaldım onlarla bütün gün bu güzel rüyâda.
Öyle sinmiş bu vatan semtine millîyyetimiz.
Ki biziz hem görülen, hem duyulan, yalnız biz.

Yahya Kemal, akşamda doğru, güneşin batmasına yakın Üsküdar'a karşı kıyıdan bakınca, neler gördüğünü anlatıyor:

Git bu mevsimde gurup vakti Cihangir'den bak!
Bir zaman kendini karşısındaki rü'yâya bırak!
Başkadır çünkü bu akşam bütün akşamlardan
Güneşin vehmi saraylar yaratır camlardan;
O ilâh isteyip eğlence hayalhânesine,
Çevirir camları birden peri kêşânesine...

Atlıyoruz... Sonra Yahya Kemal aynı şiirde, karşı kıyıya geçerek anlatır:

Nice yüz bin senedir şarkın ışık mimarı
Boyle mâmur eder ettikçe hayâl Üsküdar'ı.
O ilâhin bütün ilhamı fakat ânîdir,
Bu ateşten yapılmış yapılar fânîdir;
Kaybolur hepsi de bir anda kararmakla batı.
Az sürer gerçi fakîr Üsküdar'ın saltanatı,
Esef etmez güneşin şimdi neler yıktığına,
Serviler şehri dalar kendi iç aydınlığını.

Yahya Kemal, bitecek gibi değil. "Eylül Sonu" şiirinin yalnız başından alıntı yapmadan duramayacağım:

Günler kısaldı. Kanlıca'nın ihtiyarları
Bir bir hatırlamakta geçen sonbaharları.
Yalnız bu semti sevmek için ömrümüz kısa...
Yazlar yavaşça bitmese, günler kısalmasa...

Diler ve umarım ki, beni yine hoşörürsünüz. Rıfat Ilgaz'ın "Beyazıt Kahvelerinde" şirinden yapacağım alıntı, yine kişisel duygulanmalarımdan kaynaklanıyor:

İşte boş döndü tepsisi
Aç karnına ferahnâktan taksim geçen
Üsküdar'lı kemancının.

Gözünde tüterken
Meşhur İşkembeci Rüstem Usta'nın
Sade suya baş çorbası;

Ben zaten İstanbul deyince, kendimi zor tutuyorum... Sayfayı çevirip de Bedri Rahmi Eyüboğlu (1913-1975) adını görünce, daha zor... Tanıdığım, sevdiğim Bedri Rahmi, "İstanbul Haritası" şiirinde, Gülcemal vapurunu da anlatıyor:

... İstanbul deyince aklıma Gülcemal gelir
Anadolu'da toprak damlı bir evde
Gülcemal üstüne türküler söylenenir
Süt akar cümle musluklarından
Direklerinde güller tomurcuklanır
Anadolu'da toprak damlı bir evde çocukluğunum
Gülcemal'le gider İstanbul'a
Gülcemal'le gelir.

Evet... O iki bacalı, dört direkli Gülcemal ki, biz Narlıkapı'nın azgın çocukları, surların üzerine çıkıp dizilerek, onun Marmara'da süzülüşünü, kımildamadan, sesimizi çıkarmadan seyrederdik. Geçtikten sonra da birbirimizi, surlardan aşağı iterdik.

Halk Uyumazsa!

Ben San Francisco kentini sevmiştüm. Bu sevgiyi ve çabuk alışmayı doğuran nedenlerin başında kentin, bol inişli-yokuşlu olması geliyordu. Tepelerden bakıldığından, aşağıdaki körfez ve karşı kıyı manzaralarının görüntüsü, İstanbul'u andırıyordu... Kıyılardan bakılınca da, körfez karşı kıyılarının görülsü.

San Francisco'yu bana sevdiren başka bir neden ise, tramvaylarıydı. Ben eski İstanbul gibi tramvaylı bir kentte doğmuş büyümüştüm. Ortaokul öğrencisiyken bile, öyle okul taşıtı gibi zibidiliklerle değil, iki kuruşa tramvayla gidip gelmiştim. Elbet, daha sonra da, rahatlıkla tramvay kullanmıştım.

Bizim tramvaylar, Şişhane, Sultanahmet, Çamlıca yokuşlarını, inlemeden çıkardı. San Francisco tramvayları daha da canavar... Yüzde 31,5 gibi bir vahşi eğimi, rahatça çıkışır-inyorlar.

San Francisco tramvaylarının, benim başka örneğini görmemiğim bir garipliği var. Her tramvay vagonunu, kendi motoru yürütürmüyork. Şehirde işleyen bütün tramvayları, yeraltında sürekli hareket eden, bir çelik kablo yürütüyor.

Bu kablo, yeraltında bir yarıkta gizlenmiş... Vagonun hareket etmesi için, kıskaç biçiminde bir mekanik düzen, sürekli hareket halindeki çelik kabloya "kaptırılıyor".

San Francisco tramvay arabaları, şimdi hortlamış olarak Taksim-Tünel arasında işleyen eski İstanbul tramvaylarına, çok benziyor. Tıpkı onlar gibi tavana uzunlamasına asılı bir zil iki kez çekilerek, "inecek var" deniyor. Tahta kanepeleri, açık-ka-

palı vagonlarıyla, bu tramvaylar, tipki eskiden bizde olduğu gibi, şehirlinin neşesi ve tiryakiliği.

Bizim İstanbul'un eski tramvayları benzeri, arabanın dışından her yanına, salkım-salkım insanlar asılıyor. Hızı saatta ancak 15 km olan bu tramvaylar, şehir trafiğini felç ediyor.

Şehir yönetimi bu nedenle 20 yıl önce bu tramvayları kaldırmaya kalkışınca (şimdi lütfen dikkat buyurulmasını dileğim), halk ayaklanıyor. Şehirlerinin simgesi olan bu sevimli tarihin ortadan yok edilmesini, uygarlığa ve kültüre saldırısı anlamında bir cinayet正在說。

Federal bütçenin de yardımıyla, 300 milyon dolar harcanarak, bu sevimli oyuncaklar, tipki eskisi gibi yenileniyor. Çok önemli: "Halk dediğini yaptırıyor."

Bizde ise adına utanmadan "imar humması" dedikleri 1956-57 Menderes uygarlık cinayetlerinde, bütün tramvayların kaldırılmasıyla birlikte şehrin tarihi karakterine saldırlılmış ve binlerce yıllık tarih incisinin cibilliyeti bozulmuştu.

Halkın suskulduğundan önemlisi, aydın çevre ve kuruluşlardan da ses çıkmamıştı. Kahreden fark, budur işte!

Abartılmış Terbiyesizlik

Bill-board diye, bir reklam tabelası biçimini türedi.

Bu eskiden bildiğimiz afişlere benzemiyor. Zavallı afişlerin boyutları, bunların yanında çüce kalındı. Bunların boyutları, hele bazlarında, vahşet derecesinde battal boylu.

Koskoca boylarına karşın, bir tek koca levha ile yetinmiyorlar. Yan yana 3-5 tane, bazen daha çok, diziyorlar. Hele bazı yolların sağında solunda, öylesine biktirici bir düzen ve devamlılıkla sürüp gidiyor ki, insan hangi semtin neresinden geçtiğini anlamıyor.

Hele zaten hırpalanmış olan İstanbul'un bazı yollarında, bezdiresiye dizilmiş bu tahtaperdeler, park-bahçe görüntülerini kesiyor. Boğaziçi gibi bazı manzaraların kesilmesi ise, o yoldan geçen insanların yaşama hakkına saldırısı mahiyetinde, terbiyesizlik.

İsterse sağır bir istinat duvarı olsun! O sağır duvar bile, doğal bir manzaradır. O doğal duvarı görme hakkının bile şehirliğin elinden alınması, gasp suçudur.

Kendi şehrimde, reklam tahtaperdeleri arasında olmaktan, nefret ediyorum. Gitgide artan bu görsel kirlenme azgınlığına, son vermek gereklidir.

Cennette Buluşma

Vatikan ve Papalık konusundaki en sevimli şakalar, yine Vatikan sınırları içinde çalışanlar tarafından yapılıyor.

Devletlerin Vatikan'da elçileri bulunuyor ya! Bunlardan Fransa elçisi Jonnart'ın görev süresi doluyor. Veda ziyaretlerine başlıyor. Buluştuğu Kardinal Gasparri'ye: "Bir daha görüşmeyeceğimiz için üzgünüm" diyor. Ama kardinal iyimser: "Niye görüşmeyeelim? Cennette buluşacak değil miyiz? Yoksa cennete gitmek istemiyor musunuz?" Jonnart:

"Zorla götürürecekler... Çünkü bana, çok dua ettirdiniz. Ama bana attığınız bu kazık yüzünden, sizin cennette olacağınızı sanmıyorum."

Papaz Sadakası

Çok fakir ve aç bir kadın, papaz efendiden bir yemek parası istiyor. Papaz, "çok!.. olmaz!" diyor. Kadın tenzilat yaparak, bir ekmek parası istiyor. Papaz ona da "çok" diyor. En kıymetsizinden istediği bir mangırı da vermeyen papaz, kadını haç çıkarak kutsuyor. Açılan kadın, yine de gülerek diyor ki:

"Senin bu kutsamanın, bir mangır kadar değeri olsaydı, onu da yapmazdın ya!.."

Kahramanların Bitişi

Ülkemizde Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuşuyla sonuçlanan Milli Mücadele (1919-1922), tarihimizin en onurlu sayfalarıdır.

Bunca yıl okullardaki öğrenciliğimin dışında da, kitaplar- dan çok okuduğum o destan, hâlâ en zor zamanlarımın, önemli dayanağı ve tesellisidir. En unutamadığım sayfalardan biri de, ülkenin dört bir yanı düşman orduları işgalindeyken yaşa- mustı. En karanlık, en umut kırıcı günlerde, düşman orduları Eskişehir'e kadar dayanmışken, belki de yalnız 10 saniyelik bir sahnede mücadelenin yüz akı kahramanlarından Suat Bey, arkadaşlarını şöyle uyarmıştı:

“Gülümseyelim arkadaşlar!.. Gülümsemek, ağlamayı ön- ler.”

Bu insanlar, hiçbir umut ışığı yokken, düşmanlar vatanın bağına girmişken, aç ve çiplak, zafer kazanmış kahramanlar ordusuydu.

O günlerden beri, 80 yıl geçti.

Şimdi, bugünlerdeki ve son yillardaki yaşamışımızı, o gün- lerle karşılaştırıyorum. İyileşmiş gibi görünen maddesel şart- larla yaşıyoruz. Savaşta değiliz. Ama yaşama maddesel koşul- larının iyileşmesi karşısında, bazı yanlarımızla ruhsal sefillik- lere batmışız.

Demokrasiyi kişisel sömürülerine alet eden bazı politikacı- lar, toplum ahlakında irinler akan yaralar açmışlar. Bazı politi- ka aç kurtları, bu yaraların bile ticaretini yapıyorlar. Uyutmaya

alıştırdıkları kitleleri kimsenin uyandırmamasına, izin bile vermiyorlar.

80 yıl öncesinin aç ve çiplak fedaileri, yok artık. Onların yerini ülkenin karanlığa gömülmesi karşılığında, ailelerini, süla-lelerini refah garantisine alan, bazı politika dolandırıcıları aldı. Demokrasiyi, toplumu arkasından vuracakları silah olarak kul-lanmayı planlayan, politika haydutları ortalıkta.

Ekonomi derin kuyulara, kişisel çıkar dolandırıcılarıyla birlikte, safdilliğin ticaretini yapan yeteneksizler tarafından düşü-rüldü. Ama yine de, önemli olan bu düşüş değil... Önemli olan, siyasi ahlaktaki çöküntü.

Gülümseyerek ağlamayı önleyebileceğimiz günlerin bile bitmesine, az kaldı.

Bir Dehanın Sonu

Tarihteki en büyük tiyatro dâhilerinden biri, Molière'dir (1622-1673).

Once Paris'te zorluklarla başlayıp sonra gezici tiyatro olarak taşraya intikal eden 12 yıllık dönemi, Molière'in tiyatro adamı kişiliğinin temelini oluşturur.

Turan Oflazoğlu *Molière* kitabında (Cem Yayınevi, 1978) bu yılları şöyle değerlendirdir:

"Taşrada geçen 12 yıl Molière'i her bakımdan hazırlamış, Paris'e pek güçlü dönmeyi sağlamıştır. Önce kişiliği, topluluğun başı olabilecek kadar gelişmiştir; arkadaşlarını kendisine öyle bağlamıştır ki, başka tiyatrolardan parlak öneriler alındıkları halde, hiçbiri onu bırakıp gitmemiştir..."

Bu dönem gerçekten Molière'i, tam bir tiyatro adamı olarak yetiştiren yıllardır. Ülkesinin her yanına ve çevresindeki bütün insanları tanıma deneyimi, oyunlarının önemli kaynağı olmuştur. Oyuncu yetiştirmeyi ve bir tiyatroyu her yönüyle yönetmeyi, çok iyi öğrenmiştir.

Tragedya oyunlarındaki başarısızlığına neden sayılan göรüntüsü ve vücut biçimini, komedyalarken ona yardımcı olmaktadır. Kısa boylu, büyük ağızlı, ayrık gözlüdür. Ama başarısını sağlayan asıl özelliklerini, komedyaları oyuncusu olarak müstesna yetenekleridir.

Oflazoğlu'na göre çağdaşlarından biri, onu şöyle anlatır: "Tepeden tırnağa oyuncuydu; birkaç sesi vardı sanki; her ta-

rafi konuşurdu; bir adımla, bir gülümsemeyle, bir bakışla, ya da başını şöyle bir sallayılarıyla, en büyük konuşmacının bir saatte anlatabileceğinden daha fazlasını, duyururdu."

Molière'in ölümüne kadar süren Paris dönemi, görkemli başarılarla doludur. O artık, tiyatrosunun "Her Şeyi"dir. Para sorunlarından, sahneye koyuculuğa, rejisörlükten başrollere, ama daha önemlisi oyun yazarlığına kadar, kendi tiyatrosunun "can"ıdır artık Molière.

Daha ilk Paris yıllarda, İtalyan tiyatrosu etkilerini de üzerrinden atar. Öyle oyunlar yazar ki insanlar bir yandan güllerler ama mizahın asıl amacı olan "düşündürme" etkilerine kapılır. Sahte davranışlar arkasında asıl nelerin yattığını, Molière komedyaları ışığıyla görmeye başlarlar. Mizahın o kafa çalıştırma ödevi dolayısıyla insanlar artık, "gizli gerçekleri" görmeye başlarlar.

Molière amaçlarını şöyle açıklar: "Oyunda sergilenen kusurlar Paul'un Pierre'in, onun-bunun kusurları değil, insanlığın kusurlarıdır; tiyatronun ve bütün sanatların amacı, onun bunun aksaklılarını belirterek dedikodu yapmak değil, insanların hemen her çağda ve her toplumda görülen kusurlarını, insanı insan yapan özelliklerini, tanıtmaktır..."

Molière'in İsyani

Molière, kuralların yumurtasını çatlatarak, dışına çıkma isyanına girer.

"Kural diye diye, bizi serseme çevirdiniz. İnsan sizi dinledi mi bu sanat kuralları, içinden çıkmaz bir sıra haline geliyor. Oysa bunlar sağduyunun, bu türlü eserlerden aldığımız zevki artırmak için bulduğu, birtakım basit yollardır. Bunları vakityle bulan sağduyu, bugün de, Horatius'la Aristoteles'in yardımı olmaksızın, kolayca bulabilir..."

Molière sonra da, sanki kesip atıyor: "Bana kalırsa kuralar kuralı, sadece hoşa gitmekti."

Burada hemen, "ancak" demek zorundayız. Molière kurallara, baktığı için karşı koyuyor ama, son cümlede bir derece

öfkelenme etkisi olsa gerek. Çünkü üstat tiyatroyu hiçbir zaman, yalnız "hoşa gitmek" anlamında anlatmamıştır.

Molière'in baktığı kuralların içinde, özellikle o zamana kadar tiyatroya giydirilen dar giysilerin başında, oyunun: "Yer, zaman ve eylem" birliği içinde yapılması ve oynanması gelmekteydi. Amaç, seyircinin kafasını olabildiğince az karıştırarak, oyuna dikkatinin artırılmasıydı.

Oysa daha önce de, Shakespeare'de de, daha sonra da, bu üç birlik kuralı uygulanmamış, oyunların gücü ve seyircinin kavrama ve algılama yeteneği, kuralı işlemezlige düşürülmüştür.

Olağanüstü başarılı yapılmış olan piyesler, başta Molière olmak üzere unutulmaz sahneye koyuşlar ve rollerle, toplumu iyice etkileyen dersler verilir.

Ancak, acımasızca yerilen gruplar, meslekler, kişiler ve özellikle kilise, kendisine öylesine düşman olur ki, zehir gibi kin yumakları biriktirmeye başlarlar. Dönemin güçlü kralı 14. Louis Molière'i korumasa, düşmanları büyük sanatçıya, nefes aldırmayacaktır.

Oyunun Sonu

Molière'in "Yaşam Oyunu", sona yaklaşır. *Hastalık Hastası* oyununu, çok ağır hastamasına karşın, dördüncü kez oynamakta, kesin israrlıdır. Oyunun sonunu getirmek için, "canını vermektedir..." Ama gerçekten, canını vermektedir. Son gül-dürücü sahnede seyirciler kahkaha nöbetlerine girmişken, o çektiği açılardan kıvranmaktadır.

Perde indikten sonra sedyeyle evine götürülür ve yatırılır. Tutulduğu öksürük nöbetiyle, ağızından kan boşanır ve son nefesini verir.

Düşman Fransız Kilisesi, Molière'in Hıristiyan mezarlıklarına gömülmemesine izin vermez. Konu, karısı tarafından Kral'a götürülür. Görüşüğü Paris Başpiskoposu Kral'a, "Molière'e, Hıristiyan mezarılığı kutsal toprağında yer yoktur" der. Kral ise kutsal toprak derinliğinin kaç metre olduğunu

sorar. Başpiskopos boş bulunup “üç metre” olduğunu bildirir.

Kral: “öyleyse dört metre derinlige gömünüz!” der. Cenaze ancak dördüncü gün gömülebilir.

Molière, hayatında oynayamadığı başarılı dramı, ölüsüyle oynar.

Çok İlginç Zamandayız

İnsanlık tarihi içinde, çok-çok önemli iki yüzyıllık zamanı tanık olmanın mutluluğunu kavramak, bana yaşama sevinci veriyor.

Bu dünyada insanlara, tepsî gibi dümdüz olduğunu söyleyen bilim adamları (!) dünyadan silinmiş... Ne mutluluk?.. Kopernik'ten başlayarak dünyanın ve güneşin evrendeki yerini, evrenin boyutlarını, bir derecede bile olsa, öğrenebilmişiz... Ne güzel bir zaman yaşamaktayız.

Olağanüstü önemli bir kavram, bu "Zaman".

Sözcük olarak kullanılmasının ölçüsünü, her gün kaçırırız da, anlamını düşünmeye gelince, ona "zaman"ımız yoktur.

Ben bu zaman konusu üzerine, (yaşadığım zaman çok ki-dem kazanınca) zaman bulup düşünmeye başladım, ara-sıra... Sözcüğü kullanmasak bile bu kavramın, günlük ilişkilerimiz ve konuşmalarımız içinde ne çok yer aldığına şaşmamak, ola-nak değildi.

Geçenlerde (gördünüz mü, yine o, zaman) bir kitap elime geçti: *Zamanların Sonu Üstüne Söyleşiler...* YKY yayını. Başucuma aldım. Çabuk bitmesin diye, günde 10 sayfadan fazla okumuyorum. Üç önemli yazarın, dört önemli kişiyle, zaman üzerine yaptıkları söyleşileri anlatıyor.

Hurafeler bir kenara, bilim kaynaklı öyle bilgiler var ki, önceden bir derece bilinse bile insanın, aklını ve yüreğini oynatıyor.

Kitabı oluşturanlardan S. J. Gould: "Aklimızın gücü de-

ğışkendir. Olasılık hesapları konusunda, pek yetenekli değiliz. Sinirsızlık ya da sonsuzluk gibi kavramları tasarlamaya gelince, bu konuda yetersiz kalıyoruz, bu konuda en küçük bir fikrimiz bile, yok..." diyor.

Gelecek zamanda, kopacak kiyametler çok anlatılıyor ya! Ben artık önemsemiyorum, dünyamız kiyametlere kaşarlanmış.

S. J. Gould'a göre evrim, rastlantılar üzerine kurulmuş ve öngörülemeyen kiyametlerle biçimlenmiş.

Dünyamızın sicilinde, çok sayıda kiyamet sabıkası bulunuyor. Yaşam, uzun ve sakin bir zaman akışı, olmamış... 438 milyon yıl önce Ordovisiyen dönemi sonunda, 367 milyon yıl önce Devoniyen dönemi sonunda gerçekleşen iki kiyamet, canlıları kitlesel yok oluşlara sürüklemiş.

250 milyon yıl önce Permiyen dönemi sonunda da, denizlerde yaşayan omurgasız türlerin yüzde 95'i, bir anda yeryüzünden silinmiş. Tebeşir dönemiyle Üçüncü zaman sınırında, 65 milyon yıl önce, iridyum içeren bir göktaşı dünyaya çarpmış... Artık televizyonlardan hepimizin tanıldığı dinozorlar, o görkemleriyle dehşet veren hayvanlar, yok olup gitmiş.

Canlıların, elbet insanların da geçmişini anlayabilmek, ancak son iki yüzyılda mümkün olabilmiş. Çin kaynaklı ejderha tasvirleri hep, insan tasavvur etme gücünün – hayallerinin, ürünü... Çinliler bu ejderhaları düşündüklerinde, daha hiç kimse dünya canlılarının geçmişi üzerine, bilgiye sahip değil... İlk dinozor kemiklerinin bulunduğu bile, 1825 yılında.

Ejderhaların dinozorlara benzemesi, bir şey kanıtlamıyor. Şimdi hâlâ yaşayan ufacık denizatı denen canlılar bile, ejderhalarla benziyor.

P. Valéry insanları öteki canlılardan ayıran en önemli özgürlüğü özetliyor: "Öteki canlılardan farklı olarak uygar olan bizler, ölümlü olduğumuzu artık biliyoruz." S. J. Gould ise: "Yokoluşun, bütün türlerin doğal yazgısı olduğunu" yazıyor... İnsan dahil.

Ancak, dünyanın kendisi bir süre daha tehlikede değil... Her kitlesel yok oluşun ardından yaşam yeniden canlanmakta, yeni türler gelişmekte... Tehlike, yalnız insanların zaman ölçü sü için geçerli... Dünya milyonlarca yıl bile sürmüş olsa, insan-

ların şimdiki nükleer bombalarının hepsinden daha güçlü patlamaları, yaşamış ve sonunda kurtulmuş.

Anlaşılan yerküremiz, artık abone olduğu kiyametlerden, kurtulamayacak. Ancak dünyanın bundan sonra yaşayacağı ilk büyük felaketin, bundan örneğin, 438, 367, 250, 65 milyon yıllar önce olduğu gibi, astronomik olaylardan dolayı gerçekleşmesi beklenemez.

Bu felaketi, bu cennet yeryüzünde yaşama yetenek ve başarısını gösteremeyen insanlar, sahneye koyacak... Önce kirletip, sonra patlatarak.

Sonra yine, 40-50 milyon yıl sessizlik olacak... Sonra yine, yaşam kaynaşmaya başlayacak... Hücrelerden başlayarak... Yine yeni canlılar türeyecek.

Acaba doğa bir kez daha yanılıp da, insanları yine canlandıracak mı?.. Gören olursa, lütfen öbür tarafa bildirsin.

Biz nasilsa bütün insanlar hâlâ, cennete kabul edilmemişsek, cehenneme bile razı olarak, yaşam südüreceğiz.

